

ANATOLE FRANCE

THAISZ

FORDÍTOTTA SZERB ANTAL

TARTALOM

A LÓTUSZ

A PAPIRUSZ

A LAKOMA

A KUTYATEJ

A LÓTUSZ

Ebben az időben anakhoréták népesítették be a sivatagot. A Nílus két partján e remetek mindenfelé megszámlálhatatlan sok kunyhót építettek faágakból és agyagból; a kunyhók nem voltak messze egymástól, úgyhogy lakóik elszigetelten élhettek, és mégis egymás segítségére siethettek szükség esetén. Itt-ott a kereszt jelével díszített templomok emelkedtek a kunyhók fölé, ezeket keresték fel a szerzetesek ünnepnapokon, hogy jelen legyenek a hittitkok ünnepelésénél és részesedjenek a szentségekben. Akadtak a folyó partján házak is, amelyekben a cenobiták, mindegyikük külön-külön, keskeny cellába zárkózva éltek, és csak azért találkoztak néhanapján, hogy aztán annál jobban élvezzék a magányosságot.

Anakhoréták és cenobiták egyaránt önmegtagadást gyakoroltak, napnyugta előtt nem vettek magukhoz táplálékot, és vacsorájuk akkor is csak kenyérből állt, amelyet egy kis sóval és izsóppal fűszereztek. Némelyek mélyebben behatoltak a homoksivatagba, egy barlangban vagy sírboltban ütöttek tanyát, és még magányosabb életet éltek.

Mindannyian tartózkodtak a test gyönyöreitől, ciliciumot és szőröcsuhát hordtak, a pusztaságon aludtak hosszú virrasztások után, imádkoztak, zsoltárokat énekeltek, egyszóval napról napra a bűnbánat hőstetteit vitték véghez. Az eredendő bűnre való tekintettel nemcsak a gyönyöröket és az örömeiket tagadták meg, hanem még azt a gondoskodást is, amely a világi felfogás szerint elengedhetetlen volt. Úgy vélték, hogy tagjaink betegsége lelkünk egészségére válik, és a test legdicsőbb ékességei a fekélyek és a tályogok. Ilymód valószínűsítették meg a próféták szavát, akik azt hirdették: „A sivatagot majdan virágok borítják...”

E szent Théba lakói közül némelyek napjaikat önsanyargatással és elmélkedéssel töltötték, mások pálmaháncs fonásával keresték kenyerüket, vagy pedig elszegődtek a szomszédos földművelőkhöz az aratás idejére. A pogányok egyiküket-másikat azzal a hamis gyanúval illették, hogy rablásból élnek, és a nomád arabokhoz csatlakoznak, akik a karavánokat fosztogatják. De az igazság az, hogy ezek a szerzetesek megvetették a földi javakat, és erényük illata az égig szállt fel.

Ifjú emberek képében angyalok látogatták meg, vándorbottal a kezükben, mint utasok, a remetelakókat, a démonok ellenben etiópiaiak avagy állatok képében ólálkodtak a remetek körül, hogy kísértésbe vigyék őket. Reggel, amikor a szerzetesek korsójukkal a forráshoz mentek, szatírok és egipánok lába nyomát találták a homokban. Valóságos és érzékfölötti mivoltában tekintve, Théba harcmező volt, ahol óránként, de kiváltképpen éjszaka, csodálatos ütközetek dúltak menny és pokol között.

Az aszkéták, akiket a kárhozottak seregei dühödten ostromoltak, Isten és az angyalok segítségével, böjttel, bűnbánattal és önsanyargatással védekeztek. Olykor a testi vágyak tövise oly kegyetlenül kínozza őket, hogy üvöltöttek a fájdalomtól, és jajveszékelésük a csillagos ég alatt a kiéhezett hiénák üvöltésével felelt. Ilyenkor a démonok megejtő alakban jelentek meg előttük. Mert bár a démonok valójában rútak, időnként mégis a szépség látszatát öltik magukra, hogy ne lehessen felismerni valóságos természetüket. Théba aszkétái elborzadva látták celláikban olyan élvezetek képét, amelyeket még a kéjencek sem ismertek. De minthogy a kereszt jele örködtött fölöttük, nem engedtek a kísértésnek, és a tisztátalan szellemek hajnal felé ismét igazi alakjukat öltve föl, megszegyenülten és dühöngve távoztak. Reggel gyakran lehetett találkozni ilyen szellemmel, amint éppen könnyezve menekült, és ezt felelte a kérdezősködőknek: „Azért sírok, azért jajgatok, mert egy itteni keresztény megvesszőzött, és gyalázatot szórva rám, elkergetett.”

A sivatag vénei kiterjesztették hatalmukat a bűnösekre és hitetlenekre is. Jóságuk olykor rettenetes volt. Az apostoloktól hatalmat nyertek, hogy megbüntessék az igaz Isten ellen elkövetett vétkeket, és semmi sem menthette meg azokat, akiket ők kárhozatra ítélték. Iszonyattal mesélték a városiak, sőt még Alexandria népe is, hogy a föld megnyílt, és elnyelte a gonoszokat, akiket a sivatag vénei botjukkal sújtottak. Rettegtek is tőlük a feslett életű emberek, kiváltképpen a színészek, a házas papok és a kurtizánok.

Oly nagy volt e szerzetesek erénye, hogy hatalma alá hajtotta még a vadállatokat is. Ha egy remete halálán volt, oroszlán jött oda hozzá, és mancsával megásta a sírját. A szent ember, megtudván e jelből, hogy Isten magához hívja, elment, és megcsókolta minden testvérét. Azután vidáman lefeküdt, hogy elaludják az Úrban.

Amikor pedig Antal, több mint százéves korában, visszavonult Kolzin hegyére szeretett tanítványaival, Makárral és Amathasiusszal, egész Thébában nem volt még egy szerzetes, aki annyira bővelkedett volna jó cselekedetekben, mint Paphnutius, Antinoé apátja. Efraim és Szerapion ugyan sokkal több szerzetesnek parancsolt, és jobban kitűnt kolostorának szellemi és anyagi irányításában. De Paphnutius böjtölt a legszigorúbban, és olykor teljes három nap is eltelt úgy, hogy semmi táplálékot nem vett magához. Igen durva szőrből való ciliciumot viselt, reggel-este korbácsolta magát, és homlokát gyakran a földre szorítva, mozdulatlanul elterült.

Huszonnégy tanítványa cellája közelében építette fel kunyhóját, és utánozta szigorú életmódját. Az apát gyengéden szerette őket Jézus Krisztusban, és szüntelenül bűnbánatra intette. Lelki fiaik közt akadtak férfiak, akik hosszú éveken át rablók voltak, de annyira megrendítette őket a szent apát intelme, hogy a szerzetesi életet választották. Életük tisztasága társaiknak nagy épülésére szolgált. Kitűnt a tanítványuk közül egy abesszíniai királyné volt szakácsa, akit szintén Antinoé apátja térített meg, és aki nem szűnt meg könnyeit ontani, továbbá Flavianus diakónus, aki ismerte az Írást, és ügyesen beszélt. De a legsodálatosabb volt Paphnutius tanítványai közt Pál, a fiatal parasztleány, akit „Együgyű”-nek neveztek, rendkívüli gyermeksége miatt. Az emberek gúnyt űztek ártatlanságából, de Isten kegyelte, látomásokat küldött rá, és jóstehetséggel ajándékozta meg.

Paphnutius óráit tanítványainak oktatásával és vezekléssel szentelte meg. Gyakorta elmélkedett a szent könyveken is, hogy megfejtse a jelképeket. Ily módon fiatal kora ellenére bővelkedett az érdemekben. Az ördögök, akik olyan vad rohamokat intéztek a jó remeték ellen, hozzá nem mertek közeledni. Éjszaka, a holdvilágban hét kicsi sakál tartózkodott cellája előtt, hátuljukon ültek, mozdulatlanul hallgatva, fülüket hegyezve. Mondják, hét démon volt ez, akiket küszöbéhez igézett szentségének erejével.

Paphnutius Alexandriában született, nemes szülők sarja volt, akik megtanították a világi tudományokra. A költők hazugságai meg is szédítették, és első ifjúságában szelleme annyira eltévelyedett, s gondolatvilága oly rendezetlen volt, hogy azt hitte, az emberi nemet Deukalion idejében fullasztotta meg a vízözön, és tanuló társaival Isten természetéről, tulajdonságairól, sőt létezéséről is vitatkozott. Kicsapongásban élt tehát, a pogányok módjára. Erre az időre csak szegénnyel és töredelemmel tudott visszaemlékezni.

- Abban az időben - mondotta tanítványainak - a hamis élvezetek katlanában főttem.

Ezen azt értette, hogy annak idején ízletesen elkészített húsokat evett, és a nyilvános fürdőket látogatta. Huszadik életévéig valóban azt a világi életet élte, amelyet inkább illenék halálnak nevezni, mintsem életnek. De amikor Makrinosz pap oktatásában részesült, új emberré vált.

Az igazság teljesen átjárta, és gyakran mondogatta, hogy kardként hatolt belé. Elfogadta a kálvária hitét, és imádta a Keresztrefeszítettet. Megkereszteltetése után egy évig még a világban maradt, a pogányok közt, ahová a szokás kötelékei láncolták. De egy nap, belépve egy templomba, hallotta, amint a diakónus éppen a Szentírás eme szavait olvassa fel: „Ha tökéletes akarsz lenni, add el mindened, és árát oszd szét a szegények közt.” Mindjárt eladta vagyonát, a pénzt alamizsnaként szétosztotta, és a szerzetesi életre adta fejét.

Tíz év előtt visszavonult az emberi világtól, nem főtt többé a testi élvezetek katlanában, hanem üdvösen edződött a bűnbánat balzsamában.

Történt pedig egyszer, amidőn kegyes szokása szerint emlékezetébe idézte a napokat, amikor Istentől távol élt, és sorra vizsgálta hibáit, hogy tisztán lássa rútságukat, eszébe jutott, hogy az alexandriai színházban látott valaha egy igen szép komédiás-lányt, akit Thaisznak hívtak. Ez a nő nyilvánosan fellépett, és nem riadt vissza attól, hogy táncokat lejtessen, amelyek túlon- túl is fortélyos mozdulatokkal a legelvetemültebb szenvedélyekre emlékeztettek, vagy pedig ama szégyenteljes cselekedetek egyikét mímelte, amelyeket a pogányok regéi Venusnak, Lédának vagy Paszipháének tulajdonítanak. Ily módon valamennyi szemlélőben felgyújtotta a kék tüzet; és amikor eljöttek a szép fiatal emberek vagy a gazdag aggastyánok, hogy szerelem- mel eltelve virágfüzéreket aggassanak háza küszöbe fölé, Thaisz fogadta őket, és odaadta magát nekik. S így nemcsak saját lelkét vesztette el, hanem másokét is romlásba döntötte.

Kevés híja volt, hogy magát Paphnutiust is be nem vezette a testi bűneibe. Paphnutius ereiben is felgyújtotta a vágyat, és Paphnutius egyszer már elindult Thaisz házához. De a kurtizán küszöbén megállította a féltékenység, amely az éretlen fiatalság természetes velejárója (mindössze tizenöt éves volt akkor), és a félelem, hogy pénz híján Thaisz visszautasítja, mivel szülei vigyáztak arra, hogy ne költsék túlságosan. Isten irgalmában ezt a két eszközt választotta, hogy megóvja egy nagy vétectől. De Paphnutius eleinte nem érzett semmi hálát, mert akkoriban még nem ismerte fel saját érdekeit, és hamis javakat kívánt. Paphnutius tehát cellájában térdelve az üdvösség fájának képmása előtt, amelyen mint egy mérlegen függött a világ váltsága, Thaiszra gondolt, mert Thaisz volt az ő vétké, és hosszasan elmélkedett azon, az aszkézis szabályai szerint, hogy mily rettenetes rútak a testi élvezetek, amelyeknek vágyát ez a nő felkeltette benne, tévelygésének és tudatlanságának idején. Néhány órai elmélkedés után egészen világosan állt előtte Thaisz képe. Úgy látta viszont, mint ahogy akkor látta, amikor kísértésbe esett: szépnek a testiségben. Először úgy jelent meg előtte, mint Léda: lágyan elterül jácintos ágyán, fejét hátrahajtja, szeme nedves, és kis szikrák égnek benne, orrcimpája remeg, szája kinyílik, melle, mint két kinyílt virág, és karja, mint két hűvös patak. Erre a látványra Paphnutius a mellét verte, és így szólt:

- Tanúul hívlak, Istenem, hogy vétkeim rútságát szemlélem.

Ezalatt a kép észrevétlenül megváltozott. Thaisz ajka, a két szélén legörbedve, valami titok- zatos szenvedést árult el. Megnagyobbodott szeme fénnel és könnyekkel telt meg; keblét sóhajok dagasztották, és feltörő lélegzete a vihar első fuvalmára emlékeztetett. Erre a látványra Paphnutius lelke mélyéig megrendült. Arcra borulván, ezt az imádságot mondotta:

- Légy áldott, Isten, aki úgy hullatod szívünkbe az irgalmat, mint a mezőkre a harmatot. Igazságos és kegyelmes Isten! Dicséret, dicséret Tenéked! Távoztasd el szolgálótól ezt a hamis gyengédséget, amely a megkívánáshoz vezet, és részesíts abban a kegyelemben, hogy a teremtményeket csak Tebenned szeressem, mert ők elmúlnak, Te pedig megmaradsz. Ha érdekel engem ez a nő, csak azért történik, mert a Te műved ő is. Hiszen az angyalok is gondterhesen hajolnak föléje. Vajon, ő, Uram, nem a Te szájad lehelete? Nem szabad, hogy továbbra is vétkezzék a polgárokkal és az idegenekkel. Szívemben nagy szánalom támadt

iránta. Vétkei iszonyatosak, és ha csak rájuk gondolok, oly borzadály fog el, hogy a rémülettől égnek mered minden szőrszálam. De minél vétkesebb, annál inkább kell szánnom őt. Sírok, ha arra, gondolok, hogy az ördögök gyötrik majd örökkön örökké.

Miközben ilyképpen elmélkedett, meglátta az egyik kis sakált; ott ült a lábánál. Nagyon meglepődött, mert cellájának ajtaja reggel óta csukva volt. Az állat olvasni látszott az apát gondolataiban, és farkát csóválta, mint egy kutya. Paphnutius keresztet vetett: az állat eltűnt. Felismervén tehát, hogy az ördög most első ízben lopózott be szobájába, rövid imádságot mondott, majd ismét Thaiszra gondolt. „Meg kell mentenem, suttopta, Isten segítségével.”

És elaludt.

Másnap reggel, miután elvégezte imádságát, elment Palémonhoz, a szent emberhez, aki nem messze onnan élte remeteéletét. Palémon, amikor Paphnutius odaért, szokása szerint éppen ásott, mosolyogva és békességesen. Palémon aggastyán volt, kis kertjét művelte, a vadállatok odajöttek, hogy megnyalják kezét, és az ördögök nem gyötörték.

- Dicsőség Istennek, Paphnutius testvér - mondta, ásójára támaszkodva.

- Dicsőség Istennek - felelte Paphnutius. - És békesség testvéremnek.

- Hasonlóképpen békesség legyen veled is, Paphnutius testvér - mondta Palémon remete, és ruhája ujjával letörölte a verítéket homlokáról.

- Palémon testvér, szavainknak nem szabad más tárgy körül forogniuk, mint Annak dicsérete körül, aki megígérte, hogy mindig jelen lesz ott, ahol összegyülekeznek az Ő nevében. Azért jövök hozzád, hogy beszélgessek veled egy tervről, amelyet az Úr dicséretének szándékával gondoltam ki.

- Vajha az Úr úgy áldaná meg tervedet, Paphnutius, mint ahogy megáldotta salátáimat! Minden reggel kiönti kegyelmét kertemre harmatával, és jósága arra indít, hogy dicsérjem az uborkában és tökben, amellyel megajándékoz. Könyörögjünk Hozzá, hogy őrizze meg békénket! Mert semmitől sem kell annyira tartanunk, mint szívünk zavaros indulataitól. Ha ezek az indulatok hajtanak bennünket, hasonlatosak vagyunk a részeg emberekhez, jobbra-balra tántorgunk járás közben, és minduntalan abban a veszélyben forgunk, hogy nagy szégyenünkre orra esünk. Ezek a hevületek olykor féktelen örömökbe taszítanak bennünket, és az, aki átengedi magát ily örömöknek, a bemocskolt levegőben megszólaltatja a durva emberek vastag nevetését. Ez a szárnalmas öröm a bűnöst mindenféle féktelenségbe rántja. De máskor a lélek és az érzékek eme zavarai kegyelem nélküli szomorúságba vetnek bennünket, ami százszor nagyobb baj az örömnél. Paphnutius testvér, én csak egy szerencsétlen bűnös vagyok; de hosszú életemben azt tapasztaltam, hogy a cenobitának nincsen nagyobb ellensége a szomorúságnál. Arra a makacs mélabúra gondolok, amely ködként beburkolja a lelket, és elrejtja előle Isten világosságát. Semmi sem károsabb üdvünkre nézve, és az ördög legnagyobb diadala, ha egy szerzetes lelkébe keserű és fekete rosszkedvet tud belopni. Ha csak vidám kísértéseket küldene reánk, feleannyira sem volna félelmetes. De sajnós, kitűnően ért ahhoz, hogy elcsüggedessen bennünket. Vajon nem mutatott-e Antal atyánknak oly gyönyörű szép fekete gyermeket, hogy látása könnyeket fakasztott. Antal atyánk Isten segítségével elkerülte a démon csapdáját. Ismertem őt abban az időben, amikor közöttünk lakozott; vigadozott tanítványjaival, és sosem esett mélabúba. De nem azért jöttél-e, testvér, hogy a lelkedben kialakult tervről beszéljünk? Nagyon megtisztelsz, ha beavatnál, feltéve, hogy e terv valóban Isten dicsőségét célozza.

- Palémon testvér, valóban Isten dicsősége a célom. Erősíts meg tanácsoddal, mert te igen okos vagy, és a vétkek sosem homályosította el értelmed világosságát.

- Paphnutius testvér, nem vagyok méltó, hogy saruszíjadat megoldjam, és gyarlóságaim megszámlálhatatlanok, mint a sivatag homokszemei. De öreg vagyok, és nem tagadom meg tőled tapasztalataim segítségét.

- Megvallom hát neked, Palémon testvér, hogy fájdalom jár át, amikor arra gondolok, hogy van Alexandriában egy Thaisz nevű kurtizán, aki vétekben él, és a népnek örökös botrányt okoz.

- Paphnutius testvér, ez valóban oly gyalázatosság, amelyen illik elszomorodni. Sok nő él így a pogányok között. Kigondoltál már valami orvosságot, amellyel ezen a nagy bajon segíteni lehetne?

- Palémon testvér, elmegyek Alexandriába, felkeresem ezt a nőt, és Isten segítségével megtérítem. Ez a szándékom; nem helyesled, testvérem?

- Paphnutius testvér, én csak egy szerencsétlen bűnös vagyok, de Antal atyánk azt szokta mondani: „Bárhol vagy is, ne siess máshová.”

- Palémon testvér, látsz valami gonoszat vállalkozásomban?

- Kedves Paphnutius, Isten óvjon engem attól, hogy gyanúval illessem testvéreim szándékát! De Antal atyánk azt is mondta: „A halak, ha szárazra kerülnek, ott halálukat lelik; hasonlóképpen a szerzetesek, ha elhagyják cellájukat, és világi emberek közé elegyednek, letérnek a helyes útról.”

Így szólván, az agg Palémon lábával a földre nyomta ásója élét, és buzgón ásni kezdte a talajt egy fiatal almafa körül. Mialatt ásott, egy antilop gyors ugrással átvette magát a kertet övező sövényen, anélkül hogy annak lombjait meggömböcsítette volna, majd meglepetten, nyugtalanul, reszkető térdel megállt, és két ugrással az aggastyánnál termett, s finom fejét barátja mellére ejtette.

- Dicsértessék Isten a sivatag gazellájában! - mondta Palémon.

És bement kunyhójába, egy darab fekete kenyeret hozott, és tenyerén odanyújtotta a könnyű lábú állatnak.

Paphnutius egy ideig még tünődött, szemét az út köveire szögezve. Majd lassú léptekkel visszatért cellájába, és a hallottakra gondolt. Lelkében erős harc dúlt.

„Ez a remete - gondolta magában - jó tanácsadó; az okosság szelleme szól belőle. És íme, ő kételkedik tervem bölcsességében. Másrészt viszont kegyetlenség volna ezt a Thaiszt továbbra is a démon hatalmában hagyni, amely megszállotta. Vajha Isten megvilágosítana és vezérelne!”

Amint továbbment, egy szárcsát látott, amely megakadt a vadász hálójában; azt is látta, hogy nőstény lehet, mert a hím odarepült a hálóhoz, és csőrével egyenként elszakította a háló szemeit, amíg akkora nyílást nem tépett, amelyen párja kimenekülhetett. Isten embere elmélyedt e látvány szemléletében, és minthogy szent erényességénél fogva könnyen megértette a dolog rejtett értelmét, felismerte, hogy a fogságba esett madár nem más, mint Thaisz, aki a gyalázatosságok tavába hullt, és a szárcsa példájára, amely csőrével eltépte a kenderből font szálakat, neki is el kell tépnie a súlyos szavak erejével a láthatatlan szálakat, amelyek Thaiszt a bűnhöz kötik. Paphnutius dicsérte Istent, és megerősödött eredeti szándékában. De mikor később azt látta, hogy a hím szárcsa lábával beleakad és maga kerül be a csapdába, ismét visszaesett bizonytalanságába.

Egész éjszaka nem aludt, és hajnalban látomása volt. Thaisz ismét megjelent neki. Arca nem fejezett ki vétkes élvezeteket, és testét nem borították, mint máskor, átlátszó fátylak. Halotti lepel takarta, és arcának egy részét is elfedte, úgyhogy az apát nem látott belőle mást, mint két szemét, amelyből fehér és súlyos könnyek hullottak.

Erre a látványra maga is sírni kezdett, és azt gondolván, hogy e látomás Istentől jött, nem habozott tovább. Felkelt, görcsös botot ragadott, a keresztény hit jelképét, kiment cellájából, és gondosan bezárta ajtaját, nehogy a sivatag állatai és a lég madarai bemenvén bemocskolják a Szentírást, amelyet ágya fejnél őrzött, magához hívatta Flavianus diakónust, hogy rája bízva huszonhárom tanítványának vezetését; majd hosszú szőrcsuhába öltözve elindult a Nílus felé, azzal a szándékkal, hogy gyalog követi a líbiai oldalon a folyam futását egészen addig a városig, amelyet makedónai Sándor alapított. Kora reggeltől vándorolt a homokban, megvetve a fáradtságot, éhséget, szomjúságot; a nap már alacsonyan állt a látóhatár szélén, amikor meglátta a félelmetes folyót, amely véres színű vizét arany- és tűzszínű sziklák közt hömpölygette. A meredek part mentén haladt, magányosan álló kunyhókban kenyeret kért Isten szent nevében, s vidáman fogadta a sértést, a visszautasítást, a fenyegetést. Nem félt sem a rablóktól, sem a vadállatoktól, de nagy gonddal elkerülte az útba eső falvakat és városokat. Rettegett, hogy gyermekekkel találkozik, akik csontocskákkal játszanak apjuk háza előtt, vagy nőket lát a ciszternák szélén, kék ingben, amint leteszik korsójukat, és mosolyognak. A remete számára minden veszedelmes, olykor már az a veszély, ha azt olvassa a Szentírásban, hogy az isteni mester városról városra járt, és együtt vacsorázott tanítványaival. Az erények, amelyeket a remeték oly nagy gonddal hímeztek a hit szötteibe, éppoly kényesek, mint amilyen nagyszerűek: a világ egy lehelete elhervasztja kellemes színüket. Ezért kerülte el Paphnutius a városokat, félt, hogy az emberek látása meglágyítja szívét.

Így hát magányos ösvényeken vándorolt. Amikor este lett, a szélfűtta tamariszkbokrok mormolása megborzongatta, és szemére húzta csuklyáját, hogy ne lássa meg a dolgok szépségét. Hatnapi járás után egy Szilszilé nevű helyre ért. A folyam ott egy szűk völgyön folyik át, amelyet gránithegyek kettős láncá szegélyez. Abban az időben, amikor az egyiptomiak még démonokat imádtak, itt faragták szobraikat. Paphnutius egy óriási szfinxfejet látott, amely még nem vált el a sziklától. Attól tartva, hogy a szobrot meg valami ördögi erő hatja át, keresztet vetett, és kimondta Jézus nevét; erre a bálvány egyik füléből egy denevér szállt fel, és Paphnutius megértette, hogy elűzte a rossz szellemet, amely évszázadok óta ebben a szoborban lakozott. Ez megnövelte buzgalmát, felemelt egy nagy követ, és a bálvány arcába vágta. Ekkor a szfinx titokzatos arca mélységes szomorúságot fejezett ki, és meghatotta Paphnutiust. Valóban, az emberfölötti fájdalom kifejezése ezen a kőarcon még a legszívtelenebb embert is megindította volna. Ezért Paphnutius így szólt a szfinxhez:

- Ó, szörnyeteg, ama szatírok és kentaurok példájára, akiket Antal atyánk látott a sivatagban, ismerd el te is Jézus Krisztus istenségét! És én megáldalak az Atya, Fiú és Szentlélek nevében.

Alig mondá ezt, rózsaszín fény áradt a szfinx szeméből; nehéz pillái megrázkódtak, és a gránitajkak nagyon nehezen kiejtették, mintegy az ember hangjának visszhangjaiként, Jézus Krisztus szent nevét; ekkor Paphnutius kiterjesztette jobb kezét, és megáldotta a szilsziléi szfinxet.

Ezek után folytatta útját; a völgy kiszélesedett, és egy roppant város romjait látta maga előtt. A templomok épen maradtak, mert az oszlopul szolgáló bálványokra támaszkodtak, és Isten engedelmeivel, a tehénszarvú nőfejek az oszlop tetejéről oly hosszú pillantást vetettek rá, hogy Paphnutius belesápadt. Így vándorolt tizenhét napon át, és táplálékul csak nyers füveket rágott, és éjszaka romba dőlt palotákban aludt, vadmacskák és a fáraók patkányai közt,

amelyekhez még csatlakoztak azok a nők, akiknek teste pikkelyes halban végződött. De Paphnutius tudta, hogy ezek a nők a pokolból jönnek, és a kereszt jelével elűzte őket.

A tizennyolcadik napon, minden falutól távol, egy nyomorúságos pálmalomb kunyhót fedezett fel, félig eltemetve a szélhordta sivatagi homokban; abban a reményben közeledett e kunyhóhoz, hogy talán egy jámbor remete lakik benne. Minthogy a kunyhónak nem volt ajtaja, belsejében megpillantott egy korsót, egy marék hagymát és egy száraz levelekből vetett ágyat.

„Íme - gondolta magában -, egy aszkéta berendezése. A remeték rendszerint nem távoznak el messzire kunyhójuktól. Nemsokára találkoznom kell vele is. Békecsókot váltok majd vele, mint Remete Szent Antal, aki háromszor megcsókolta Pál remetét, amikor felkereste. Az örökkévalóságról fogunk elbeszélgetni, és talán Urunk küld hozzánk egy hollóval kenyeret, és vendéglátó gazdám udvariasan meghív majd a megszegésére.”

Miközben így beszélt magában, körüljárta a kunyhót, hogy hátha talál valakit. Alig tett száz lépést, amikor megpillantott egy embert, aki keresztbe tett lábakkal ült a Nílus meredek partján. Ez az ember meztelen volt; haja, valamint szakálla egészen fehér, és teste vörösebb a téglánál. Paphnutius nem kételkedett abban, hogy ez a remete. Azokkal a szavakkal üdvözölte, amelyeket a szerzetesek találkozáskor szoktak váltani.

- Béke legyen tevéled, testvér! Vajha egy nap meglelhetnéd a Paradicsom üde édességét!

Az ember nem felelt. Mozdulatlanul maradt, és úgy tett, mintha semmit sem hallott volna. Paphnutius azt képzelte, hogy e hallgatás oka valami elragadtatás lehet, ami gyakori a szentek között. Összetett kézzel térdre borult az ismeretlen mellett, és így maradt imádságok közt napnyugtáig. Ekkor látván, hogy társa meg sem mozdul, így szólt:

- Atyám, ha magadhoz tértél a szent önkívületből, amelybe elmerülve látlak, add rám áldásodat a mi Urunk Jézus Krisztus nevében.

A másik, fejét feléje sem fordítva, így felelt:

- Idegen, nem tudom, miről beszélsz, én nem ismerem ezt az Úrjézus Krisztust.

- Hogyan! - kiáltott fel Paphnutius. - Hiszen a próféták hirdették; mártírok tömegei vallották szent nevét; maga a császár is imádta őt, és csak az imént hirdettettem dicsőségét a szilsziléi szfinxszel. Lehetséges, hogy te ne ismernéd?

- Barátom - felelt a másik -, lehetséges. Sőt bizonyos volna, ha volna valamiféle bizonyosság ezen a világon.

- Paphnutius meglepődött és elszomorodott ez ember hihetetlen tudatlanságán.

- Ha nem ismered Jézus Krisztust - szólt -, jó cselekedeteid mit sem használnak neked, és nem nyered el az örök életet.

Az aggastyán így felelt:

Hiábavalóság cselekedni vagy megtartóztatni magad a cselekedettől; mindegy, hogy élsz-e vagy meghalsz.

- Micsoda, - kérdezte Paphnutius. - Hát te nem akarsz örökké élni? De mondd, vajon nem laksz-e kunyhóban, itt a sivatagban, akárcsak a remeték?

- A látszat azt mutatja.

- Nem élsz-e meztelenül és mindenről lemondva?

- A látszat azt mutatja.

- Nem táplálkozol-e gyökerekből, és nem őrzöd-e meg szüzességedet?

- A látszat azt mutatja.

- Nem mondtál-e le minden világi hiúságról?

- Valóban lemondtam mindama hiúságról, amely általában legfőbb gondja az embereknek.

Tehát te is szegény, szűz és magányos vagy, mint én. És ezt nem isteni szeretetből teszed, mint én, és nem az örök boldogság reményében! Ezt nem értem. Miért vagy ilyen erényes, ha nem hiszel Jézus Krisztusban? Miért fosztod meg magad a világ javaitól, ha nem reméled az örök javak elnyerését?

Idegen, én nem fosztom meg magam semmiféle javaktól, és azzal hízelgek magamnak, hogy sikerült kielégítő életmódot találnom, jóllehet, helyesebben nincsen sem jó, sem rossz élet. Önmagában semmi sem becsületes, sem nem gyalázatos, sem igazságos, nem igazságtalan, nem kellemes, sem nem kínos, nem jó, sem nem rossz. A vélekedés adja a dolgoknak tulajdonságaikat, mint a só az ételek ízét.

Így hát, nézeted szerint, nincsen semmi bizonyosság sem. Tagadod az igazságot, amelyet pedig még a bálványimádók is kerestek. Úgy fekszel itt tudatlanságodban, mint egy fáradt kutya, amely a sárban alszik.

- Idegen, egyformán hiábavaló szidni a kutyákat és a filozófusokat. Egyformán nem tudjuk, kik a kutyák, és kik vagyunk mi. Nem tudunk semmit sem.

- Ó, aggastyán, vajon a szkeptikusok nevetséges szektájához tartozol, ama szerencsétlen bolondok közé, akik tagadják mind a mozgást, mind a nyugalmat, és nem tudnak különbséget tenni a nap világossága meg az éjszaka árnyai között?

- Barátom, valóban szkeptikus vagyok, olyan szektához tartozom, amely nekem dicséretre méltónak látszik, te ellenben nevetségesnek ítéled. Mert ugyanazoknak a dolgoknak különböző megjelenési formájuk van. A memphiszi piramisok napkeltekor rózsaszín fényű kúpoknak látszanak. Ám napnyugtakor olyanok a lángoló égbolton, mint fekete háromszögek. De vajon ki hatol be belső lényükbe? Te azzal vádolsz, hogy tagadom a látszatot, holott a látszat az egyetlen valóság, amelyet elismerek. A nap nekem fényesnek látszik, de természetét nem ismerem. Érzem, hogy a tűz éget, de nem tudom, hogyan és miért. Barátom, te igen rosszul értesz engem. Egyébként teljesen mindegy, hogy az embert így vagy úgy értik.

- Még egyszer kérdelek, miért élsz datolyából és hagymából a sivatagban? Miért szenvedsz el annyi rosszat? Én is sok rosszat szenvedek el, s én is, mint te, önmegtagadást gyakorlok a sivatagban. De ezt azért teszem, mert Istennek tetszik, és mert meg akarom érdemelni az örök üdvösséget. Ez értelmes cél, mert bölcs dolog szenvedni valami nagy jó kedvéért. Esztelenség viszont önként haszontalan fáradalmakat és hiábavaló szenvedést vállalni. Ha nem hinnék, (bocsásd meg e káromlást, Örök világosság), ha nem hinnék abban az igazságban, amelyre Isten tanított bennünket a próféták szavával, Fia példájával, az apostolok cselekedeteivel, a zsinatok tekintélyével és a mártírok tanúságtételével, és nem tudnám, hogy a test szenvedése szükséges a lélek egészségéhez, ha, mint említetted, előttem is mélységes homály borítaná a szent hittitkokat, akkor mindjárt visszatérnék a világba, igyekeznék kincseket szerezni, hogy puha kényelemben éljek, mint e világ boldogai, és azt mondanám a gyönyörűségeknek: „Jöjjetek, leányaim, jöjjetek, szolgálóim, jöjjetek valamennyien, és öntsétek elem borotokat, bájjitalotokat és illatszereteket.” De te, esztelen aggastyán, te megfosztod magad minden előnytől; vesztesz anélkül, hogy hasznod volna belőle: adsz a viszonzás minden reménye nélkül, és nevetséges módon utánzod remetéink csodálatos cselekedeteit, mint ahogy egy

szemtelen majom, bemázolva a falat, azt képzei, hogy egy kiváló festő képét utánozza. Ó, te legostobább valamennyi ember között, mik a te okaid?

Paphnutius e szavakat nagy hévvel mondta el. De az aggastyán megőrizte nyugalmát.

- Barátom - felelte szelíden -, mit számítanak neked egy sárban alvó kutya és egy gonoszkodó majom okai?

Paphnutius mindig csak Isten dicsőségét tartotta szeme előtt. Haragja elmúlt, nemes alázattal kért bocsánatot.

- Bocsáss meg nekem, ó, aggastyán, ó, testvérem, ha az igazság heve elragadott a helyes határokon túlra. Isten a tanúm, hogy tévedésedet gyűlölöm, nem pedig személyedet. Fáj nekem, hogy a sötétségben látlak tévelyegni, mert szeretlek Jézus Krisztusban, és lelked üdvéért aggódok szívemben. Beszélj hát, mondd el okaidat; égek a vágtyól, hogy megismerjem és azután megcáfoljam azokat.

Az aggastyán nyugodtan válaszolt:

- Nekem egész mindegy, hogy beszél-e avagy pedig hallgatok. Elmondom tehát okaimat anélkül, hogy a tiédet kérném értük cserébe, mert te engem a legkevésbé sem érdekel. Nem okoz gondot nekem sem boldogságod, sem boldogtalanságod, és egészen közömbös számomra, hogy így gondolkozol-e vagy amúgy. És hogyan is szeretnék vagy gyűlölnék? A bölcshez egyformán méltatlan az ellenszenv és a rokonszenv. De minthogy kérdesz, hát tudd meg, hogy Timoklésznek hívnak, és Kósz szigetén születtem, ahol szüleim kereskedés útján nagy vagyona tettek szert. Atyám hajókat szerelt fel. Esze sok tekintetben ama Sándoréhoz hasonlított, akit Nagynak neveznek. De nem volt annyira nehéz felfogású. Szóval meglehetősen szerencsétlenül sikerült ember volt. Két fivérem atyám mesterségét folytatta. Jómagam a bölcsességet választottam hivatásul. Történt, hogy atyám kényszerítette idősebb fivéremet, vegyen feleségül egy Timaessza nevű káriai nőt; de fivéremnek oly kevésbé tetszett, hogy mellette sötét mélabúba esett. Timaessza pedig ifjabb fivéremben bűnös szerelmet ébresztett, és ez a szenvedély csakhamar dühös örületté változott. A káriai nő pedig mindkettőjüket egyformán nem állhatta. Egy fuvolajátékost szeretett, és éjszakánként szobájában fogadta. Egy reggel a zenész otffelejtette a koszorút, amelyet az ünnepélyeken szokott hordani. Fivérem megtalálták a koszorút, és megesküdtek, hogy megölik a fuvolajátékost, és másnap halálra vesszőztették, hasztalan zokogott és könyörgött életéért a szerencsétlen. Sógornőm ezen annyira kétségbeesett, hogy eszét vesztette, és a három boldogtalan, aki olyan lett, mint a vadállat, Kósz partjain barangolt örületében, üvöltve, mint a farkasok, habzó szájjal, földre szegett szemmel, a gyermekek gúnykacaja közt, akik kagylókkal dobálták hármukat. Meghaltak, és atyám saját kezével hantolta el őket. Nem sokkal később gyomra visszautasított minden táplálékot, és éhen halt, holott elég gazdag volt ahhoz, hogy megvásárolja Ázsia valamennyi piacának minden húsát és minden gyümölcsét. Kétségbeesett, hogy rám kell hagynia vagyona. Utazásra fordítottam pénzemet. Felkerestem Itáliát, Görögországot és Afrikát, anélkül hogy akár bölcs, akár boldog emberrel találkoztam volna. Athénban s Alexandriában tanulmányoztam a filozófiát, és elbódultam a viták zajától. Végül is egészen Indiáig jutottam el, a Gangesz partján meztelen embert láttam, aki ott ült mozdulatlanul, keresztbe vetett lábbal harminc éve már. Kiszáradt testét liánok fonták körül, hajában madarak vertek fészket. Mégis élt. Láttára eszembe jutott Timaessza, a fuvolajátékos, két fivérem és atyám, és ráeszméltem, hogy ez az indus bölcs ember. „Az emberek - gondoltam magamban - azért szenvednek, mert megfosztják őket valamitől, amiről azt hiszik, hogy jó, vagy pedig azért, mert ha birtokukban van az, attól félnek, hogy elveszítik, vagy pedig azért, mert olyasmit kell elviselniük, amit rossznak tartanak. Fojtsd el mind az efféle

hiedelmet, és a bajok eltűnnek.” Ezért tehát elhatároztam, hogy soha semmit sem tartok előnyösnek, teljesen elszakadok e világ javaitól, és magányban és mozdulatlanságban élek, mint amaz indus.

Paphnutius figyelemmel hallgatta végig az aggastyán elbeszélését.

- Kószbéli Timoklész - felelte -, be kell vallanom, hogy nem egészen értelmetlen az, amit mondasz. Valóban bölcs dolog megvetni e világ javait. De esztelenség volna hasonlóképp megvetni az örök javakat, és Isten haragját magunkra vonni. Szánom tudatlanságod, Timoklész, és meg foglak tanítani az igazságra, hogy megismerve a Háromszemélyű Egy Istent, úgy engedelmeskedj neki, mint gyermek az atyjának.

De Timoklész közbevágott:

- Tartózkodj attól, idegen, hogy kifejtsd tanaidat, és ne gondold, hogy felfogásod elfogadására kényszeríthetsz. Minden vita terméketlen. Az én véleményem az, hogy nincs véleményem. Életem mentes minden zavartól, s ennek az az ára, hogy minden vonzódás nélkül élek. Folytasd utadat, és ne kísérelj meg, hogy kizökkents abból a boldog közönyből, amelybe elmerültem, mint élvezetes fürdőbe, napjaim keserves fáradalmai után.

Paphnutius szerfölött járatos volt a hit dolgaiban. Minthogy ismerte a szíveket, megértette, hogy Isten kegyelme nem érintette még meg az agg Timoklészt, és az üdvösség napja még nem érkezett el e lélek számára, amely megátalkodva keresi saját vesztét. Nem felelt semmit, nehogy, amit épületesnek tart, botránnyá váljék. Mert megtörténik olykor, hogy a hitetlenekkel vitatkozva, újból vétekbe rántjuk őket, ahelyett hogy megtérítenők. Éppen ezért azoknak, akik az igazság birtokában vannak, okosan kell azt terjeszteniük.

- Isten veled hát, szerencsétlen Timoklész! - mondta.

És nagyot sóhajtvá folytatta jámbor utazását az éjszakában.

Reggel fél lábon álló íbiszeket látott a víz mellett, amely visszatükrözte sápadt rózsaszín nyakukat. A fűzfák a messzeségben kiterjesztették a part fölé kedves, szürke lombjukat; darvak háromszöge szállt a tiszta égen, és a nádban láthatatlan kócsagok kiáltoztak. A folyam, ameddig a szem ellátott, hömpölyögtette széles, zöld hullámain, amelyen vitorlák siklottak, mint madárszárnyak, s a parton itt-ott fehér ház tükröződött, és a habokon a távolban könnyű pára lebegett, míg pálmával, virággal és gyümölccsel súlyos szigetek sűrűjéből kacskák, ludak, flamingók és böjti récék lármás fellege kelt szárnyra. Bal kéz felé a sivatagig terjedtek a dús völgy mezői s gyümölcsösei, amelyek meg-megborzongtak örömben, a nap bearanyozta a kalászt, és a föld termékenysége illatos porfelhőket lehelt ki. Erre a látványra Paphnutius térdre borult, és így kiáltott fel:

- Áldott legyen az Úr, aki kegyes szemmel nézi utazásomat! Istenem, aki harmatod hullatod Arsinoé vidékének fűgefáira, bocsáss kegyelmet eme Thaisz lelkébe, akit nem alkottál kevesebb szeretettel, mint a mezők virágait és a kerti fákat. Vajha kivirágoznék gondjaimra, mint egy balzsamos rózsabokor a Mennyei Jeruzsálemben.

És valahányszor virágba borult fát vagy ragyogó madarat látott, Thaisz jutott eszébe. Ily módon, a folyam bal ágát követve, termékeny és népes országrészeken keresztül néhány nap alatt elérte Alexandriát, amelyet a görögök a Szép és az Arany jelzővel láttak el. A nap már egy órája az égen ragyogott, amikor egy domb tetejéről megpillantotta a messze kiterjedt várost; tetői csillogtak a rózsaszín párázatban. Megállt, és mellén összefonva karját, így szólt:

- Íme, a gyönyörű hely, ahol vétekben jöttem a világra, íme, a csillogó lég, ahol mérges illatokat szívtam be, íme, az élveteg tenger, ahol a szirének dalát hallgattam. Íme, bölcsöm a

test szerint, íme, hazám e világ szerint! Ékes bölcső, jeles haza az emberek ítéletében! Gyermekeid természetesnek tartják, ó, Alexandria, hogy úgy szeretnek, mint anyjukat, és én a te pompásan felékesített öledben fogantam. De az aszkéta megveti a természetet, a misztikus lenézi a látszatot, a keresztény emberi hazájára úgy néz, mint a száműzetés helyére, a szerzetes elmenekül a földtől. Én is elfordítottam szívemet szeretetedtől, Alexandria. Gyűlöllek! Gyűlöllek gazdagságodért, tudományodért, édességedért és szépségedért. Légy átkozott, démonok temploma! Pogányok tisztátalan fekvőhelye, ariánusok dögvészes szószéke, légy átkozott! És te, szárnyas fia a Mennynek, aki Remete Szent Antal atyánkat vezetted, amikor a sivatag mélyéről jövet behatolt a bálványimádás eme fellegvárába, hogy megerősítse a hitvallók hitét és a vértanúk állhatatosságát, mi Urunk szép angyala, láthatatlan gyermek, Isten első lehelete, szállj előttem, és szárnyad csapásával illatosítsd meg a romlott levegőt, amelyet be kell szívnom e világ sötét fejedelmei között!

Ezt mondta, és újra útnak indult. A Nap Kapuján át lépett be a városba. Ez a kapu kőből épült, és gögösen emelkedett a magasba. De az árnyékában kuporgó nyomorultak citromot és fűgét ajánlottak az arra járóknak, vagy obulust koldultak, és jajveszéltek.

Egy rongyos öregasszony, aki ott térdepelt, megragadta a szerzetes ciliciumát, megcsókolta, és így szólt:

- Áldj meg engem, Isten embere, hogy Isten is megáldjon. Sokat szenvedtem ezen a világon, azt akarom, hogy a másik világon az enyém legyen minden öröm. Te Istentől jössz, ó, szent ember, s ezért lábad pora többet ér az aranynál.

- Dicsértessék az Úr! - mondta Paphnutius.

És kinyújtott kezével a megváltás jegyét írta az öregasszony feje fölé.

De alig tett húsz lépést az utcán, amikor egy gyermekcsapat gúnyos kacagással fogadta, és kövekkel kezdte dobálni, mondván:

- Itt a rossz szerzetes! Feketébb a páviánál, és szakállasabb a kecskebaknál. Naplopó! Miért nem akasztanak fel egy gyümölcsösben, mint egy fából faragott Priapust, madárijesztőnek? De inkább ne tegyék, mert még jégesőt hoznál a virágzó mandulafákra. Szerencsétlenséget hozol. Feszítsétek meg a csuhást, feszítsétek meg!

És a kiáltásokat kövek követték.

- Istenem, áldd meg ezeket a szegény gyermekeket - mormolta Paphnutius.

És eltűnődve folytatta útját:

- Az öregasszony tisztel, és a gyermekek megvetnek. Íme tehát, ugyanazt a dolgot különféle-képp értékelik az emberek, akik bizonytalanok ítéleteikben, és tévedésekre hajlamosak. El kell ismernem, hogy az agg Timoklész, ahhoz képest, hogy pogány, nem egészen esztelen. Vak lévén tudja, hogy megfosztották a világosságtól. Okoskodás tekintetében magasan fölötte áll azoknak a bálványimádóknak, akik sűrű sötétségük mélyéből így kiáltanak: „Látom a nap világát!” E világon minden csak délibáb és futóhomok. Csak Istenben van állandóság.

Közben gyors lépésekkel haladt a városon keresztül. Tízévi távollét után is ismerte még minden követ, és minden kő botránykő volt, egy-egy bűnt juttatott eszébe. Ezért keményen odavágta meztelen lábát a széles utcák kőkockáihoz, és örömmel látta a vért felsebzett sarka nyomában. Bal kézről maga mögött hagyva Szerapisz templomának nagyszerű oszlopcsarnokát, nekivágott az egyik utcának, amelyet gazdag lakok szegélyeztek, mintegy szenderegve a jó illatok között. Píneák, juharfák, pisztaceák emelték fejüket a vörös párkányzatok és aranycsúcsok fölé. A nyitott kapukon át bronzszobrokat lehetett látni a márvány előcsar-

nokokban, szökőkutakat lombok közt. E szép pihenőhelyek nyugalma semmi zaj sem zavarta. Csak messziről hallatszott egy fuvola hangja. A szerzetes megállt egy eléggé kicsiny, de nemes arányú ház előtt, amelyet fiatal lányokra emlékeztető karcsú oszlopok tartottak. A házat a leghíresebb görög filozófusok mellszobrai ékesítették.

Paphnutius felismerte Platont, Szókratészt, Arisztotelészt, Epikurosz és Zénont, és miután a kopogatóval megütötte az ajtót, elgondolkozva várakozott:

„A fém hasztalan dicsőíti ezeket a hamis bölcseket, hazugságaik mégis csődöt mondtak: lelkük a pokolba süllyedt, és maga a híres Platon, aki ékesszólása zajával az egész földet betöltötte, ezentúl már csak az ördögökkel vitatkozik.”

Egy rabszolga kinyitotta a kaput, és minthogy csak mezítlábas embert látott a küszöb mozaikján, durván rászólt:

- Eredj máshová koldulni, nevetséges szerzetes, és ne várd meg, amíg botütésekkel kergetlek el.

- Testvérem - szólt Antinoé apátja -, nem kérek tőled semmi mást, mint azt, hogy vezess el gazdádhoz, Nikiászhoz.

A rabszolga még dühösebben felelt:

- Gazdám nem fogad hozzád hasonló kutyákat.

- Fiam - szólt Paphnutius -, tedd meg, légy szíves, amire kértelek, és mondd meg gazdádnak, hogy látni szeretném.

- Ki innen, hitvány koldus! - kiáltotta a szolga feldühödve.

És botját a szent emberre emelte, aki pedig karját mellén összefonva, minden megrendülés nélkül tűrte, hogy egyenesen arcába sújtsanak, majd szelíden megismételte:

- Tedd meg, amire kértelek, fiam!

Erre a portás reszketve ezt mormolta:

- Miféle ember ez, aki nem fél a szenvedéstől?

És elsietett, hogy értesítse gazdáját.

Nikiász éppen a fürdőből jött. Szép rabszolganők dörzsölték gyöngéden a testét. Kedves, mosolygós ember volt. Arcán szelíd gúny kifejezése tükröződött. Amint meglátta a szerzetest, fölkelte és tárt karokkal közeledett feléje:

- Te vagy az - kiáltotta -, Paphnutius, iskolatársam, barátom, testvérem! Rád ismerek, bár őszintén megvallva, vadállathoz hasonlatosabbá tetted magad, semmint emberhez. Ölelj meg. Emlékszel még az időkre, amikor együtt tanultuk a grammatikát, a retorikát és a filozófiát? Kedélyed már akkor is zord és komor volt, de mégis szerettelek tökéletes őszinteségedért. Azt mondtuk, hogy te egy ló félénk szemével látod a világmindenséget, nem csoda tehát, hogy borús vagy. Hiányzott belőled egy kis attikai só, bőkezűséged viszont határtalan volt. Nem kímélte sem a pénzed, sem az életed. És lakozott benned valami különös, furcsa, idegen szellem, ami végtelenül érdekelt engem. Légy üdvözölt, kedves Paphnutiusom, tízévi távollét után. Hát elhagytad a sivatagot; lemondasz a keresztényi babonákról, és újjászületsz régi életedre. Ezt a napot fehér kavicssal fogom megjelölni.

- Krobilé, Mirtala - tette hozzá a rabszolganőkhöz fordulva -, illatosítsátok be drága vendégem lábát, kezét és szakállát.

Már hozták is mosolyogva a kancsókat, az üvegcséket és a fémtükröt. De Paphnutius parancsoló mozdulattal megállította őket, és földre sütötte szemét, hogy ne lássa a leányokat, mert meztelenek voltak. Ezalatt Nikiász párnákat nyújtott neki, különféle ételekkel és italokkal kínálta, de Paphnutius mindezt megvetéssel utasította vissza.

- Nikiász - mondta -, nem tagadtam meg azt, mit te hamisan keresztényi babonának nevezel, és ami az igazságok igazsága. Kezdetben vala az Ige, és az Ige Istennél vala, és Isten vala az Ige. Mindenek Általa teremtettek, és Őnála nélkül semmi sem teremtett. Őbenne volt az élet, és az élet volt az emberek világossága.

- Kedves Paphnutius - felelte Nikiász, aki éppen illatos tunikát öltött magára -, azt hiszed, megdöbbenesz, ha művészet nélkül egymás mellé rakott szavakat szavalsz nekem, amelyek nem többek üres mormolásnál? Elfelejtetted, hogy magam is kissé filozófus vagyok? És azt hiszed, kielégítesz engem néhány foszlánnyal, amelyet tudatlan emberek ragadtak ki Amelius bíborpalástjából, amikor Amelius, Porphürosz és Platón teljes dicsőségükben sem elégítenek ki engem? A bölcsek felállította rendszerek nem egyebek az emberek örök gyermekkorának mulattatására koholt meséknél. Úgy kell velük szórakozni, mint a Szamárról, a Teknőről, az Efezosi Matrónról és más mindenről szóló milétoszi mesékkel.

És karon fogva vendégét, magával vonta egy terembe, ahol papirusztekercsek ezrei voltak kosarakban.

- Íme a könyvtáram - szólt. - Csak kis részét tartalmazza azoknak a rendszereknek, amelyeket a filozófusok kieszeltek, hogy megmagyarázzák a világot. Valamennyi nem is férne be még a Szerapeion könyvtárába sem, bármilyen gazdag is. Sajnos, ez mind csak beteg elmék képzelgése.

Kényszerítette vendégét, hogy helyet foglaljon az egyik elefántcsont székben, és maga is leült. Paphnutius zordon tekintettel mérte végig a könyvtár könyveit, és így szólt:

- El kell égetni valamennyit.

- Ó, kedves vendégem, kár volna értük! - mondta Nikiász. - Mert a beteg elmék képzelgése olykor mulatságos. Egyébként pedig, ha el kellene pusztítani az emberek minden álmát és látomását, a föld elveszítené formáit és színeit, és mindannyian elaludnánk a komor ostobaságban.

Paphnutius tovább folytatta gondolatait:

- Kétségtelen, hogy a pogányok tanai nem egyebek üres hazugságnál. De Isten, aki az igazság, csodákban nyilatkoztatta ki magát az embereknek. És testté lett, és közöttünk lakozott.

Nikiász ezt felelte:

- Kitűnően beszélsz, Paphnutiusom, midőn azt mondod, hogy testté lett. Egy Isten, aki gondolkodik, aki cselekszik, aki úgy jár-kezel a természetben, mint az antik Odüsszeusz a zöld tengereken, immár teljesen emberré lett. Hogyan hihetsz emez új Jupiterben, amikor az athéni gyerkőcök már Periklész idejében sem hittek a régiben? De hagyjuk ezt. Bizonyára nem azért jöttél, hogy a három lényegről vitatkozzunk. Mit tehetek érted, kedves iskolatársam?

- Valamit, ami teljesen jó dolog - felelte Antinoé apátja. - Adj kölcsön egy illatos tunikát, olyant, mint amilyent éppen most öltöttél magadra. Légy kegyes e tunikához még aranyozott szandált és egy olajos üvegcsét is hozzátenni, hogy bekenhessem szakállam és hajam. Nagyon jó volna továbbá, ha adnál egy erszényt ezer drachmával. Íme, Nikiász, azért jöttem, hogy ezt kérjem tőled, Isten nevében, és régi barátságunk emlékezetére.

Nikiász Krobilével és Mirtalával odahozatta legdúsabb tunikáját; ázsiai divat szerint virágokkal és állatokkal volt kihímezve. A két nő szétnyitotta: ügyesen megcsillogtatták élénk színeit, várva, hogy Paphnutius levegye a szőrcsuhát, amely a sarkáig befedte. De miután a szerzetes kijelentette, hogy előbb tépik le róla húsát, mint ezt a szőrcsuhát, a leányok ráadták a tunikát a csuha fölé. Minthogy a két nő szép volt, nem félt a férfiaktól, jóllehet csak rabszolganők voltak. Elnevelték magukat, olyan furcsa volt a díszbe öltözött szerzetes. Krobilé kedves szatrapájának nevezte, elébe tartotta a tükröt, és Mirtala meghúzta a szakállát. De Paphnutius Istenhez könyörgött, és nem látta meg őket. Miután felvette az aranyozott szandált, és övéhez csatolta az erszényt, így szólt Nikiászhoz, aki felvidultan nézegette:

- Ó, Nikiász, nem szabad megbotránkoznod azokon a dolgokon, amelyeket láatsz. Tudd meg, hogy kegyes célra használom ezt a tunikát, erszényt és szandált.

- Kedvesem - szólt Nikiász -, nem is gondoltam semmi rosszra, mert azt hiszem, az emberek nem képesek sem rosszat, sem jót tenni. A jó és a rossz csak vélekedés dolga. A bölcs cselekedeteit nem irányítja más, mint a szokás és a hagyomány. Magam azokhoz az előítéletekhez igazodom, amelyek Alexandriában uralkodnak. Ezért tartanak becsületes embernek. Menj, barátom, és mulass jól.

De Paphnutius úgy vélte, hogy illenék vendéglátó gazdáját beavatni tervébe.

- Ismered - mondta - azt a Thaiszt, aki a színházban játszik?

- Thaisz szép - felelte Nikiász -, és volt idő, amikor kedves volt nekem. Kedvéért eladtam egy malmot és két szántóföldet, és dicséretére három könyv elégiát írtam, hűségesen utánozva azokat az igen édes énekeket, amelyekben Cornelius Gallus ünnepelte Lükeriszt. Sajnos, Gallus az aranykorban énekelt, az ausoniai múzsák szeme előtt. Én pedig, a barbárok korának szülötte, csak nilusi nádszállal írhattam hexameterem és pentameterem. A művek, amelyek ebben a korszakban és ezen a földön keletkeznek, feledésre szántak. Kétségkívül a szépség a leghatalmasabb dolog a világon, és ha úgy volnánk megalkotva, hogy mindörökké birtokolhassuk, vajmi keveset törődjünk a demiurgossal, az isteni törvénnyel, az éonokkal és a filozófusok egyéb ábrándjaival. De csodálom, derék Paphnutius, hogy azért jössz Théba mélyéből, hogy Thaiszról beszélj velem.

Így szólt, és halkán felsóhajtott. És Paphnutius borzadállyal szemlélte ezt az embert, nem értette, hogyan tud valaki ily nyugodtan bevallani egy ily szörnyű vétket. Azt várta, hogy megnyílik a föld, és Nikiász lángok közt süllyed el. De a föld szilárd maradt, és a hallgató alexandriai, homlokát kezébe hajtva, szomorúan mosolygott, amint felmerültek előtte elrepült ifjúságának képei. A szerzetes felkelt, és komoly hangon így szólt:

- Tudd meg hát, ó, Nikiász, hogy Isten segítségével ki fogom ragadni ezt a Thaiszt a föld tisztátalan szerelméből, és Jézusnak fogom adni jegyesül. Ha a Szentlélek el nem hagy, Thaisz még ma hátat fordít ennek a városnak, hogy kolostorba vonuljon.

- Őrizkedj attól, hogy megsértsd Venust - felelte Nikiász -, Venus hatalmas istennő. Megharagszik rád, ha elragadod legkiválóbb szolgálóját.

- Isten megvéd majd - szólt Paphnutius. - Vajha megvilágosítaná szívedet, Nikiász, és kiemelné az örvényből, amelybe elmerültél! - És kiment. De Nikiász követte, és elkísérte a küszöbig. Vállára tette kezét, és fülébe súgta:

- Őrizkedj Venus haragjától; bosszúja rettenetes!

Paphnutius figyelemre se méltatta ezeket a könnyelmű szavakat, és eltávozott anélkül, hogy hátranézett volna. Nikiász szavai csak megvetést keltettek benne; de nem tudta elviselni azt a

gondolatot, hogy egykori barátja Thaisz ölelésében részesült. Úgy érezte, hogy ezzel a nővel vétkezni sokkal ocsmányabb vétek, mint más nővel. Ebben valami egészen különös gonosz indulatot látott, és Nikiasztól ettől kezdve iszonyodott. Mindig is gyűlölte a tisztátalanságot, de eddig még nem látta ennyire gyűlöletes színekben e fajtalanság képeit; még sosem osztozott ennyire teljes szívéből Jézus Krisztus haragjában és az angyalok szomorúságában.

Annál nagyobb hév fogta el, hogy kiragadja Thaiszt a pogányok közül, és alig várta, hogy megláthassa a színésznőt és megmenthesse. De egyelőre még várakoznia kellett; nem mehetett el hozzá, míg a nagy hőség meg nem enyhült. De a délelőtt még alig ért véget, és Paphnutius elindult a népes utcákon. Elhatározta, nem vesz magához semmi táplálékot ezen a napon, hogy kevésbé legyen méltatlan a kegyelemre, amelyet az Úrtól kér. Lelke nagy szomorúságára nem mert belépni a város egyik templomába sem, mert tudta, hogy az ariánusok ott felborították, megszenteltelenítették az Úr asztalát. Ezek az eretnekek, akiket a kelet-római császár támogatott, valóban elűzték Athanasius pátriárkát püspöki székéről, és zűrzavarral töltötték el Alexandria keresztényeit.

Így hát csak ment vaktában, szemét alázatosságból hol a földre szegezte, hol meg az égre emelte, mintha elragadtatásban volna. Miután egy ideig így barangolt, a város egyik tengerpartján találta magát. Előtte terült el a kiépített kikötő, s benne megszámlálhatatlan sok sötét törzsű hajó, míg odakint kék és ezüst színekkel mosolygott az álnok tenger. Éppen most vonta fel horgonyát egy gálya, melynek orrán egy nereida ékeskedett. Az evezősök énekelve csapkodták a hullámokat; a fehér habléányból, amelyen nedves gyöngyszemek csillogtak, immár csak távolodó arcéle látszott: kormányosától irányítva áthatolt a keskeny szoroson, amely az Eunosztosz öböléből kivezetett, és kiért a szabad tengerre, virágos barázdát szántva maga után.

„Valamikor én is arra vágytam, hogy énekelve hajózzam ki a világ óceánjára - gondolta Paphnutius. - De nemsokára felismertem botorságomat, és a nereida nem ragadott magával.”

Ilyen álmodozások közt leült egy kötélcsomóra, és elaludt. Álmában látomása támadt. Mintha harsogó kürt hangját hallotta volna, és az ég véres színű lett, és Paphnutius tudta, hogy eljött az ő ideje. Amint nagy buzgalommal könyörgött Istenhez, íme, egy óriási állat közeledett feléje, homlokán ragyogó kereszttel, és Paphnutius felismerte benne a szilszilíi szfinxet. A vadállat megragadta fogaival anélkül, hogy fájdalmat okozott volna neki, és szájában lógatva magával vitte, mint ahogy a macskák szokták hurcolni kicsinyeiket. Paphnutius bejárt így több országot, folyamokon kelt át, és hegységeken hágott keresztül, és végül is elhagyott helyre ért, amelyet meleg hamu és szörnyű sziklák fedtek. A földön nagy repedések tátongtak, és e szájából forró lehelet tört fel. Az állat Paphnutiust szelíden letette a földre, és így szólt: - Nézd!

És Paphnutius kihajolva a szakadék szélére, tűzfolyamot látott, amely a föld belsejében folyt, fekete sziklák kettős szegélyzete közt. Odalent sápadt világosságban démonok gyötörték a lelkeket. A lelkek megőrizték annak a testnek a látszatát, amely valamikor hordozta őket, sőt még ruhájuk rongyai is hozzájuk tapadtak. E lelkek gyötrelmeikben is nyugodtaknak látszottak. Az egyikük, nagy fehér árny, csukott szemmel, szalaggal homlokán, jogarral kezében, énekelt; hangja harmóniával töltötte be a terméketlen partot; istenekről és hősökről mesélt. Kicsi zöld ördögök forró vasakkal szaggatták ajkát és torkát. És Homérosz árnya egyre énekelt. Nem messze onnan az öreg Anaxagórasz, kopaszon, szikáran, körzőjével ábrákat rajzolt a porba. Egy démon forró olajat öntött a fülébe, de a bölcslet nem tudta megzavarni elmélkedésében. És a szerzetes még egy sereg embert látott, aki a sötét parton, az égő folyam mentén, nyugodtan olvasott, vagy elmélkedett, vagy fel és alá sétálva beszélgetett, mint a mesterek és tanítványok az Akadémia platánjai alatt. Csak az agg Timoklész állt félre, és fejét

rázta, mint aki tagad. Egy pokolbéli angyal fáklyát lóbált a szeme előtt, és Timoklész nem akarta észrevenni sem az angyalt, sem a fáklyát.

Paphnutius elnémulva e látványon érzett meglepetésében, az állat felé fordult. De az eltűnt, és Paphnutius a szfinx helyén egy elfátyolozott nőt látott, aki így szólt hozzá:

- Nézd és értsd meg: e hitetlenek oly nyakasak, hogy még a pokolban is áldozatai maradnak azoknak a csábító hiedelmeknek, amelyek a földön félrevezették őket. A halál sem ábrándította ki őket, mert nyilvánvaló, hogy nem elég meghalni ahhoz, hogy az ember meglássa Istent. Azok, akik az emberek közt nem ismerték fel az igazságot, nem is fogják sohasem felismerni. A démonok, akik e lelkek körül acsarognak, mi mások, mint az isteni igazságszolgáltatás formái! Ezért ezek a lelkek nem látják, és nem is érzik őket. Minthogy minden igazság idegen a számukra; azt sem tudják, hogy elkárhoztak, és maga Isten sem kényszerítheti őket arra, hogy szenvedjenek.

- Isten mindenható - szólt Antinoé apátja.

- A lehetetlenre ő sem képes - felelte a lefátyolozott nő. - Hogy megbüntesse őket, ahhoz fel kellene őket világosítania, ha pedig birtokában lennének az igazságnak, akkor ők is olyanok lennének, mint a kiválasztottak.

Eközben Paphnutius, nyugtalansággal és borzalommal eltelve, ismét a szakadék fölé hajolt. Meglátta Nikiász árnyát, elszenesedett mirtuszfák alatt. Nikiász mosolygott, és homlokát virágkoszorúztta. Mellette a milétoszi Aszpázia, elegánsan beburkolózva gyapjúpalástjába, és úgy látszott, hogy szerelemről és filozófiáról beszél, arckifejezése annyira szelíd és egyben nemes volt. A rájuk hulló tűzeső felfrissítette őket, mint a harmat, és lábuk úgy taposta az izzó talajt, mint valami finom pázsitot. Erre a látványra Paphnutiust düh öntötte el.

- Sújts le, Uram - kiáltotta -, sújts le! Hiszen ez Nikiász! Hadd sírjon! Hadd nyögjön! Hadd csikorgassa fogát! Thaisszal vétkezett!...

És Paphnutius egy herkulési erejű tengerész karjában ébredt, aki a fővenyre vonszolta, és így kiáltott:

- Nyugalom! Nyugalom, barátom! Proteuszra mondom, a vén főkapásztorra, ugyancsak nyugtalanul alszol. Ha nem tartlak vissza, beléesel az Eunosztoszba. Megmentettem az életed, ez olyan igaz, mint az, hogy anyám sózott halat árult.

- Istennek legyen hála - felelte Paphnutius.

És felkelt, és elindult egyenesen előre a látomáson elmélkedve, amely álmában felmerült.

- Ez a látomás nyilvánvalóan gonosz - mondta magában. - Sérti az isteni jóságot, mert a poklot valótlannak mutatja. Kétségkívül az ördögtől ered.

Így okoskodott, mert meg tudta különböztetni az Istentől küldött álmokat azoktól, amelyeket rossz angyalok sugallnak. Ez a megkülönböztetés nagyon hasznos a látomásokkal körülvevett remetéek számára; mert aki elmenekül az emberektől, bizonyos, hogy szellemekkel találkozik. A sivatagot fantomok népesítik be. Amikor a zarándokok ahhoz a romba dőlt kastélyhoz közeledtek, ahová Remete Szent Antal visszavonult, olyasfajta lármát hallottak, mint amilyen a városok keresztútjain keletkezik ünnepnap éjszaka. És ez a láрма az ördögöktől eredt, akik megkísértették a szent embert.

Paphnutius visszaemlékezett erre a nevezetes példára. Emlékezett egyiptomi Szent Jánosra, akit az ördög hatvan éven át próbált bűvészzel elcsábítani. De János kijátszotta az ördög incselkedését. Mégis egy nap a démon emberi ábrázatot öltve magára, belépett a tiszteletre

méltó János barlangjába, és így szólt: „János, hosszabbítsd meg böjtödet holnap estig.” - És János, abban a hiszemben, hogy egy angyalt hall beszélni, engedelmeskedett a démon szavának, és másnap estig böjtölt, a vecsernye órájáig. Ez az egyetlen győzelem, amelyet a Sötétség Fejedelme egyiptomi Szent Jánoson aratott, és ez a győzelem csekély. Ezért nem szabad meglepődni azon, hogy Paphnutius mindjárt felismerte látomásának hamis voltát.

Miközben szelíd szemrehányást tett Istennek, amiért átengedte őt a démonok hatalmának, magával ragadta egy emberáradat, amely egyazon irányban hömpölygött. Minthogy már elfelejtette, hogyan kell járni a városokban, egyik járókelő a másikhoz lökdöste, mint egy élettelen testet; és belébotolva tunikája ráncaiba, több ízben csaknem elesett. Meg akarta tudni, hová siet ez a sok ember, s megkérdezte az egyiket, mi az oka a nagy sietségnek.

- Te nem tudod, idegen - felelte az -, hogy most kezdődnek a színelőadások, és Thaisz fellép? Minden polgár a színházba megy, és én is oda igyekszem. Volna kedved elkísérni?

Paphnutius rájött tüstént, hogy szándéka szempontjából hasznos volna, ha Thaiszt a színpadon látná, és ezért követte az idegent. Már fel is tűnt előtte a színház, oszlopcsarnokát tarkán csillogó álarcok díszítették, és hatalmas, kerek falát megszámlálhatatlan sok szobor. A tömeget követve, beértek egy keskeny folyosóra, s annak végén terült el a fényben úszó amfiteátrum. Helyet foglaltak az egyik lépcsőfokon, a lépcsőzet a színpad felé ereszkedett le, a színpadra még nem léptek ki a színészek, de a díszítés pompája elborított mindent. Függöny nem takarta el a szem elől, és olyasfajta köhalmot lehetett ott látni, amilyent a régi népek hőseik emlékének szenteltek. Ez a köhalom egy mező közepén emelkedett. Lándzsakötegek álltak a sátrak előtt, és aranysisakok függtek árbocokról, babérágak és tölgykoszorúk között. Odalent minden álmos csendben. De a nézőkkel telt félkör úgy zúgott, mint a méhkas. Az arcok kipirosodva a nagy bíbor ponyva visszfényében, amely meg-meglebbenve följük borult, kíváncsi várakozással fordultak a néma, nagy térség felé, amelyet egy sír és sátortábor töltött be. A nők nevettek, citromot szopogattak, és a játékok mindennapos látogatói otthonosan, vidáman átkiabáltak egymáshoz egyik lépcsőfokról a másikra.

Paphnutius imádkozott magában, és tartózkodott a haszontalan szavaktól, de szomszédja a színház hanyatlásáról kezdett panaszkodni.

- Valamikor - mondta - ügyes színészek szavalták álarcuk alatt Euripidész és Menander verseit. Manapság már nem szavalják a drámákat, hanem mozdulatokkal adják elő, és az isteni látványosságokból, amelyekkel Bakkhoszt tisztelték Athénban, nem őriztünk meg mást, mint a mozdulatokat és az arcjátékot, amit egy barbár vagy akár egy szittyia is megérthet. Vége már a tragikus álarcnak, amely a szájnylásban elhelyezett fémlemez segítségével felerősítette a hangot, a koturnusznak, amely az istenek magasságára emelte a színészt, a szép versek tragikus méltóságának és énekének. Mimusok, táncosnők, csupasz arccal helyettesítik Paulust és Rosciust. Mit szóltak volna Periklész korának athéni polgárai, ha egy nőt látnak fellépni a színpadra? Illetlenség, ha egy nő megjelenik a nyilvánosság előtt. Mi bizony nagyon elfajultunk, hogy megtűrjük... Olyan igaz, mint ahogy a nevem Dórion: a nő a férfi ellensége és a föld szégyene.

- Bölcsen szólsz - mondta Paphnutius -, a nő a mi leggonoszabb ellenségünk. Ő adja az élvezetet, és éppen ezáltal félelmetes.

A halhatatlan istenekre mondom - felelte Dórion -, a nő nem ad élvezetet a férfinak, hanem csak szomorúságot, zűrzavart és fekete gondokat. A szerelem az oka a legkeservesebb bajoknak. Hallgass ide, idegen: fiatal koromban Trezeniába mentem, Argoszba, s ott egy csodálatos nagyságú mirtuszfát láttam, amelynek leveleit megszámlálhatatlan szúrás nyoma borította. Mármost a trezeniaiak azt mesélik ezzel a mirtusszal kapcsolatban: Phaedra királyné, abban az

időben, amikor Hüppolitoszt szerette, naphosszat bágyadtan feküdt eme mirtuszfa alatt, amelyet mindmáig láthatni. Halálos unalmában kihúzta az aranytűt, amely összefogta szőke haját, és azzal összeszurkálta a jó illatú cserje leveleit. Valamennyi levelét át- meg átlyuggatta. Phaedra, miután pusztulásba kergette az ártatlant, akit vérfertőző szerelmével üldözött, mint tudod, maga is nyomorúságosan vészelt el. Bezárkózott nászkamrájába, és aranyövével felkötötte magát egy elefántcsont szegre. Az istenek úgy akarták, hogy e mirtusz, oly kegyetlen szenvedély tanúja, továbbra is ott viselje új levelein a tűszúrások nyomát. Leszedtem az egyik levelet; elhelyeztem ágyam fejénél, hogy látása mindig figyelmeztessen, és ne engedjem át magam a szerelem dühös örületének, hanem megerősödjem mesteremnek, az isteni Epikurosznak tanításában, aki arra oktatott, hogy a vágy félelmetes. De a szerelem tulajdonképpen a máj megbetegedése, és az ember sose biztos, hogy nem betegszik-e meg.

Paphnutius azt kérdezte:

- Dórion, miből állnak a te örömeid?

Dórion szomorúan válaszolt:

- Nekem csak egy örömöm van, és bevallom, az sem nagyon élénk: az elmélkedés. Ha az embernek rossz a gyomra, más örömet nemigen kereshet.

Paphnutius felhasználva ezeket az utolsó szavakat, elkezdte beavatni az epikureust a szellemi örömökbe, amelyeket Isten szemlélete nyújt. Így kezdte:

- Halld meg az igazságot, Dórion, és fogadd magadba a világosságot.

Amint ilymód felkiáltott, hát íme mindenfelől feléje fordultak a fejek és karok, intve, hogy hallgasson. Nagy csend támadt az egész színházban, és nemsokára harcias zene hangjai zendültek fel.

Megkezdődött a színjáték. Katonákat lehetett látni, amint kijöttek a sátrukból, és távozásra készülődtek, amikor félelmetes csoda folytán felhő borította be a sírdomb tetejét. Majd amikor a felhő eloszlott, megjelent Akhilleusz árnya, aranypáncéllal borítva. A harcosok felé tárta karját, és mintha ezt mondaná nekik: „Hogyan? Eltávoztok, Danaosz fiai; visszatértetek hazátokba, amelyet én már nem látok többet, és itt hagyjátok síromat áldozat nélkül?” Erre a görögök vezetői sietve összegyűltek a domb lábánál. Akanosz, Theszeusz fia, az öreg Nesztor, Agamemnón, jogarral és szalaggal homlokán, a csodálatos jelenséget nézte. Pürrhosz, Akhilleusz ifjú fia, arcra borult a porban. Odüsszeusz, akit süvegéről lehetett felismerni, amelyből kiszabadult fürtös haja, mozdulataival jelezte, hogy igazat ad a hős árnyának. Vitába szállt Agamemnónnal, és mintha e szavakat mondta volna:

„Akhilleusz - mondta Ithaka királya - méltó arra, hogy tiszteletben tartsuk, hiszen oly dicsőségesen halt meg Hellaszért. Azt kívánja, hogy Priamosz leányát, a szűz Polüxénát áldozzuk fel sírján. Danaoszok, elégtételek ki a hős szellemét, hogy Péleusz fia örvendezzék a Hádészban.”

De a királyok királya ezt felelte:

- Kíméljétek a trójai szüzeket, akiket az oltárok előtt ragadtunk el. Már úgyszólván elég baj szakadt Priamosz dicső fájára.

Azért beszélt így, mert megosztotta fekhelyét Polüxéna nővérével, de a bölcs Odüsszeusz szemére vetette, hogy Kasszandra ágyát többre becsüli Akhilleusz lándzsájánál.

Valamennyi görög nagy fegyvercsörgetéssel helyeselt. Elhatározták tehát Polüxéna halálát, és Akhilleusz megbékélt árnya eltűnt. Hol indulatos, hol meg panaszos zene követte a szereplők gondolatait. A hallgatóság tapsban tört ki.

Paphnutius, aki mindent az isteni igazságra vonatkoztatott, így mormolt:

- Ó, milyen fények és árnyak borultak a pogányok fölé! Az ilyen áldozatok a különféle nemzetek között kezdetlegesen Isten fiának üdvösséges áldozatát hirdették és jelképezték.

- Minden vallás bűnöket szül - felelte az epikureus. - Szerencsére egy isteni bölcsességű görög megszabadította az embereket az ismeretlen dolgoktól való fölösleges rettegetől...

Ezalatt a zilált hajú, ősz Hekuba, rongyos ruhában, kijött a sátorból, ahol fogolyként őrizték. Az emberek mélyen felsóhajtottak, amikor a szerencsétlenség e tökéletes képét meglátták. Hekubát jószólom figyelmeztette, és most leányát és magát siratta. Odüsszeusz ott termett mellette, és Polüxénát követelte. Az agg anya haját tépte, körmével megszagatta orcáját, és kezét csókolta a kegyetlen férfinak, aki megőrizte kérlelhetetlen szelídségét, mintha ezt mondta volna:

„Légy okos, Hekuba, és engedj a kényszerűségnek. A mi házainkban is vannak agg szülők, akik Ida hegyének fenyőfái alatt az örökre elaludt gyermeküket siratják.”

És Kasszandra, egykor a virágzó Ázsia királynője, most rabszolganő, port szórt szerencsétlen fejére.

De íme, a szűz Polüxéna felemeli a sátor ponyváját, és kilép. Valamennyi nézőn borzongás fut végig. Felismerték Thaiszt, Paphnutius viszontlátta azt, akit keresett. Fehér karjával a feje fölé tartotta a nehéz ponyvát. Mozdulatlanul, mint egy szép szobor, körüljártatta ibolyaszín szemének nyugodt tekintetét, szelíden és büszkén, és mindenki megremegett a szépség tragikus érzetétől.

Az elismerés moraja zúgott végig, és Paphnutius nyugtalan lélekkel szívére szorította kezét, és így sóhajtott:

- Ó, Istenem, miért is adsz ekkora hatalmat teremtményeid egyikének?

A bölcs Dóríon pedig így válaszolt:

- Annyi bizonyos, hogy az atomok, amelyek egybetársulnak e nőben, a szemnek kellemes összetételt nyújtanak. Ez csak a természet játéka, és az atomok nem tudják, mit tesznek. Egy szép nap éppoly közömbösen fognak szétválni, mint ahogy egyesültek. Hol vannak most az atomok, amelyek Kleopátrát vagy Laiszt alkották? Nem tagadom, a nők olykor szépek, de bosszantó bajok és utálatos gyengélkedések gyötrik őket. Az elmélkedő hajlamú elmék ezekre gondolnak, de a közönséges ember nem törődik az ilyesmivel. És a nők szerelemre gyújtanak, jóllehet esztelenség szeretni őket.

Így szemlélte Thaiszt a filozófus és az askéta, és mindegyik tulajdon gondolatait követte. Egyikük sem látta meg Hekubát, aki leánya felé fordulva, mozdulataival ezt tolmácsolta:

„Kísérelj meg, hogy meglágyítsd a kegyetlen Odüsszeuszt. Hadd beszéljenek könnyeid, szépséged, fiatalságod!”

Thaisz, vagyis inkább maga Polüxéna leengedte a sátor ponyváját. Előrelépett, és minden szívet meghódított. És amikor nemes és könnyed léptekkel Odüsszeuszhoz közeledett, mozdulatainak ritmusa, amelyet a fuvolák hangja kísért, ezer boldogságot idézett fel a lélekben, mintha e nő a világ harmóniájának isteni középpontja volna. Már semmi mást nem láttak, csak őt, a színpad elveszett az ő ragyogásában. De a játék közben folytatódott.

Laertész okos fia elfordította fejét, és kezét köpenyébe rejtette, hogy elkerülje a könnyörgő nő tekintetét és csókjait. A szűz intett neki, hogy ne féljen tőle. Nyugodt tekintete ezt mondta:

„Odüsszeusz, követlek téged, mert engedelmeskedem a kényszerűségnek, és mert meg akarok halni. Priamosz leánya és Hektor nővére vagyok, fekhelyem, amelyet valamikor királyokhoz méltónak ítélték, nem fog idegen parancsolót befogadni. Szabad akaratomból mondok le a nap világaról.”

Hekuba, aki eddig erőtlenül feküdt a porban, most hirtelen felkelt, és kétségbeesett öleléssel szorította magához leányát. Polüxéna szelíden, de határozottan kibontakozott az öreg karok öleléséből. Mintha e szavakat lehetett volna hallani:

„Anyám, ne vond magadra parancsolónk gúnyolódását. Ne várd meg, hogy miután elszakít tőlem, gyalázatosan meghurcoljon. Inkább nyújtsd felém ráncos kezed, szeretett anyám, és fordítsd barázdás arcod ajkam felé.”

A fájdalom szép volt Thaisz arcán; a tömeg hálásnak mutatkozott e nő iránt, aki emberfölötti bájba öltöztette az élet formáit és szenvedéseit, és Paphnutius, megbocsátva neki jelenlegi ragyogását leendő megalázkodására való tekintettel, előre is nagy büszkeséget érzett, hogy ilyen szentet fog adni az Égnek.

A színjáték a kibontakozás felé közeledett. Hekuba félholtan rogyott össze, és Polüxéna, akit Odüsszeusz vezetett, a sírhoz közeledett, amelyet a harcosok színe-java vett körül. Gyászdalok hangjai mellett fellépett a sírdombra, amelynek csúcán Akhilleusz fia aranykupából italáldozatot mutatott be a hős szellemének. Amikor az áldozók felemelték karjukat, hogy megragadják, Polüxéna intett: szabadon akar meghalni, amint király leányához illik. Majd elszakítva tunikáját, szívére mutatott. Pürrhosz odadöfte kardját, fejét elfordítva, és ügyes fogás segítségével a vér patakozva ömlött a szűz ragyogó kebléből, és Polüxéna hátrahanyatló fejjel és a halál iszonyatával a szemében, méltóságteljesen esett össze.

Mialatt a harcosok elfedték áldozatukat, és liliomokkal és kökörücsinnel borították be, rémült és fájdalmas zokogás szaggatta meg a levegőt, és Paphnutius, felemelkedvén padjáról, harsány hangon prófétai igéket kiáltott:

- Pogányok, démonok hitvány imádói! És ti ariánusok, akik a pogányoknál is gyalázatosabbak vagytok, okuljatok! Amit most láttatok, jelkép és szimbólum. E mesének rejtett értelme van, és a nő, akit most láttatok, nemsokára boldog áldozatként a feltámadott Istennek áldoztatik fel!

A tömeg már sötét hullámokban ömlött ki a folyosókon. Antinoé apátja, megszökve a meglepett Dóron elől, elérte a kijáratot, még mindig prófétai igéket harsogva.

Egy órával később bekopogott Thaisz kapuján.

A színésznő ebben az időben a Rakodsz nevű gazdag városnegyedben lakott, Nagy Sándor sírja közelében; házat árnyékos kertek vették körül, s azokban mesterséges sziklák emelkedtek, és egy nyárfákkal szegélyezett patak csordogált. Egy gyűrűvel megrakott fekete rabszolganő nyitott ajtót, és megkérdezte Paphnutiust, mit kíván.

- Thaiszt kívánom látni - felelte. - Isten a tanúm, hogy csak látni jöttem.

Minthogy gazdag tunikát hordott, és parancsoló hangon beszélt, a rabszolganő bebocsátotta.

- Thaiszt - mondta - a Nimfák barlangjában találsz!

A PAPIRUSZ

Thaisz szabad és szegény bálványimádó szülőktől származott. Kiskorában atyja bort mért ki Alexandriában, a Hold-kapu közelében, egy kocsmában, amelyet matrózok látogattak. Első gyermekéveinek néhány élménye elevenen és világosan megmaradt emlékezetében. Thaisz gyakran maga előtt látta apját, amint keresztbe tett lábbal ül a tűzhely sarkában, hatalmasan, félelmetesen és nyugodtan, mint egy öreg fáraó, akit a vakok panaszdala dicsér a keresztutakon. Maga előtt látta sovány és szomorú anyját is, amint éhes macska módjára jár-kelel a házban, amelyet betölt éles hangja és foszforeszkáló szemének csillogása. A külvárosban azt mesélték, hogy az asszony varázslónő, és éjszaka bagollyá változva keresi fel szeretőit. Hazudtak: Thaisz tudta jól, mert gyakran megleste, anyja nem hódolt a mágikus mester-ségeknek, hanem a fősvénység emésztette, és egész éjjel az elmúlt nap nyereségét számlálta. A tunya apa és a fősvény anya hagyta, hogy Thaisz maga keresse meg ennivalóját, mint a baromfiudvar lakói. Nemsokára nagy ügyességre tett szert; egyenként csalta ki az obulusokat a részeg matrózok övéből, ártatlan dalokkal és ocsmány szavakkal mulattatva őket, amelyeknek nem tudta értelmét. A matrózok tédről tédre adták az erjesztett italok és gyantás tömlők szagától átítatott teremben, majd sörtől maszatos és durva szakállaktól felsértett arccal kiszökött, kis kezében az obulusokkal, és elfutott, hogy mézes süteményt vásároljon egy öregasszonytól, aki kosarai mögött kuporgott a Hold-kapu alatt. Mindennap ugyanazok a jelenetek: a matrózok viszontagságaikat mesélik, amelyeket átéltek, amikor az Eurosz szél felkavarta tenger alatti algákat, majd kockákkal vagy csontocskákkal játszottak, és az isteneket káromolva a legjobb kilikiai bort követelték.

A gyermek minden éjjel az iszákosok csetepatéjára ébredt. Osztrigahéjak repültek az asztalok fölött, felhasították a homlokot, dühödt üvöltés hangzott. Néha füstölgő lámpák fényénél kést látott villanni és vért ömölni.

Ifjú éveiben nem ismerte az emberi jóságot, csak a szelíd Ahmesz révén, akiben ezt a jóságot megalázták. Ahmesz, a ház rabszolgája, feketébb volt, mint a fazék, amelyet oly komolyan rakott a tűzhelyre, és jó, mint egy átaludt éjszaka. Gyakran ölébe vette Thaiszt, és régi történeteket mesélt neki, kinccsel teli föld alatti kamrákról, amelyeket fukar királyok építettek, és megölelték a kőműveseket és építészeket. Szerepeltek ezekben a mesékben ügyes tolvajok is, akik királylányokat vettek feleségül, és kurtizánok, akik piramisokat emeltettek. A kis Thaisz úgy szerette Ahmeszt, mintha apja, anyja, dajkája és kutyája lett volna egy személyben. Belékapaszkodott a rabszolga kötényébe, és vele ment az amforákkal telt pincébe és a baromfiudvarba, a sovány és borzas tyúkok közé, amelyek csupa csőr, csupa karom és csupa toll voltak, és sasfiókoknál is jobban röpdöstek a fekete szakács kése előtt. Ahmesz éjszaka alvás helyett szalmáján gyakran kis vízimalmokat faragott Thaisznak meg kéz nagyságú hajókat teljes vitorlázattal.

Gazdáinak rossz bánásmódja következtében egyik fülkagylója leszakadt, és testét sebhelyek borították. Arca mégis vidám és békés maradt. És környezetében senkinek sem jutott eszébe azon tűnődni, honnan meríti lelke vigasztalását és szíve nyugodalmát. Oly egyszerű volt, mint egy gyermek.

Durva munkáját végezve, gyenge hangon zsolozsmákat énekelt, amelyek megborzongatták a gyermeket, és álmokat loptak a lelkébe. Ahmesz komoly, de derűs hangon mormolta:

- *Mondd meg nekünk, Mária, mit láttál ott, ahonnan jöttél?*

- *A halotti leplet láttam és a gyolcsot, és az angyalokat, akik a sír mellett ültek. És láttam azt, aki dicsőségben feltámadott.*

Thaisz megkérdezte:

- Apám, miért énekeled, hogy az angyalok a sír mellett ültek?

És Ahmesz felelte:

- Kicsi szemem fénye, azért, mert Krisztus Urunk felszállott a mennyekbe.

Ahmesz keresztény volt. Felvette a keresztséget, és Theodorosznak nevezték a hívők gyülekezetében, ahová titokban osont el abban az időben, amelyet az alvás számára hagytak neki.

Ebben az időben az Egyház a legnagyobb megpróbáltatáson esett át. A császár parancsára feldúlták a bazilikát, elégették a szent könyveket, beolvasztották a szentelt gyertyatartókat és edényeket. A keresztények, megfosztva becsületüktől, nem vártak már mást, mint a halált. A rémület uralkodott az alexandriai gyülekezeten; a börtönök megteltek áldozatokkal. A hívek maguk közt borzadva mesélték, hogy Szíriában, Arábiában, Mezopotámiában, Kappadókiában, az egész birodalomban ostorral, kínpaddal, hüvelykszorítóval, kereszttel, vadállatokkal gyilkolják a főpapokat és szüzeket. Ekkor Antal, aki már híres volt látomásairól és remeteségéről, mint az egyiptomi hívők feje és prófétája, sasként csapott le vad sziklájának csúcsáról Alexandria városára, és templomról templomra szállván, tűzével lángra gyújtotta az egész gyülekezetet. A pogányok számára láthatatlanul jelen volt egyszerre valamennyi keresztényi összejövetelen, és mindenkibe belélehelte tulajdon erejét és okosságát. Az üldözés különös szigorral sújtotta a rabszolgákat. Sokan közülük a rémület hatása alatt megtagadták hitüket. Mások, nagyobb számban, a sivatagba menekültek, azt remélték, hogy ott majd eléldéglének, egyesek elmélkedéssel, mások rablásból. Ahmesz ezenközben szokása szerint látogatta az összejöveleket, felkereste a foglyokat, eltemette a vértanúkat, és örömmel vallotta Krisztus hitét. A nagy Antal, tanúja lévén ez őszinte buzgalomnak, mielőtt visszatért a sivatagba, karjába szorította a fekete rabszolgát, és a béke csókjával illette.

Amikor Thaisz hétéves lett, Ahmesz elkezdett Istenről mesélni neki.

- A jóságos Úristen - mondta - úgy élt az égben, mint egy fáraó háremének sátrai közt és kertjének fái alatt. Ő volt a legöregebb, öregebb, mint maga a világ, és csak egy fia volt, Jézus herceg, akit teljes szívéből szeretett, és aki szebb volt a szüzeknél és angyaloknál is. És az Úristen így szólt Jézus herceghez:

„Hagyd el háremem és palotám, datolyáim és élőforrásaim. Szállj le a földre az emberek javáért. A kicsiny gyermekhez leszel hasonlatos, és szegényen fogsz élni a szegények között. A szenvedés lesz mindennapi kenyered, és oly bőségesen fogsz sírni, hogy könnyeidből folyók lesznek, amelyben kedvtelve fürdik majd a kifáradt rabszolga. Eredj, fiam!”

Jézus herceg engedelmeskedett a jóságos Úrnak, és lejött a földre Júdeában, egy Betlehem nevű helyen. És a mezőn sétált kökörcsinek között, és így szólt társaihoz:

„Boldogok azok, akik éheznek, mert Atyám asztalához vezetem őket! Boldogok azok, akik szomjúhoznak, mert a menny forrásaiból isznak majd! Boldogok azok, akik sírnak, mert megtörlöm majd szemüket selymesebb kendővel, mint a szíriai hercegnőké.”

A szegények ezért szerették és hittek Benne - mondta Ahmesz. - De a gazdagok gyűlöltek, és attól félték, hogy a szegényeket fölébük fogja emelni. Ez időben Kleopátra és Caesar voltak a

hatalmasok a földön. Mindkettő gyűlölte Jézust, és meghagyták a bírának és papoknak, hogy ölessék meg. A szíriai fejedelmek, hogy engedelmessé legyenek Kleopátrának, felállítottak egy keresztfát egy nagy hegyen, és azon a keresztfán halt meg Jézus. De a nők megmosták a testét, és eltemették, és Jézus herceg szétörte sírjának fedőlapját, és felszállt atyjához, a jószágos Úristenhez.

És azóta mindazok, akik az Ő nevében halnak meg, felmennek az égbe.

Az Úristen karját kitárva így szól hozzájuk:

„Üdvöz legyetek, mert szeretitek fiamat, a herceget. Fürödjetek meg, aztán egyetek.”

Megfürödnek szép zeneszó mellett, és mialatt esznek, a táncosnők táncában gyönyörködnek, és hallgatják a mesemondókat, akiknek elbeszélése sosem ér véget. Az Úristen jobban vigyáz majd rájuk, mint a szeme világára, minthogy vendégei lesznek, és ők osztoznak majd szőnyegein karavánszerájában, és ők osztoznak kertjének gránátalmáin is.

Ahmesz többször beszélt hasonlóképpen, és így történt, hogy Thaisz megismerte az igazságot. Csodálkozott, és így szólt:

- Én is szeretnék enni a Jóságos Úristen gránátalmáiból.

Ahmesz ezt felelte:

- Akik megkeresztelkednek Jézus nevében, csak azok ízlelik meg majd a menny gyümölcseit.

És Thaisz kérte, hogy kereszteljék meg. A rabszolga látva, hogy hisz Jézusban, elhatározta, alaposabb oktatást ad majd neki, hogy megkeresztelése után beléphessen az Egyházba. Most még nagyobb szeretettel tekintett rá mint lelki leányára.

A gyermeknek, akit gonosz szülei minduntalan elűztek maguktól, nem is volt ágya a szülői házban. Az istálló egy sarkában hajtotta le fejét a háziállatok között. Ahmesz itt kereste fel minden este, nagy titokban.

Halkan közeledett a gyékényhez, amelyen Thaisz aludt, majd leült sarkára, lábát behajtvá, törzsét egyenesen tartva, egész fajtájának apáról fiúra szálló testtartásával. Fekete teste és arca elveszett a homályban; csak nagy fehér szeme csillogott, olyasfajta fény áradt belőle, mint amilyen hajnalban szüremlik be az ajtó hasadékán. Reszkető, éneklő hangon beszélt, orrhangú dünnyögése oly lágy és szomorú volt, mint a zene, amelyet estente hallani az utcákon. Néha egy szamar lélegzése és egy ökör halk bőgése kísérte, homályos szellemek kórusaként, a rabszolga hangját, amint az evangéliumot mondta el. Szavai békességben ömlöttek a sötétben, amely megtelt buzgalommal, kegyelemmel és reménységgel; és a kis új keresztény, keze Ahmesz kezében, az egyhangú beszédől elringatva és bizonytalan képeket látva, nyugodtan és mosollyal ajkán aludt el a sötét éjszaka és a szent hittitkok harmóniájában, és egy csillag nézte felülről a jászol két gerendája közt.

A beavatás egy álló esztendeig tartott, egészen addig az időpontig, amikor a keresztények nagy vidámsággal ülik meg a húsvét ünnepét. Történt a nagyhét egy éjszakáján, hogy Thaisz, aki már gyékényen aludt a hombárban, érezte, hogy felemeli a rabszolga, akinek szeme új fényben csillog. Ahmesz nem olyan ruhában volt, mint máskor, amikor csak egy rongyos lágyékkötő fedte, hanem hosszú, fehér köpenyben, az alá vette a gyermeket, és egészen halkan így szólt:

- Jöjj, lelkem! Jöjj, szemem fénye! Jöjj, kicsi szívem! Jöjj, és öltsd fel a karinget, amelyben megkeresztelnek.

A mellére szorítva magával vitte a gyermeket. Thaisz ijedten és kíváncsian ölelte át barátja nyakát, fejét kidugta a köpeny alól, és Ahmesz futásnak eredt az éjszakában. Fekete utcákon át haladtak; átmentek a zsidók negyedén; elértek egy temetőhöz, ahol a réti sas hallatta baljóslatú kiáltását. Egy keresztúton keresztfák mellett siettek el, amelyeken kivégzettek függtek, karjukon hollók csattogtak csőrükkel. Thaisz elrejtette fejét a rabszolga mellén. Az út hátralevő részén nem mert kitekinteni. Hirtelen úgy érezte, mintha lemennének a föld alá. Amikor szemét ismét kinyitotta, keskeny pincében találta magát, amelyet gyantás fáklyák világítottak meg, falaira nagy, egyenes tartású ablakokat festettek, és az alakok megelevenedni látszottak a fáklyák füstjében. Hosszú tunikába öltözött, pálmát vivő férfiakat lehetett látni, bárányok, galambok, szőlővenyigék között.

Thaisz felismerte közöttük a Názáreti Jézust, mert lába alatt kökőrcsin virult. A terem közepén, egy vízzel színültig telt nagy kőmedence mellett aggastyán állt, fején alacsony mitra, testén bíborszínű dalmatika, arannyal kihímezve. Sovány arcáról hosszú szakáll függött alá. Szelíden és alázatosan nézett maga elé gazdag öltözetében. Ez Vivantius püspök volt, a kürénéi egyház száműzött fejedelme, aki, hogy megéljen, a takácsmesterségét folytatta, és durva kelmét szőtt kecskeszörből. Két oldalán egy-egy szegény gyermek állt. Mellettük egy öreg néger nő, aki kibontott fehér ruhácskát tartott oda a püspöknek. Ahmesz letette a gyermeket, letérdelt a püspök elé, és így szólt:

- Atyám, íme, itt a kis lélek, lelkem leánya. Azért hoztam ide, hogy ígéreted szerint, és ha úgy tetszik méltóságodnak, add reá az élet keresztségét.

E szavakra a püspök kitérte karját, és látni lehetett megcsonkított kezét. A megpróbáltatás idején kiszaggatták körmeit, mert hitét megvallotta. Thaisz megrémült, és Ahmesz karjába vetette magát. De a pap lágy szavakkal nyugtatta meg:

- Ne félj, kicsikém. Itt van lélek szerinti atyád, Ahmesz, akit Theodorosznak neveznek az élők között, és jó anyád a kegyelemben, és íme, már készített is neked fehér ruhát saját kezével.

És a néger nő felé fordult:

- Nitidának hívják - tette hozzá -, ezen a földön rabszolganő. De a mennyek országában Jézus jegyesei sorába fogja emelni.

Majd kikérdezte a neofita gyermeket:

- Thaisz, hiszel-e Istenben, a Mindenható Atyában, s az Ő egy Fiában, aki meghalt a mi üdvünkért, és hiszel-e mindabban, amit az apostolok tanítottak?

- Hiszek - felelte együtt a néger és a néger nő.

A püspök parancsára Nitida térdre borulva levette Thaisz ruháját. A gyermek meztelen maradt, csak egy amulett függött a nyakán. A főpap háromszor megmártotta a keresztelő-medencében. A fiatal papok átnyújtották neki az olajat, amellyel Vivantius megkenté Thaiszt, és a sót, amelynek egy szemét Thaisz ajkára helyezte. Majd Nitida, a rabszolganő, megtörölte a testet, amely annyi megpróbáltatás után az örök életre rendeltetett, és ráadta a saját kezével szőtt fehér ruhát.

A püspök mindnyájukat a béke csókjával illette, és a szertartás véget érven, levette papi öltözetét.

Amikor mindnyájan kint voltak a pincéből, Ahmesz így szólt:

- Örvendezzünk a mai napon, hogy egy lelket adtunk a jóságos Úristennek; menjünk el a házba, amelyben te lakni méltóztatsz, Vivantius pásztor, és szenteljük az örömet az éjszaka hátralévő részét.

- Helyesen szóltál, Theodorosz - felelte a püspök.

És a kis csoportot egészen közel levő házába vezette. A ház csak egy szobából állt, bútorzata két szövöszék, egy durva asztal és egy kopott szőnyeg volt. Amint beléptek, a núbiai így kiáltott:

- Nitida, hozd ide a kályhát és az olajos korsót, és készítsünk jó lakomát.

E szavakkal köpenye alól kis halakat vett elő, amelyeket eddig ott rejtegetett. Majd nagy tüzet gyújtott, és megsütötte azokat. És a püspök, a gyermek, a két kisfiú és a két rabszolga, mindnyájan leültek körbe a szőnyegre, és megették a halakat, dicsérve az Urat. Vivantius a vértanúságról beszélt, amelyet elszenvedett, és az Egyház közeli diadalát hirdette. Nyelvezete nyers volt, de tele szójátékokkal és képes beszéddel. Az igazak életét bíbor szöttekhez hasonlította, és a keresztség magyarázatául ezeket mondta:

- A Szentlélek a vizek felett lebegett, ezért kapják a keresztények a vízkeresztséget. De a démonok is a patakokban lakoznak; a nimfáknak szentelt források veszedelmesek, és tudjuk, hogy bizonyos vizek betegséget okoznak a léleknek és a testnek.

Néha rejtvényekben fejezte ki magát, és mélységes csodálatot ébresztett a gyermekekben. A lakoma végén egy kis bort kínált vendégeinek, akiknek nyelve megoldódott, és sirámokat s dicsőítő énekeket kezdtek énekelni. Ahmesz és Nitida felkelt, és eljárt egy núbiai táncot, amelyet gyermekkorában tanult meg, és amelyet törzsük kétségkívül a világ kezdete óta táncolt. Szerelmes tánc volt ez; testüket és karjukat ütemesen ringatva úgy tettek, mintha hol üldöznék, hol meg keresnék egymást. Forgatták nagy szemüket, és mosolyogva mutatták csillogó fogukat.

Így vette fel Thaisz a szent keresztséget.

Thaisz szerette a szórakozást, és amint nőtt, bizonytalan vágyak ébredtek benne. Egész nap körben táncolt a csavargó utcagyerekekkel, és amikor visszatért az atyai házba, még akkor is dudorászott:

*- Púpos, púpos, miért nem jössz ki házadból?
Milétoszi vásznat, gyapjút szövögetek.
Púpos, púpos, hogyan veszett el fiad?
Fehér lovak hátáról esett a tengerbe.*

A szelíd Ahmesz társaságánál most jobban szerette a fiúkéét és lányokéét. Észre sem vette, hogy barátja most ritkábban van vele. Az üldözés ellanyhult, a keresztények rendszeresebben jöttek össze, és a núbiai szorgalmasan eljárta középük. Buzgalma felgerjedt; időnként titokzatos fenyegetések hangzottak ajkáról. Azt mondta, hogy a gazdagok nem fogják megtartani vagyonukat. Elment a közteterekre, ahol a szegény sorsú keresztények szoktak összejönni, és ott egybegyűjtve a nyomorultakat, akik a régi falak árnyékában húzódtak meg, a rabszolgák felszabadítását és az igazság közeledő napját hirdette nekik.

„Isten országában - mondta - a rabszolgák hűvös bort isznak majd, és ízes gyümölcsöket esznek, míg a gazdagok lábuknál kuporogva, mint a kutyák, az asztalukról lehullott morzsákat eszik.”

Ezek a szavak nem maradtak titokban; hírük ment a külvárosokban, és az emberek attól tartottak, hogy Ahmesz lázadásra ingerli a rabszolgákat. A kocsmáros ezért nagyon megharagudott rá, de gondosan titkolta.

Egy nap eltűnt a kocsmában egy ezüst sőtartó, amelyet az istenek terítéke számára tartottak fenn. Ahmeszt vádolták azzal, hogy ellopta, gazdája és a birodalom istenei ellen való gyűlöletében. A vádnak nem volt bizonyítéka, és Ahmesz minden erejéből tagadta. Mégis törvényszék elé hurcolták, és minthogy rossz szolga számba ment, a bíró halálra ítélte.

„Kezedet - mondta -, amelyet nem használtál jó célra, cölöphöz szögeznek majd.”

Ahmesz békével hallgatta az ítéletet, nagy tisztelettel üdvözölte a bírót, és elvezették a börtönbe. Az alatt a három nap alatt, amelyet még ott töltött, szünet nélkül hirdette az evangéliumot a raboknak, és később azt beszéltek, hogy a bűnösök, sőt maga a porkoláb is, szavaitól megrendülve, hittek Krisztusban.

Elvezették arra a keresztútra, amelyen nem egészen két év előtt oly vidáman haladt át, fehér köpenyében vive a kis Thaiszt, lelki leányát, szeretett virágszálát. Amikor felszegezték a keresztfára, nem hallatott egy panaszos szót sem, csak azt sóhajtott több ízben: - Szomjas vagyok!

Kínszenvedése három nap, három éjszaka tartott. Senki sem hitte volna, hogy az emberi test ily hosszú gyötrelmet tud elviselni. Többször azt hitték már, hogy meghalt; legyen ették már viaszos szemhéját; de hirtelen megint kinyitotta véres szemét. A negyedik nap reggelén gyermekek hangjánál tisztább hangon énekelni kezdett:

*Mondd meg nekünk, Mária, mit láttál ott,
ahonnan jöttél?*

Majd elmosolyodott, és ezt mondta:

- Íme, itt vannak a jóságos Úristen angyalai! Bort és gyümölcsöt hoznak. Milyen üdítő a szárnyuk csapása!

És kiszenvedett.

Arca a halálban is megőrizte a boldog elragadtatás kifejezését. A bitót őrző katonákat csodálat fogta el. Vivantius néhány keresztény testvére kíséretében eljött, és elkérte a holttestet, hogy a vértanúk ereklyéi közt temethesse el, Keresztelő Szent János kriptájában. És az Egyház tiszteletben tartotta Núbiai Szent Theodorosz emlékét.

Három évvel később Konstantin, Maxentius legyőzője edictumot adott ki, amely a keresztényeknek békességet biztosított, és a híveket ezentúl legfeljebb csak az eretnekek üldözték.

Thaisz tizenegyedik évét töltötte be, amikor barátja vértanúhalált halt. Legyőzhetetlen szomorúságot és iszonyodást érzett. Lelke nem volt eléggé tiszta ahhoz, hogy megértse: Ahmesz, a rabszolga, élete és halála által a boldogok sorába lépett. Kicsi lelkében az a gondolat csírázott ki, hogy ezen a világon jók csak rettenetes szenvedések árán lehetünk. És félt attól, hogy jó legyen, mert gyenge teste irtózott a fájdalomtól.

Már tizenhat éves korában odaadta magát a kikötőbeli fiatal fiúknak, és követte az aggastyánokat, akik esténként a külvárosokban bolyonganak; a pénzen, amit kapott tőlük, édességet és csecsebecsét vásárolt.

Minthogy keresetéből semmit sem hozott haza, anyja egyre rosszabbul bánt vele. Hogy elkerülje a verést, mezítláb elfutott a város falaihoz, és ott elrejtőzött a gyíkokkal együtt a kövek hasadékaiban. És irigységgel eltelten gondolt azokra a nőkre, akiket az utcán látott, fényes öltözetben, rabszolgákkal körülvett gyaloghintóban.

Egy nap, amikor a szokottnál is kegyetlenebbül megverték, összekuporodott a kapu előtt, dühös mozdulatlanságban, s egy öregasszony megállt előtte, néhány percig szótlánul nézte, majd így kiáltott fel:

- Ó, milyen szép virágocska, milyen gyönyörű gyermek! Boldog az apa, aki nemzett, és boldog az anya, aki világra hozott.

Thaisz néma maradt, és tekintetét a földre szegezte. Szemhéja vörös volt, látni lehetett, hogy sírt előzőleg.

- Én fehér violám - folytatta az öregasszony -, hát anyád nem boldog, hogy egy ilyen kis istennőt táplált, és apád, amikor lát, nem örvendez szívében?

Akkor a gyermek, mintegy önmagához beszélve, így szólt:

- Apám egy borral telt tömlő, és anyám egy kapzsi pióca.

Az öregasszony szétnézett jobbra-balra, hogy nem látják-e. Majd hízelgő hangon így szólt:

- Édes virágzó jácintom, szépséges fényivóm, jöjj velem, és nem lesz más dolgod, mint táncolni és mosolyogni. Mézeskaláccsal etetlek, és a fiam, a tulajdon fiam, úgy fog szeretni, mint a szeme világát. Fiam szép és fiatal, alig pelyhedzik még a szakállá; bőre lágy, és olyan, mint egy akharnéi malacé.

Thaisz így felelt:

- Szívesen veled megyek.

Thaisz felkelt, és az öregasszonnyal kiment a városból.

Ez a Moeroé nevű nő országról országra vezetett lányokat és fiatal fiúkat, akiket megtanított táncolni, és akiket azután bérbe adott a gazdagoknak, ünnepélyeik számára.

Megsejtve, hogy Thaisz nemsokára a legszebb nő lesz, ostorcsapásokkal megtanította zenére és verstanra, és bőrszíjjal korbácsolta isteni lábát, ha nem emelkedett mértékben a citera hangjára. Csenevész fia, akinek úgyszólván nem volt sem neve, sem kora, gonosz bánásmódjával gyötörte a lánykát, akiben az egész női nemet gyűlölte és üldözte. Ez a fiú a táncosnők vetélytársa volt, utánozta kecsességüket, és megtanította Thaiszt, hogyan kell a némajátékban arckifejezéssel, mozdulattal és testtartással színlelni valamennyi érzést, legkivált pedig a szerelem szenvedélyét. Utálattal bár, de kitűnő tanácsokat adott; azonban féltékeny lévén tanítványára, megkarmolta arcát, belecsípett karjába, vagy tűt szúrt beleje hátulról, mint a gonosz kislányok, mihelyt észre kellett vennie, hogy Thaisz a férfiak gyönyörűségére jött a világra.

Leckéi révén Thaisz rövid idő alatt kitűnő zenész, színésznő és táncosnő lett. Tanító-mestereinek gonoszsága egyáltalán nem lepte meg, és természetesnek találta, hogy méltatlanul bánjanak vele. Még bizonyos tiszteletet is érzett ez iránt az öregasszony iránt, aki értett a zenéhez, és görög bort ivott. Moeroé Antiochiában hosszabb időre telepedett meg, és tanítványát mint táncosnőt és fuvoláslányt bérbe adta a város gazdag kereskedőinek, ha lakomát rendeztek. Thaisz táncolt, és tetszett az embereknek. A leggazdagabb bankárok az asztal mellől felkelve magukkal vitték az Orontész lugasaiba. Ő pedig mindenkinek odaadta magát, mert még nem ismerte a szerelem értékét. De egy éjszaka, amikor a város legelegánsabb

fiatalemberei előtt táncolt, odajött hozzá a prokonzul fia, kéjtől és ifjúságtól ragyogva, és olyan hangon, amelyet mintha csókok áztattak volna, így szólt:

- Miért nem lehetek, Thaisz, a koszorú, amely fejed övezi, a tunika, amely bájos tested szorítja, a saru szép lábadon! De azt akarom, hogy lábaddal taposs rajtam, mint a sarudon, és hogy simogatásaim legyenek a tunikád és koszorúd. Jöjj, szép gyermek, jöjj házamba, és felejtjük el a világmindenséget.

Thaisz megnézte a fiatalembert, mialatt az beszélt, és látta, hogy szép. Hirtelen azt érezte, hogy verejték lepi el homlokát; zöld lett, mint a fű; megtántorodott, felleg ereszkedett szemhéjára. A fiú még kérlelte. De Thaisz nem volt hajlandó vele menni. Hiába vetett rá a fiú égő tekintet, hiába szólt lángoló szavakat, és amikor karjába vette, hogy erőszakkal ragadja el, Thaisz nyersen ellökte magától. Ekkor a fiú könnyögrésre fogta a dolgot, és könnyek csillogtak szemében. Thaisz egy új, ismeretlen, leküzdhetetlen erő hatása alatt - ellenállt.

„Micsoda bolondság! - mondták a vendégek. - Lollius nemes; azonkívül szép és gazdag is, és íme egy fuvoláslány visszautasítja.”

Lollius egyedül tért haza, és egész éjszaka szerelemben égett. Reggel sápadtan és kivörösödött szemmel ment virágokat aggatni a fuvoláslány kapujára. Thaiszt eközben zavart rémület kerítette hatalmába, menekült Lollius elől, és mégis minduntalan őt látta önmagában. Szenvedett, és nem tudta, mi baja. Tűnődött, miért változott meg annyira, és mi az oka mélabújának. Visszautasította valamennyi szeretőjét; iszonyodást váltottak ki belőle. Nem akarta többé látni a nap világát, egész nap ágyában maradt, és fejét zokogva rejtette párnájába. Lolliusnak sikerült behatolnia Thaiszhoz, és többször eljött, hogy könnyögrjön neki, hol pedig átkozta ezt a rakoncátlan gyermeket. Thaisz félnék maradt vele szemben, mint egy szűz lány, és ezt ismételte:

- Nem akarom! Nem akarom!

Majd két hét múlva mégis a szeretője lett, és ekkor tudta meg, hogy szereti Lolliust; vele ment házába, és nála maradt. Élvezetes élet volt ez. Együtt töltötték a napot bezárkózva, egymás szemébe mélyedve, olyan szavakat mondogatva egymásnak, amelyeket csak gyermekeknek szokás mondani. Este az Orontész elhagyott partján bolyongtak, és eltévedtek a babérerdőben. Olykor hajnalban felkeltek, hogy jácintot szedjenek a Silpicus lejtőjén. Egy kehelyből ittak, és ha Thaisz szőlőszemet vett szájába, Lollius fogaival kivette ajkai közül.

Moeroé eljött, és nagy kiáltozással követelte vissza Thaiszt:

- Hiszen a lányom ő - mondta -, elrabolják a lányomat, illatos virágomat, a szívem csücskét!

Lollius nagy pénzüsszeggel bocsátotta útjára. De amikor újra eljött, hogy még néhány aranyztatért kérjen, Lollius bebörtönöztette, és a bíróság felfedezte néhány bűnét, halálra ítélte, és a vadállatok elé dobatta.

Thaisz szerette Lolliust a képzelet minden csapongásával és az ártatlanság minden meglepetésével. Teljes őszinteséggel mondta:

- Sosem voltam senki másé, csak a tiéd.

Lollius azt felelte:

- Nem hasonlítasz senki más nőre.

A varázs hat hónapig tartott, és azután egy nap alatt véget ért. Thaisz hirtelen üresnek és magányosnak érezte magát. Nem ismert rá többé Lolliusra; így tűnődött:

„Ki változtatta meg így egy pillanat alatt? Hogy lehet az, hogy most már ő is olyan, mint a többi férfi és nem hasonlít többé önmagára?”

Elhagyta Lolliust, azzal a titkos kívánsággal, hogy Lolliust egy másik férfiban keresse meg, miután benne már nem találja. Arra is gondolt, hogy együtt él egy olyan férfival, akit sosem szeretett, kevésbé szomorú, mint együtt élni egy olyan férfival, akit már nem szeret. Gazdag kéjencek társaságában jelent meg azokon a vallásos ünnepélyeken, amelyek alkalmával meztelen szüzek kara táncolt a templomban, és kurtizánok csapata úszott át az Orontészen. Kivette rész mindabból a gyönyörűségből, amelyet az elegáns szörnyűséges város nyújtott; különös buzgalommal látogatta a színházakat, amelyekben az egész országból összegyűlt színészek léptek fel a látványosságra éhes tömeg tapsainak közepette.

Nagy gonddal figyelte meg a színészeket, a táncosokat, a komédiásokat, és kiváltképpen a nőket, akik a tragédiákban fiatal emberekbe szerelmes istennőket és istenek által szeretett halandó nőket játszottak. Megleste a titkot, amellyel elbűvölték a sokaságot, azt mondta magában, hogy ő szebb lévén, jobban játszanék. Felkereste a színészek főnökét, és engedélyt kért, hogy beléphessen a társulatba. Szépsége és az öreg Moeroé tanításai alapján fel is vették, Dirke szerepében jelent meg a színpadon.

Csak közepes sikere volt, mert még hiányzott tapasztalata, és mert a nézőket még nem ragadta csodálatra régóta hangzó dicséret. De néhány hónapi jelentéktelen fellépések után szépségének hatalma olyan erővel tört ki a színpadon, hogy az egész város megrendült. Egész Antiochia a színházban tolongott. A császári tisztviselők és a legelőkelőbb polgárok elmentek, mert nem tudtak ellenállni a közvéleménynek. A hordárok, az utcaseprők és a kikötőmunkások lemondtak a fokhagymáról és kenyérről, hogy megfizethessék a belépti díjat. A költők epigrammákat szereztek dicsőségére. A szakállas filozófusok szónoklatokat mondtak ellene a fürdőkben és tornacsarnokokban; ha gyaloghintóján elhaladt, a keresztények papjai elfordították fejüket. Háza küszöbét virágok koszorúzták és vér öntözte. Szeretőitől aranyat kapott, de nem leszámolt, hanem medimnoszonként mért aranyat, és a takarékos öregemberek felhalmozott kincse mint folyó úszott lábai előtt. Ezért maradt lelke nyugodalmas. A népszerűség és az istenek jósága békés göggel töltötte el, és akit annyian szerettek, szerette önmagát.

Miután több éven át élvezte az antiochiaiak csodálatát és szeretetét, vágyakozni kezdett, hogy visszatérjen Alexandriába, és megmutassa dicsőségét abban a városban, ahol gyermekkorában nyomorúságosan és megszegyenítve bolyongott, kiéhezve és soványan, mint egy szöcske a poros út közepén. Az arany város örömmel fogadta, és újabb gazdagsággal halmozta el. Diadalmenet volt, ha megjelent a játékokon. Számptalan csodáló és szerelmes jött hozzá. Közömbösen fogadta őket, mert már lemondott arról, hogy Lolliust újra megtalálja.

Többek közt vendégül látta Nikiászt, a filozófust is, aki megkívánta Thaiszt, bár azt hitte, hogy vágyak nélkül él. Nikiász gazdagsága ellenére értelmes és lágylelkű volt; de Thaiszt nem bájolta el sem elméje finomságával, sem érzelmeinek kedvességével. Nem szerette Nikiászt, és időnként még bosszankodott is választékosan könnyed iróniája miatt. Nikiász bántotta örökös kétkedésével. Mert Nikiász nem hitt semmiben, Thaisz pedig mindenben hitt. Hitt az isteni gondviselésben, a rossz szellemek mindenhatóságában, a szemmel verésben, a szellemidézésben, az örök igazságosságban. Hitt Jézus Krisztusban, és a szíriaiak Asztartéjában, hitte, hogy a kutyák ugatnak, amikor a sötét Hekaté áthalad a keresztutakon, és hogy a nő szerelemre gyullasztja a férfit, ha bájitalt önt egy kehelybe, amelyet a bárány még véres gyapja vesz körül. Szomjazott az ismeretlen után; név nélküli lényeket hívott, és állandó vágyakozásban élt. Félt a jövődőtől, és meg akarta ismerni. Ízisz papjaival, kaldeus mágusokkal, orvosságos emberekkel és boszorkányokkal vette magát körül, akik mindig megcsalták, de sosem unt

rájuk. Rettegett a haláltól és mindenütt azt látta. Amikor engedett a gyönyörűségnek, hirtelen úgy érezte, mintha jeges ujj érintené meztelen vállát; elsápadt, és rémült kiáltást hallatott az ölelő karok közt. Nikiász így szólt hozzá:

- Akár az a sorsunk, hogy fehér hajjal és beesett arccal szálljunk alá az örök éjszakába, akár pedig az, hogy a mai nap, amely most az égen nevet, legyen az utolsó, hát nem mindegy az, ó, Thaiszom? Örülünk az életünknek. Sokat éltünk, ha sokat éreztünk! Nincs más értelem, mint ami az érzékekben van: szeretni anyyi, mint megérteni. Amit nem tudunk, az nincs. Miért gyötrődünk valami nemlevőért?

Thaisz haragosan válaszolt:

- Megvetem azokat, akik, mint te, nem remélnék és nem rettegnek semmit. Én tudni akarok! Én tudni akarok!

Hogy megértse az élet titkát, a filozófusok könyveit kezdte olvasni, de nem értette meg. Gyermekkorának éveit, abban a mértékben, amint távolodtak tőle, egyre szívesebben idézte fel emlékezetében. Szeretett esténként álöltözetben csavarogni a szűk utcákon, a körutakon, a köztéren, ahol oly nyomorúságban nőtt fel. Sajnálta, hogy elvesztette szüleit, és főképp azt, hogy nem szerethette őket. Amikor keresztény papokkal találkozott, eszébe jutott keresztsége, és zavarba jött. Egy éjszaka, amikor hosszú köpenybe burkolva és szőke haját komor csuklya alá rejtve barangolt a külvárosokban, egyszerre maga sem tudta, hogyan, Keresztelő Szent János szegényes temploma elé ért. Hallotta, hogy énekelnek odabent, és erős fényt látott kiszűrődni a kapu repedésein át. Ebben nem volt semmi különös, hiszen húsz év óta Maxentius legyőzője védte a keresztényeket, és ünnepeiket nyilvánosan ülték meg. De ezek az énekek a lelket erős szóval hívták. A színésznő, mint akit meghívtak a misztériumokhoz, belökvén a kapu szárnyát, belépett a házba. Ott nagyszámú gyülekezetet talált együtt, asszonyok, gyermekek, öregek térdepeltek a fal mellett egy sír előtt. A sír csak kőmedence volt, rajta venyigék és szőlőfürtök durván kifaragva; mégis nagy tiszteletben részesült; zöld pálmaágak és vörös rózsából font koszorúk fedték. Körös-körül megszámlálhatatlan sok fényesség csillagozta be a homályt, amelyben az arab mézga füstje angyali fátylak redőinek látszott. Az ember csak sejtette a falakon a festett alakokat, amelyek égi látomásokhoz hasonlítottak. Fehér ruhás papok feküdtek arcra borulva a szarkofág lábánál. A himnuszok, amelyeket a papok a néppel együtt énekeltek, a szenvedés gyönyörűségét fejezték ki, és diadalmas gyászukban annyi örömet keverték a fájdalomhoz, hogy Thaisz, amint hallgatta, úgy érezte, hogy az élet gyönyöreit és a halál borzalmai egyszerre ömlenek megújult érzékeibe.

Amikor abbahagyták az éneklést, a hívek felemelkedtek, hogy sorban megcsókolják a sír falát. Egyszerű emberek voltak, olyanok, akik megszokták, hogy kezükkel dolgozzanak. Nehéz léptekkel, merev tekintettel, lehajtott fejjel, gyermeket haladtak előre. Sorra letérdeltek a szarkofág előtt, és ajkukkal érintették. Az asszonyok karjukba emelték a kisgyermeket, és arcukat gyengéden odaérintették a kőhöz.

Thaisz meglepetten és zavartan kérdezett meg egy diakónust, hogy miért teszik ezt.

- Nem tudod, asszony - felelte a diakónus -, hogy ma annak a Núbiai Szent Theodorosznak emlékét ünnepeljük, aki a hitért szenvedett Diocletianus császár idejében? Szűzi életet élt, és vértanúként hall meg, azért viszünk fehérbe öltözve piros rózsákat dicsőséges sírjára.

E szavakat hallva, Thaisz térdre borult, és könnyeket ontott. Ahmesz félig kialudt emlékezete felébredt lelkében. A homályos, édes és fájdalmas emlékre dicsfényt vetett a gyertyák lángja, az énekek harmóniája, a tömjén felhői, a rózsák illata s a lelkek áhítata. Thaisz káprázó szemmel gondolta:

„Milyen alázatos volt, és most, íme, milyen nagy, és milyen szép! Hogyan emelkedett ennyire az emberek fölé? Mi az az ismeretlen dolog, ami többet ér a gazdagságnál és a gyönyörnél?”

Lassan felemelkedett, a sírja felé fordult annak a szentnek, aki szerette az ő ibolyaszín szemét, amelyben könnyek égtek, mint a gyertyafény; majd lehajtott fejjel, alázatosan, lassan, utolsónak, ajkával, amely felé annyi vágy szállt, megcsókolta a rabszolga sírkövét.

Hazatérve, Nikiászt találta ott, aki illatos hajjal és kibontott tunikában várta, s közben egy erkölcsi traktátust olvasott. Nikiász kitárt karral közeledett feléje.

- Gonosz Thaisz - mondta nevetős hangon -, mialatt te csak nem akartál hazajönni, tudod, mit találtam ebben a kéziratban, amelyet a legkomorabb sztoikus mondott tollba? Vajon erkölcsös életszabályokat és zordon elveket? Nem! A mord papiruszon ezer és ezer kicsi Thaisz táncolt. Mindegyikük akkora volt, mint az ujjam, és mégis végtelenül bájosak, mindegyikük az egyetlen Thaisz. Akadt közöttük olyan, aki bíbor és arany köpenyt viselt; mások, mint fehér fellegek a levegőben, átlátszó fátylak között; mások meg mozdulatlanul és isteni meztelenségben nem fejeztek ki semmi gondolatot, hogy annál inkább gyönyörűsége ihlessenek. És végül kettő kézen fogta egymást, ezek annyira hasonlítottak, hogy nem lehetett megkülönböztetni egyiket a másiktól. Mind a kettő mosolygott. Az első azt mondta: „Én vagyok a szerelem.” A másik azt mondta: „Én vagyok a halál!”

Így szólva, karjaiba szorította Thaiszt, és nem véve észre Thaisz földre szegezett rideg tekintetét, tovább fűzte gondolatait; nem törődött azzal, hogy hiába pazarolja szavait.

- Bizony, amikor az a sor volt szemem előtt: „Semminek sem szabad elfordítania téged lelked művelésétől”, akkor azt olvastam: „Thaisz csókja izzóbb a lángnál és édesebb a méznél.” Látod, haszontalan, te vagy az oka, hogy egy filozófus így érti meg manapság a filozófusok könyveit. Igaz, hogy mindnyájan úgy vagyunk vele, a magunk gondolatait tudjuk csak felfedezni a mások gondolatában is, és egy kissé mindnyájan úgy olvasunk, mint ahogy én olvastam az imént ezt a könyvet...

Thaisz nem figyelt rá, lelke még a núbíai sírjánál időzött. Nikiász, amikor meghallotta, hogy Thaisz felsóhajt, megcsókolta nyakszirtjét, és ezt mondta:

- Ne légy szomorú, gyermekem. Ezen a világon csak akkor boldog az ember, ha megfeledkezik a világról. Nekünk, kettőnknek, vannak erre vonatkozó titkaink. Jöjj; csaljuk meg az életet, hisz ő is megcsal bennünket. Jöjj, szeressük egymást.

De Thaisz eltolta magától:

- Szeressük egymást! - kiáltott fel keserűen. - De hiszen te sosem szerettél senkit! Én meg nem szeretlek téged! Nem! Nem szeretlek! Gyűlöllek. Menj! Gyűlöllek. Gyűlölök és megvetek mindenkit, aki gazdag és boldog. Menj! Menj!... Jóság csak a boldogtalanokban van. Gyermekkoromban ismertem egy fekete rabszolgát, aki a kereszten halt meg. Ő jó volt; tele szeretettel, és ismerte az élet titkát. Te nem volnál méltó még arra sem, hogy a lábát megmosd. Menj! Nem akarlak látni többet.

Hasra feküdt a szőnyegen, és zokogással töltötte az éjszakát; elhatározta, hogy ezentúl úgy fog élni, mint Szent Theodorosz, szegénységben és egyszerűségben.

De másnap ismét bevetette magát azokba az élvezetekbe, amelyek közt állandóan élt. Mint-hogy tudta, hogy szépsége egyelőre még érintetlen, de nem tart már sokáig, sietett kihasználni minden abból fakadt örömet és dicsőséget. A színházban az eddiginél is nagyobb gonddal lépett fel, és megelevenítette szobrászok, festők és költők álmait. A tudósok és filozófusok felismerték a színésznő formáiban, arcjátékában, mozdulataiban, járásában a világot irányító

isteni harmónia eszméjét, és a báj e tökéletes fokát az erényekkel egyenrangúnak mondták, és így szóltak: „Thaisz is geometriával foglalkozik.” A tudatlanok, a szegények, az alázatosak, akik előtt kész volt megjelenni, úgy áldották érte, mint valami mennyei ajándékért. Mégis szomorú maradt a dicséretök között is, és jobban félt a haláltól, mint valaha. Semmi sem csillapította nyugtalanságát, még háza és kertje sem, amely híressé, közmondásossá vált a városban.

Indiából és Perzsiából nagy költségen hozatott fákat ültetett itt el. Élővíz öntözte dalolva a fákat, és a romba dőlt oszlopsorok, a vad sziklák, amelyeket ügyes építész készített, egy tóban tükröződtek a szobrokkal együtt. A kert közepén állt a Nimfák barlangja, nevét annak köszönhette, hogy bejáratánál három nagy, festett márvány nőalak emelkedett. Ezek a nők éppen levetették ruhájukat, hogy megfürödjenek. Nyugtalanul fordultak hátra, attól való féltükben, hogy meglátják őket, és olyanok voltak, mintha élénének. A világosság ebbe a rejtkehelybe csak keskeny vízszőnyegen keresztül hatolt be, s ez lággyá és szivárványossá tette. A falakon, akár csak a szentelt barlangok falán, mindenfelé koszorúk, füzérek és fogadalmi táblácskák függtek, amelyek Thaisz szépségét ünnepelték. Továbbá élénk színű tragikus és komikus álarcok, festmények, amelyek színházi jeleneteket, groteszk alakokat vagy mondabeli állatokat ábrázoltak. A barlang közepén, egy oszlopon elefántcsont Erosz emelkedett, antik és csodálatos munka. Ez Nikiász ajándéka volt. Az egyik bemélyedésben fekete márványkecske állt, látni lehetett csillogó agátszemét. Hat kis alabástromgida tolongott emlői körül; a kecske, felemelve hasított patáját és szakállas fejét, türelmetlenül várta, hogy felugorhasson a sziklára. A padlót bizánci szőnyegek, kínaiak hímzette vánkösök és líbiai oroszlanok bőre borították. Aranyfüstölők füstöltek észrevétlenül. Itt-ott, a nagy ónix-vázákból, virágzó perzsa rózsák kúsztak a mennyezet felé. És benn, a barlang mélyén, az árnyban és a bíborban, arany szögek csillogtak egy indiai óriástechnős héján, amely felfordítva ágyul szolgált a színésznőnek. Thaisz a vizek mormolása mellett, az illatszerek és virágok közt lágyan elterülve, itt várta mindennap az estebéd óráját, s közben barátaival beszélgetett, vagy magában gondolkodott, hol a színházi fogásokon, hol az évek múlásán.

Ma is ott feküdt előadás után a Nimfák barlangjában. Tükrében szépsége hanyatlásának első jeleit kémlelte, és borzadva gondolt arra, hogy eljön majd a fehér haj és a ráncok ideje is. Hiába igyekezett megnyugtatni magát azzal, hogy arcbőrének frissességét visszanyerheti, elég, ha meggyújt bizonyos füveket, s közben elmond egy mágikus formulát. Egy könnyörtelen hang azt kiáltotta neki: „Megöregedsz, Thaisz, megöregedsz!” És a rémület izzadsága verte ki homlokát. Majd ismét tükörképe felé fordult végtelen gyöngédséggel, még szépnek találta magát, még méltónak arra, hogy szeressék. Rámosolygott önmagára, és ezt mormolta: „Nincs Alexandriában egyetlen nő sem, aki felvehetné velem a versenyt alakjának karcsúsága, mozdulatainak bája, karjának nagyszerűsége tekintetében, és a kar, ó, tükröm, a szerelem igazi lánc!”

Amint így tűnődött magában, egyszerre egy ismeretlen ember állt előtte: sovány, égő szemű férfi ápolatlan szakállal, gazdag hímzésű ruhába burkolózva. Thaisz elejtette tükrét, és ijedten felsikoltott.

Paphnutius mozdulatlanul állt ott, és látva, hogy milyen szép Thaisz, szíve mélyéből így imádkozott:

- Tedd, ó, Uram, hogy e nő arca ne megbotráncolására, hanem épülésére legyen szolgádnak.

Majd szólásra erőltetve magát, ezeket mondta:

- Thaisz, messze országban lakom, és szépséged híre hozott tehozzád. Azt beszélnek, hogy te vagy a legügyesebb komédiásnő és a legellenállhatatlanabb asszony. Amit gazdagságról és

szerelmedről beszélnek, mesébe illik, és emlékezetbe idézi a hajdankori Rhodopiszt, akinek csodálatos történetét könyv nélkül tudja minden hajós a Níluson. Ezért fogott el a vágy, hogy megismerjelek, és most látom, hogy a valóság még a hírnél is nagyszerűbb. Te ezerszer okosabb és szebb vagy, mint ahogyan hírlik. És most, hogy látlak, azt mondom magamban, nem is lehet közeledni ehhez a nőhöz, hogy az ember ne tántorogjon, mint aki részeg.

Ezek csak színlelt szavak voltak; de a szerzetes, akit kegyes buzgalom hatott át, valódi hévvel adta elő. Thaisz ezenközben nem minden tetszés nélkül szemlélte ezt a különös embert, aki félelmet váltott ki belőle. Paphnutius megdöbbenetted durva és vad külsejével és a tekintetéből áradó zordon tűzzel. Kíváncsi lett: meg akarta tudni, kicsoda, és hogyan él ez az ember, aki annyira különbözik minden ismerősétől. Szelíd gúnnyal így felelt:

- Úgy látszik, te nagyon könnyen csodálsz valakit, idegen. Vigyázz, nehogy tekintetem csontig égessen! Vigyázz, nehogy belém szeress!

Paphnutius így felelt.

- Szeretlek, Thaisz! Jobban szeretlek az életemnél, és jobban szeretlek önmagamnál. Éretted hagytam el sivatagomat, ahová visszavágyom; éretted ejtett ki hallgatásra szentelt ajkam profán szavakat; éretted láttam azt, amit nem szabad látnom, hallottam azt, amit tilos hallanom; éretted zavarodott össze a lelkem, nyílt meg a szívem, és gondolatok fakadtak fel bennem, hasonlatosak az élővizekhez, amelyekből a galambok isznak; éretted jöttem éjjelnappal pusztaságokon keresztül, ahol vámpírok és rémek laknak; éretted léptem mezítláb vipérákra és skorpiókra! Igen, szeretlek! Szeretlek, de nem úgy, mint azok a férfiak, akiket a test kívánsága gyújt lángra, és úgy jönnek hozzád, mint a ragadozó farkasok, vagy mint a megvadult bikák. Azoknak olyan kedves vagy, mint a gazella az oroszlánnak. Vérengző szerelmük lelkedig megemészt téged, ó, asszony! Én lélekben és igazságban szeretlek, Istenben szeretlek és mindörökkön-örökké; amit én hordok szívemben, annak valóságos hév és isteni szeretet a neve. Jobbat ígérek neked a virágos részegségnél és egy rövid éjszaka álmainál. Szent lakomákat és mennyei nászokat ígérek. A boldogság, amelyet hozok, nem ér soha véget; ember nem hallotta, szavakkal ki nem fejezhető; a világ boldogjai, ha csak árnyékát láthatnák, meghalnék megdöbbenésükben.

Thaisz pajzánul felnevetett:

- Barátom - szólt -, mutasd meg hát ezt a csodálatos szerelmet! De siess! A túlságosan sok beszéd sértő szépségemre nézve, ne veszítsünk egy percet sem. Türelmetlen vagyok, meg akarom ismerni a boldogságot, amelyet hirdetsz; de őszintén megvallva, attól félek nem ismerem meg sohasem, és mind amit te ígérsz, szavakban foszlik szét. Könnyebb ígérni nagy boldogságot, mint megadni. Mindenkinek máshoz van tehetsége. Neked, azt hiszem, a beszédhez. Ismeretlen szerelemről beszélsz. Az emberek oly régóta csókolóznak, igazán különös volna, ha még maradt volna valami titka a szerelemnek. Erről a tárgyról a szerelmesek többet tudnak a mágusoknál.

- Thaisz, ne csúfolódj! Én az ismeretlen szerelmet hozom neked.

- Elkéstél, barátom. Mindenféle szerelmet ismerek.

- A szerelem, amelyet én hozok, dicsőséggel teljes, azok a szerelmek pedig, amelyeket te ismersz, csak gyalázatot nemzenek.

Thaisz komor tekintetet vetett rá; kemény ránc futott át kicsiny homlokán.

- Igazán merész vagy, idegen, hogy így sértegeted a ház asszonyát. Nézz rám, és mondd, vajon oly vagyok-e, mint akit gyalázat borít el? Nem! Én nem szégyellem magam, aminthogy nem

szégyellik magukat a többiek sem, akik úgy élnek, mint én, még akkor sem, ha kevésbé szépek és kevésbé gazdagok nálam. Gyönyörűséget hintettem el minden léptem nyomán és ezért vagyok híres az egész világmindenségben. Nagyobb a hatalmam, mint a világ uraié. Lábaimnál láttam őket. Nézz ezekre a kis lábakra: emberek ezrei vérükkel fizetnék azt a boldogságot, hogy megcsókolhassák. Nem vagyok nagy, és nem foglalok el sok helyet a földön. Azok szemében, akik a Szerapeioni tetejéből néznek le rám, csak annyi vagyok, mint egy rizsszem; de ez a rizsszem mennyi gyászt, mennyi kétségbeesést, mennyi gyűlöletet okozott az emberek között, és annyi bűnt, hogy megtölthetné az egész Tartaroszt! Hát nem vagy bolond, amikor szégyenről beszélsz nekem, holott mindenki dicsőségnek hirdeti körös-körül?

- Ami dicsőség az emberek szemében, gyalázat az Isten szemében. Ó, asszony, annyira különböző tájakon nőttünk fel, hogy nem lehet meglepődni, ha más nyelven beszélünk, más nyelven gondolkozunk is. De az Ég a tanúm, hogy azt akarom, értsünk egyet, és szándékom az, hogy el nem hagylak mindaddig, amíg nincsenek egyforma érzéseink. Ki ihlet majd engem lángoló szavakra, hogy leheletemtől megolvadj, mint a viasz, ó, asszony, és hogy vágyam újjáalakíthasson téged kívánsága szerint? Milyen erény fog nekem adni téged, ó, minden lelkek legdrágábbja, hogy az engem éltető szellem újjáteremtsen téged, új szépséget ruházzon rád, hogy örömdben zokogva így kiálts fel: „Eddig nem is éltem, csak ma születtem meg!” Ki fakasztja szívemből Szilóé forrását, hogy benne megfürödvé újra megtaláld eredeti tisztaságodat? Ki változtat engem Jordánná, amelynek hullámai elömlve rajtad, megadják neked az örök életet?

Thaisz már nem bosszankodott.

„Ez az ember - gondolta - az örök életről beszél, és amit mond, mind olyan, mintha egy talizmánra volna írva. Semmi kétség, ez az ember mágus, és titkos szereket tud az öregség és a halál ellen.”

És elhatározta, hogy felkínálkozik neki. Ezért úgy tett, mintha félne tőle, visszavonult néhány lépésre, és a barlang mélyébe érve, leült a heverő szélére, ügyesen elrendezte tunikáját a mellén, majd mozdulatlanul, némán, lecsukott szemmel várt. Hosszú szempillája édes árnyékot vetett arcára. Egész testtartása a szemérmes fejezte ki; meztelen lábát lágyan lóbálta, olyan volt, mint egy gyermek, aki merengve ül egy patak partján.

De Paphnutius csak nézte, és meg sem mozdult. Reszkető térde nem vitte többé, nyelve hirtelen kiszáradt szájában; fejében félelmetes összevisszaság támadt. Tekintete hirtelen fátyolos lett, és immár csak egy sűrű felhőt látott maga előtt. Úgy gondolta hogy Jézus a szemére tette kezét, hogy elrejtse előle ezt az asszonyt. Ez a segítség visszaadta bátorságát és megerősítette lelkét; a sivatagbeli szent öreghez illő komoly méltósággal így szólt:

- Ha nekem adod magad, vajon azt hiszed, rejtve maradsz Isten előtt?

Thaisz megrázta fejét.

- Isten előtt? Vajon ki kényszeríti, hogy mindegyre a Nimfák barlangjába tekintsen? Vonuljon vissza, ha megsértjük! De miért is sértenők meg? Minthogy ő teremtett bennünket, nem bosszankodhat és nem is lepődhet meg azon, hogy olyanok vagyunk, mint amilyenek vagyunk, és ama természetünknek megfelelően viselkedünk, amelyet ő adott nekünk. Nagyon is sokat beszélnek a nevében, és olyan gondolatokat tulajdonítanak neki, amelyek soha eszébe se jutottak. Vajon te, idegen, te olyan jól ismered igazi jellemét? Ki vagy te, hogy az ő nevében mersz szólni hozzám?

Erre a kérdésre a szerzetes szétnyitotta kölcsönként ruháját, megmutatta alatta a ciliciumot, így szólt:

- Paphnutius vagyok, Antinoé apátja, és a szent sivatagból jövök. A kéz, amely kihozta Ábrahámot Káldeából és Lótót Szodomából, engem is elválasztott e világtól. Már nem is létezem az emberek számára. De képed megjelent előttem, sivatagbeli Jeruzsálemben, és felismertem, hogy tele vagy romlással és a halál lakozik benned. És most itt állok előtted, ó, asszony, mint egy sír előtt, és azt kiáltom: „Thaisz kelj fel!”

Thaisz, amikor meghallotta Paphnutiusnak, a szerzetesnek és apátnak nevét, elsápadt rémületében. És íme, most ott térdepel, szétzilált hajjal, összetett kézzel, sírva és nyögve, a szent ember előtt:

- Ne bánts! Miért jöttél? Mit akarsz tőlem? Ne bánts! Tudom, hogy a sivatagbeli szentek utálják az olyan nőket, mint amilyen én vagyok, a nőket, akik azért vannak, hogy tessenek. Félek, hogy gyűlölsz, és ártani akarsz nekem. Menj! Nem kételkedem hatalmadban. De tudd meg, Paphnutius, nem szabad sem megvetned, sem gyűlölnöd engem. Én sosem gúnyoltam ki önkéntes szegénységedet, mint sokan azok közül, akikkel összejövök. Te se vesd szememre gazdagságomat. Szép vagyok, és tehetséges a színjátszásban. Körülményeimet éppoly kevésbé választottam magam, mint természetemet. Arra születtem, amit teszek. Arra születtem, hogy elbűvöljem a férfiakat. Hiszen te magad mondtad az imént, hogy szeretsz. Ne használd fel ellenem tudományodat. Ne mondj ki varázsszavakat, amelyek tönkreteszik szépségemet vagy sóbálvánnyá változtatnak. Ne rémíts meg! Úgyis éppen eléggé megijedtem. Ne tedd, hogy meghaljak! Úgy félek a haláltól.

Paphnutius intett Thaisznak, hogy keljen fel, és szólt:

- Nyugodj meg, gyermekem. Nem vetlek a gyalázatra és a szégyenbe. Attól jövök hozzád, aki a kút szélén ülve ivott a korsóból, amelyet a szamaritánus nő nyújtott feléje, és aki mikor Simon házában evett, elfogadta Mária illatszereit. Én sem vagyok vétek nélkül való, hogy az első követ dobjam reád. Gyakorta rosszul használtam fel a túlaradó kegyelmet, amelyet Isten reám árasztott. Nem a Harag, hanem a Szánalom fogott kézen, hogy ide vezessen. Hazugság nélkül közeledhettem a szerelem szavaival, mert szívem buzgalma vonz hozzád. A szeretet tüzetől égek, és ha a test durva látványaihoz szokott szemed meg tudná látni a dolgok misztikus értelmét, olyannak látnál, mint amaz égő csipkebokornak egy levágott ágát, amelyet hajdan az Úr mutatott Mózesnek a hegyen, hogy megértesse vele az igazi szeretetet, azt, amely éget bennünket, de el nem éget, nem hagy maga után szenet és hívságos hamut, hanem mindörökkön-örökké bebalzsamozza és megillatosítja mindazt, amit áthat.

- Szerzetes, hiszek neked, és nem félek már sem cseleidtől, sem varázslatodtól. Gyakran hallottam Théba remetéiről. Amit Antal és Pál életéről mesélnek, igazán csodálatos. A te neved sem ismeretlen előttem, azt beszélnek, hogy ugyan még fiatal vagy, de erényben már felveszed a versenyt a legöregebb remetékkel is. Amint megláttalak és még nem is tudtam, ki vagy, mindjárt éreztem, hogy nem lehetsz mindennapi ember. Mondd, vajon meg tudnád-e nekem tenni azt, amit nem tudtak sem Ízisz, sem Hermész, sem a Mennyei Júnó papjai, sem a kaldeus jósok, sem a babiloni mágusok? Szerzetes, ha igazán szeretsz, meg tudod akadályozni, hogy meg ne haljak?

- Asszony, az fog élni, aki élni akar. Hagyj fel a förtelmes élvezetekkel, mert különben mindörökre meghalsz. Ragadd el a démonoktól, akik szörnyűségesen összeégetik majd, e testet, amelyet Isten formált ki, és lelket lehelt belé. A fáradság megemészt, jöjj, és üdülj fel a magány áldott forrásainál; jöjj, igyál a sivatagba rejtett kutakból, amelyek vize az égre szökellik. Aggódó lélek, jöjj, szerezd meg, amire vágytál! Öröme szomjas lélek, jöjj, és ízleld

meg az igazi örömeiket: a szegénységet, a lemondást, a magunkról való megfélelkezést, egész lényünk feladását Isten kebelében. Krisztus ellensége és holnap kedvese, jöjj Hozzá. Jöjj te, aki kerestél, és azt fogod mondani: „Megtaláltam a szerelmet!”

Azalatt mintha Thaisz távoli dolgokon elmélkedett volna.

- Szerzetes - szólalt meg végre -, ha lemondok élvezeteimről, és bűnbánatot tartok, vajon az égben csakugyan újjászületek érintetlen testtel és teljes szépségemben?

- Thaisz, az örök életet hozom neked. Higgy nekem, mert amit hirdetek, az igaz.

- És ki áll jót érte, hogy igaz?

- Dávid és a próféták, a Szentírás és a csodák, amelyeknek tanúja leszel.

- Szerzetes, szívesen hinnék neked. Mert bevallom, nem találtam meg a boldogságot ezen a világon. Sorsom szebb volt egy királynénénál, és az élet mégis nagyon sok szomorúságot és keserúséget hozott nekem, és íme, most már végtelenül kifáradtam. Minden nő irigyli sorsomat, én pedig sokszor irigylenem annak az öreg, fogatlan nőnek a sorsát, aki kiskoromban mézeskalácsot árult a város egyik kapuja alatt. Bizony, nagyon sokszor eszembe jutott már, hogy csak a szegények jók, boldogak, áldottak, és nagy gyönyörűség lehet alázatosan és kisszerűen élni. Szerzetes, felkavartad lelkem hullámait, és felszínre hoztad azt, ami lent aludt a mélyben. Mit higgyünk, ó, jaj, és mit tegyünk, és mi az élet?

Mialatt Thaisz így beszélt, Paphnutius átszellemült; arcát mennyei öröm árasztotta el.

- Ide hallgass - mondta -, nem léptem be egyedül a házádba. Valaki velem jött. Valaki, aki most is itt áll mellettem. Nem láthatod, mert szemed nem méltó még arra, hogy szemlélhesd; de nemsokára meglátod elbűvölő fényében, és akkor azt mondod majd: „Csak ő érdemes a szeretetre!” Az imént, ha nem teszi kedves kezét szememre, ó, Thaisz, talán bűnbe esem veled, mert hiszen én is csupa gyöngesség és zavar vagyok. De Ő megmentett mindkettőnket; éppolyan jó, mint amilyen hatalmas, és a neve: Megváltó. Dávid és Szibilla megígérte a világnak, bölcsőjében pásztorok és három királyok imádták, a farizeusok keresztre feszítették, szent asszonyok sírba tették, az apostolok kinyilatkoztatták a világnak, a mártírok tanúságot tettek mellette. És Ő az, aki megtudva, hogy félsz a haláltól, ó, asszony, idejön házádba, és megakadályozza azt, hogy meghalj. Ugyebár, én Jézusom! Most megjelenysz nekem e pillanatban, mint ahogy megjelentél Galileában az embereknek ama csodálatos napokban, amikor a csillagok, amelyek veled együtt szálltak alá a mennyből, oly közel jöttek a földhöz, hogy az aprószentek megfoghatták őket kezükkel, amint anyjuk karjában játszadoztak Betlehemben? Ugyebár, én Jézusom, a Te társaságodba vagyunk, és megmutatod nekem drága tested valóságát? Ugyebár, ez a Te arcod, és a könny, amely orcádra hull, valóságos könny? Igen, az örök igazságosság angyala felfogja majd, és ez lesz Thaisz lelkének váltsága. Ugye, hogy itt vagy, én Jézusom? És Jézusom, imádatra méltó ajkad megnyílik. Beszélhetsz: beszélj, hallgatlak. És te, Thaisz, boldog Thaisz! Hallod-e, amint maga a Megváltó jön el, hogy az mondja neked... ő beszél most hozzád, nem én. Az mondja: „Régóta kereslek már, ó, én eltévedt bárányom! Ne fuss többé előlem. Hadd fogjalak meg kezemmel, szegény kicsikém, vállamon viszlek mennyei juhakolba. Jöjj, Thaiszom, jöjj, és sírj velem!”

És Paphnutius elragadtatással szemében, térdre borult. Akkor Thaisz meglátta a szent ember arcán az élő Jézus visszfényét.

- Ó, gyermekkorom elszállt napjai - zokogta Thaisz. - Ó, Ahmesz, drága, szelíd atyám! Jóságos Szent Theodorosz, miért is nem haltam meg fehér köpenyed alatt, amikor magaddal vittél hajnalban, és még üde voltam a keresztvíztől.

Paphnutius feléje lépett, és így kiáltott fel:

- Téged megkereszteltek!... Ó, mennyei Bölcsesség! Ó, Gondviselés! Ó, Jóságos Isten! Most már megértem a hatalmat, amely hozzád vonzott. Most már tudom, mi tett oly drágává és széppé a szememben. A keresztvíz titokzatos ereje hagyta el velem Isten árnyékát, amelyben éltem, hogy megkeresselek e világ mérgezett levegőjében. Bizonyára homlokomra hullott egy csepp, egy csepp a vízből, amely mosta testedet. Jöjj, nővérem, és fogadd el fivéredtől a béke csókját.

És a szerzetes ajkával megérintette a kurtizán homlokát.

Azután elhallgatott, hogy Isten beszéljen, és a nimfák barlangjában nem lehetett mást hallani, mint Thaisz zokogását, amint az élővizek zúgásával elegyedett.

Csak sírt, és le sem törölte könnyeit, amikor két fekete rabszolganő jött ruhákkal, illatszerekkel és koszorúkkal.

- Milyen rosszkor sírtam - mondta Thaisz, és mosolyogni próbált. - A könnyektől vörös lesz a szemem, és tönkremegy az arcbőr, pedig ma este barátaimnál vacsorázom, és szép akarok lenni, mert lesznek ott nők is, akik arcomon a fáradtság jeleit lesik. Ezek a rabszolganők azért jönnek, hogy felöltöztessenek. Vonulj vissza, atyám, hadd végezzék munkájukat. Ügyesek és tapasztaltak; sokat is fizettem értük. Látod ezt, akinek nagy aranygyűrűi vannak, és úgy mutogatja fehér fogait? A prokonzul feleségétől szöktettem meg.

Paphnutius első gondolata az volt, hogy teljes erejéből tiltakoznia kell az ellen, hogy Thaisz elmenjen a vacsorára. De miután elhatározta, hogy okos lesz, megkérdezte, kik lesznek azok, akikkel összejön.

Thaisz azt felelte, hogy a vendéglátó öreg Cotta, a hajóhad prefektusa, Nikiász és más filozófusok, akik szeretnek vitatkozni, Kallikratész, a költő, továbbá Szerapisz főpapja meg a gazdag fiatalemberek, akik főképp lóidomítással foglalkoznak, és végül nők, akikről nincs mit mondani, és egyetlen jó tulajdonságuk, hogy fiatalok. Ekkor a szerzetes hirtelen ihlettel igent szólt:

- Csak menj el közéjük! Menj! De én nem hagylak el. Veled megyek erre a lakomára, és oldalad mellett leszek, anélkül hogy egy szót is szólnék.

Thaisz felkacagott. És mialatt a két fekete szolga ott sürgölődött körülötte, így kiáltott fel:

- Mit fognak szólni, ha azt látják, hogy egy szerzetes a szeretőm?

A LAKOMA

Amikor Thaisz Paphnutius kíséretében belépett a lakomázó terembe, a legtöbb vendég már ott heverészett a kereveteken a patkó alakú asztal mellett. Az asztalon ragyogó edények csillogtak, közepén lapos ezüstmedence állt, szélein négy szatír emelkedett; tömlőt tartottak, s abból a főtt halakra ömlött a só lé, amelyben úszkáltak. Thaisz beléptekor mindenfelől kiáltások hangzottak el.

- Üdv a Kháriszok nővérének!
- Üdv a hallgató Melpomenének, akinek tekintete mindent kifejez!
- Üdv az istenek és emberek kedvencének!
- Annak, akit annyian kívánnak!
- Annak, aki a szenvedést és a gyógyulást adja!
- Rakotisz gyöngyének!
- Alexandria rózsájának!

Thaisz türelmetlenül várta, míg elhőmpölyög a dicséreték áradata; majd így szólt Cottához, a házigazdához:

- Lucius, egy sivatagbeli szerzetest hozok magammal. Paphnutiust, Antinoé apátját; nagy szent, szavai égetnek, mint a tűz.

Lucius Aurelius Cotta, a hajóhad prefektusa felemelkedett:

- Üdvöz légy, Paphnutius, ki a keresztény vallás híve vagy. Magam is bizonyos tiszteletet érzek e hit iránt, amely ma már a császáruink vallása. Az isteni Konstantin hitsorsosaidat a legelső rangra emelte a birodalom barátai közt. A latin bölcsességnek valóban be kellett bocsátania már Krisztusodat Pantheonunkba. Őseink elve, hogy minden istenben van valami isteni. De hagyjuk ezt. Igyunk és örvendezzünk, amíg még van rá idő.

Így beszélt az öreg Cotta, derűs nyugalommal. Éppen most vizsgálta meg egy új hadihajó-mintát, és befejezte a Karthágóiak története című művének hatodik könyvét. Biztos lévén benne, hogy nem vesztegette el napját, elégedett volt magával és az istenekkel.

- Paphnutius - tette hozzá -, itt több szeretetre méltó embert találsz: itt van Hermodoros, Szerápisz főpapja, itt vannak a filozófusok: Dórion, Nikiász és Zénothémisz, Kallikratész, a költő, az ifjú Khereiosz és az ifjú Arisztobülosz, mindkettő egy kedves ifjúkori barátom fia; és mellettük Philina Drozéval, akiknek szépsége minden dicséretet megérdemel.

Nikiász megölelte Paphnutiust, és a fülébe súgta:

- Figyelmeztettelek, testvér, hogy Venus hatalmas. Ő az, akinek szelíd erőszaka idehozott akaratom ellenére. Ide hallgass, te igen jámbor ember vagy; de ha nem ismered el, hogy ő az istenek anyja, romlásod bizonyos. Tudd meg, hogy Melanthiosz, az öreg matematikus mindig azt mondogatta: „Venus segítségével nem tudnám levezetni a háromszög tulajdonságait.”

Dórion, aki már néhány perce nézegette az újonnan érkezettet, hirtelen összecsapta kezét, és csodálkozva kiáltott fel:

- Ő az, barátaim! Ez a tekintet, ez a szakáll, ez a tunika: igen, ez ő! A színházban találkoztam vele, mialatt Thaiszunk isteni karját mutogatta. Dühösen hadonászott, és tanúja vagyok, hogy erős dolgokat mondott. Becsületes ember; rettentően meg fogja mosni a fejünket; ékesszólása iszonyú. Ha Márk a keresztények Platónja, Paphnutius a Démoszthenészük. Epikurosz, kicsiny kertjében, sosem hallott ehhez hasonlót.

Ezalatt Philina és Drozé tekintetével majd felfalta Thaiszt. Thaisz szőke hajában kékeslila ibolyákból font koszorút viselt, amelynek minden virága, halványabb színben, szemének színére emlékeztetett, úgyhogy a virágok olyanok voltak, mint homályos tekintetek, és a szemek, mint csillogó virágok. Ez volt ennek a nőnek a tehetsége: minden élt rajta, minden lélek és harmónia volt. Mályvaszínű, ezüsttel átszőtt ruhája hosszú redőiben csaknem szomorú báj lakott, és nem vidította sem karkötő, sem nyakék, öltözetének fényét meztelen karja adta meg. Két barátnője akaratlanul is megcsodálta Thaisz ruháját és hajviseletét, de nem szólt erről egy szót sem.

- Milyen szép vagy! - mondta Philina. - Akkor sem lehettél szebb, amikor idejöttél Alexandriába. Pedig anyám, aki emlékszik rá, hogy látott akkoriban, azt mondja, kevés nő érdemelte meg, hogy összehasonlítsák veled.

- Ki ez az új hódoló, akit elhoztál magaddal? - kérdezte Drozé. - Különös, vad arckifejezése van. Ha volnának elefántpásztorok, biztosan így néznének ki. Hol találtál, Thaisz, ilyen vad barátot? Talán a trogloditák közt, akik a földben laknak és mocskosak a Hadész füstjétől?

De Philina ujját Drozé szájára tette:

- Hallgass, a szerelem titkait titokban kell tartani, és tilos dolog azokat megismerni. Ami engem illet, én bizony inkább csókolóznék a füstölgő Etnával, mint ezzel az emberrel. De a mi édes Thaiszunknak, aki szép és imádni való, mint az istennők, minden imádságot meg kell hallgatnia, nemcsak a szeretetre méltó embereket, mint nekünk.

- Vigyázzatok magatokra - felelt Thaisz. - Ez a ember mágus és varázsló. Meghallja a halkán kimondott szavakat, sőt még a gondolatokat is. Kitépi szíveteket, mialatt alusztok; helyébe szivacsot tesz, és holnap, amikor vizet isztok, megfulladtok.

A két nő elsápadt, Thaisz hátat fordított nekik, és leült egy kerevetre Paphnutius mellé. Cotta jóakarátú és parancsoló hangja hirtelen úrrá lett a bizalmasabb beszélgetéseken.

- Barátaim, foglaljatok hát helyet! Rabszolgák, töltsetek mézes bort!

Majd a házigazda serlegét emelte:

- Igyunk mindenekelőtt Constantiusra és a birodalom üdvére. A haza előbbre való mindennél, még az isteneknél is, mert hiszen azokat is magába foglalja.

Minden vendég ajkához emelte a teli serlegét. Csak Paphnutius nem ivott, mert Constantius üldözte a niceai hitvallást, és mert a keresztények hazája nem e világról való.

Dórion, miután ivott, ezt mormolta:

- A haza, mi az? Folyó, amely elfolyik. A partok változnak, és a hullámok szünet nélkül megújulnak.

- Tudom, Dórion - szólt a hajóhad prefektusa -, hogy nem sokat adsz a polgári erényekre, és úgy véled, a bölcsnek a közügyektől távol kell élnie. Én viszont azt hiszem, hogy becsületes embernek semmit sem kell jobban óhajtania, mint azt, hogy nagy tisztségeket töltsön be az Államban. Milyen szép dolog is az Állam!

Hermodoros, Szerápisz főpapja vette át a szót:

- Dórion az imént azt kérdezte: mi a haza? Azt felelem neki: a haza az istenek oltára és az ősök sírja. Az embert az emlékek és reménységek közössége teszi állampolgárrá.

Az ifjú Arisztobülosz félbeszakította Hermodoros beszédét:

- Kasztorra mondom, gyönyörű lovat láttam ma. Demophóné. Szikár feje van, kicsi a hátsó pofája, és combjai nagyszerűek. Magasan és büszkén hordja a fejét, mint egy kakas.

De az ifjú Khereiosz megrázta a fejét:

- Nem is olyan jó az a ló, mint ahogy mondod, Arisztobülosz. Keskeny a patája. Csüdje csaknem földet ér, és nemsokára lesántul.

Folytatták még vitájukat, amikor Drozé felsikoltott:

- Jaj! Majdnem lenyeltem egy szálkát, hosszabb és hegyesebb volt, mint egy tőr. Szerencsére még idejében ki tudtam húzni a torkomból. Az istenek szeretnek engem!

- Nem azt mondtad, Drozé, hogy az istenek szeretnek téged? - kérdezte mosolyogva Nikiász. Eszerint tehát az istenek is osztoznak az emberek gyengéiben. Aki szeret, abban feltételezhetően bizonyos belső hiányérzet van. A szeretet árulja el az emberek gyengeségét. A szeretet, amelyet Drozé iránt éreznek az istenek, nagy bizonyítéka tökéletlenségüknek.

Ezekre a szavakra Drozé erősen dühbe gurult:

- Nikiász, amit mondsz, ostobaság, és semmi köze ahhoz, amit én mondtam. Különben is, olyan a természeted, hogy nem érted meg azt, amit mondanak neked, és értelmetlen szavakkal felelsz.

Nikiász tovább mosolygott.

- Csak beszélj, beszélj, Drozém. Akármit mondsz, az ember mindig hálás neked, ha kinyitod a szájad. A fogaid olyan szépek!

Ebben a pillanatban egy hanyagul öltözött, lassú járású és emelt fejű aggastyán lépett be a terembe, nyugodt tekintettel nézett szét a vendégeken. Cotta intett neki, hogy foglaljon helyet mellette, a saját kerevetén.

- Eukritosz - mondta -, légy üdvözölve! Vajon ebben a hónapban is írtál egy új filozófiai értekezést? Ha jól számolok, ez már a kilencvenkettedik, amely attikai kézzel vezetett nilusi nádvesződből fakad.

Eukritosz fehér szakállát simogatva így felelt:

- A fülemüle azért van, hogy énekeljen, én pedig azért, hogy dicsérjem a halhatatlan isteneket.

DÓRION: Üdvözöljük tisztelettel Eukritoszban az utolsó sztoikust. Komoly és fehér alakja úgy emelkedik ki közülünk, mint az ősök képmása! Magányos az embertömegben, és szavakat hallat, amelyeket meg nem értenek.

EUKRITOSZ: Tévedsz, Dórion. Az erény filozófiája nem hal ki ezen a világon. Számos tanítványom van, Alexandriában, Rómában és Konstantinápolyban. A rabszolgák közt és a Cézárrok rokonai közt még sok akad, aki tud uralkodni magán, tud szabadon élni, és a dolgoktól való függetlenségben élvezni a végtelen boldogságot. Sokan felélesztik magukban Epiktétoszt és Marcus Aureliust. De ha igaz volna is, hogy az erény mindörökké kihalt ezen a földön, mennyiben érinthetné az én boldogságomat, minekutána nem tőlem függ, hogy fennmarad-e, vagy pedig elvész? Csak a bolondok helyezik boldogságukat rajtuk kívül álló dolgokba, Dórion. Én nem akarok semmi mást, mint amit az istenek akarnak, és mindazt akarom, amit ők. Ily módon hasonlatossá válok hozzájuk, és osztozom csalhatatlan

elégedettségükben. Ha az erény elvész, beleegyezem, hogy elveszen, és ez a beleegyezés éppoly örömmel tölt el, mint eszem vagy bátorságom legfőbb erő kifejtése. Bölcsességem mindenben az isteni bölcsességet fogja másolni, és a másolat értékesebb lesz az eredetinel; mert több gondba került és nagyobb munkába.

NIKIÁSZ: Értlek. Te azonosítod magadat a mennyei Gondviseléssel. De ha az erény nem más, mint az erőfeszítés, Eukritosz, és az a feszültség, amely által Zénón tanítványai állítólag az istenekhez lesznek hasonlatosak, akkor az a béka, amely felfújja magát, hogy akkora legyen, mint az ökör, a sztoicizmus remekművét valósítja meg.

EUKRITOSZ: Nikiász, te gúnyolódsz, és mint mindig, kitűnően tréfálsz. De ha az ökör, amelyről beszélsz, valóban isten, mint Ápisz és mint az a föld alatti ökör, amelynek főpapját látom itt, és ha a béka, bölcs sugalmazásra, csakugyan eléri nagyságban, vajon nem lesz-e akkor erényesebb az ökörnél, és vajon megtagadhatod-e tiszteleted egy ennyire hős lelkű kis állattól?

Négy szolga még sörtéivel borított vaddisznót tett az asztalra. Pástétomból készült malacok vették körül, mintha szopni akarnának, jelezve, hogy emse.

Zénothémisz a szerzetes felé fordult:

- Barátaim, egy vendég önként csatlakozott hozzánk. Váratlan vendégünk a jeles Paphnutius, aki csodálatos életet él a pusztaságban.

COTTA: Mondd úgy, Zénothémisz: őt illeti meg az első hely, mert hívatlanul érkezett.

ZÉNOTHÉMISZ: És ezért, kedves Lucius, különös barátsággal kell fogadnunk, és keresnünk kell, mi a legkellemesebb a számára. Mármost bizonyos, hogy az ilyen embert kevésbé érdekli a húsok párája, mint a szép gondolatok illata. Kétségkívül azzal szerzünk neki örömet, ha a beszédet az általa vallott hitre, keresztre feszített Jézus vallására tereljük. Én a magam részéről annál szívesebben vállalkozom erre, mert ez a tanítás rendkívül érdekel engem a benne foglalt allegóriák nagy száma és változatossága miatt. Ha az ember megsejti a szellemet a betűk mögött, az mindig tele van igazsággal, és azt hiszem, a keresztények könyvei bővelkednek isteni kinyilatkoztatásokban. De nem tudnék, Paphnutius, hasonló dicsérettel szólni a zsidók könyveiről. Ezeket nem Isten ihlette, amint ők mondják, hanem valami gonosz géniusz. Jahve, aki tollba mondta azokat, egyike volt azoknak a szellemeknek, akik az alsóbb levegőt népesítik be, és a legtöbb bajt okozzák, amelyekben szenvedünk; de tudatlanságban és vadságban felülmúlta valamennyit. Ezzel szemben az aranyszárnyú kígyó, amely a Tudás Fája köré tekerte kék spirálisait, tele volt fényvel és szeretettel. Ilymód elkerülhetetlenné vált a küzdelem e két hatalom között, a fény és a sötétség között. Már a világ első napjaiban kitört. Isten alig tért nyugalomra, és Ádám, az első ember és Éva, az első asszony még boldogan és meztelenül élt a Paradicsomban, amikor vesztükre Jahve már elhatározta, hogy uralkodni fog rajtuk, és mindazokon a nemzedékeken, amelyeket Éva már nagyszerű lágyékában hordott. Minthogy sem a körző, sem a lant nem volt birtokában, és egyformán nem ismerte sem a tudományt, amely parancsol, sem a művészetet, amely rábeszél, hát megrémítette a két szegény gyermeket alaktalan jelenésekkel, szeszélyes fenyegetésekkel és mennydörgéssel. Ádám és Éva, amint Jahve árnyékát érezte magán, összebújt, és szerelmüket megkettőzte a félelem. A kígyó megsajnálta, és elhatározta: felvilágosítja őket, hogy a tudomány birtokában ne essenek többé hazugságok áldozatául. E vállalkozás ritka nagy okosságot igényelt, és az első emberpár gyengesége csaknem reménytelenné tette. A jóindulatú démon mégis megkísérelte. Jahve tudta nélkül, aki ugyan azt állította, hogy mindent lát, de a valóságban nem volt valami átható tekintete, közeledett a két teremtményhez, és elbűvölte tekintetüket páncéljának fényével és szárnyainak ragyogásával. Majd felkeltette bennük az értelem kíváncsiságát,

mert testével szabályos ábrákat képzett, úgymint kört, ellipszist és spirált, amelyeknek csodálatos tulajdonságait a görögök óta ismerjük. Ádám Évánál jobban eltűnődött ezeken az ábrákon. De amikor a kígyó beszélni kezdett, és a legmagasabb igazságokat kezdte előadni, azokat, amelyeket nem lehet bebizonyítani, kénytelen volt azt tapasztalni, hogy a vörös agyagból alkotott Ádám túlságosan nyers természet ahhoz, hogy megértse ezeket a bonyolult ismereteket. Éva viszont, gyengédebb és érzékenyebb lévén, könnyen befogadta azokat. Ezért a kígyó csak Évával beszélt, férje távollétében, hogy őt avassa be elsőnek...

DÓRION: Engedd meg, Zénothémisz, hogy itt megállítsalak. A mítoszban, amelyet elmesélsz, mindjárt felismertem Pallasz Athéné és az óriások harcának egy epizódját. Jahve nagyon hasonlít Tüphónra, és Pallasz Athéné az athéniak kígyóval az oldalán ábrázolják. De amit mondasz, kételyt ébresztett bennem a kígyó jóhiszeműségére vagy pedig értelmességére vonatkozólag. Ha valóban a bölcsesség birtokában volt, vajon rábízta volna azt egy gyenge kis női fejre, amely képtelen magába fogadni? Inkább azt hiszem, hogy a kígyó is, mint Jahve, tudatlan és hazug volt és azért választotta ki Évát, mert őt könnyű volt elcsábítani, és mert Ádámról több értelmet és megfontoltságot tételezett fel.

ZÉNOTHÉMISZ: Tudd meg, Dórion, hogy nem megfontolás és az értelem, hanem az érzelem segítségével jutunk el a legmagasabb és legtisztább igazságokhoz. Éppen ezért a nők, akik rendszerint kevésbé megfontoltak, de érzékenyebbek a férfiaknál, könnyebben emelkednek fel az égi dolgok megismeréséhez. Bennük megvan a prófétálás adománya, és nem ok nélkül történik, hogy a lantos Apollónt és a Názáreti Jézust sokszor bő redőjű, női ruhákban ábrázolják. Az oktató kígyó tehát bölcs volt, akármit is mondasz, Dórion, amikor a felvilágosítás műve számára a durva Ádám helyett a tejnél és a csillagoknál fehérebb Évát szemelte ki. Éva tanulékonyan hallgatta, hagyta, hogy odavezessék a Tudás Fájához, amelynek ágai az égig értek, és amelyet harmatként az isteni szellem fűrésztött. Ezt a fát olyan levelek fedték, amelyek a jövő embereket valamennyi nyelven beszéltek, és egybehangzó szavuk tökéletes harmóniába olvadt. A fa bőséges gyümölcsei azoknak a beavatottaknak, akik megkóstolták, az ásványok, a kövek, növények ismeretét ajándékozták, valamint a fizikai és erkölcsi törvényeket; de minthogy ezek lángoló gyümölcsök voltak, akik félték a szenvedéstől és a haláltól, nem merték ajkukhoz venni. Mármost Éva, miután engedelmesen meghallgatta a kígyó oktatásait, felemelkedett a hívságos félelmek fölé, és meg óhajtotta ízlelni a gyümölcsöket, amelyek Isten megismeréséhez segítenek. De hogy Ádám, akit szeretett, ne legyen alsóbbrendű nála, őt is kézen fogta, és odavezette a csodálatos fához. Majd leszakított egy égő almát, beleharapott, s azután odanyújtotta társának. Szerencsétlenségére Jahve, aki éppen a kertben sétált, rajtakapta őket, és látva, hogy tudókká váltak, rettenetes dühre gerjedt. Különösen olyankor volt félelmetes, amikor féltékenység fogta el. Összeszedte minden erejét, és olyan zajt támasztott az alsóbb levegőben, hogy a két törekeny lény megrémült. A gyümölcs kihullott a férfi kezéből, és a nő a szerencsétlen ember nyakába borulva így szólt: „Nem akarok tudni, hanem szenvedni akarok veled együtt.” A diadalmas Jahve Ádámot s Évát és minden ivadékukat továbbra is ostobaságban és rémületben tartotta. Művészte, amely mindössze abból állt, hogy durva természeti tüneményeket tudott gyártani, győzedelmeskedett a zenéhez és geometriához értő kígyó tudományán. Az embereket igazságtalanságra, tudatlanságra és kegyetlenségre tanította, és a rosszat tette uralkodóvá a földön. Üldözte Káint és fiait, mert szorgalmasak voltak; kiirtotta a filiszteusokat, mert orfikus költeményeket és aesopusi meséket költöttek. Engesztelhetetlen ellensége lett minden tudománynak és szépségnek, és az emberi nem sok évszázadon át vezekelt vérrel és könnyel a szárnyas kígyó vereségeért. Szerencsére akadtak a görögök közt finom elmék, mint Püthagorasz és Platón, akik lángelméjük segítségével ismét megtalálták az ábrákat, és az eszméket, amelyekre Jahve ellensége hasztalan próbálta megtanítani az első nőt. A kígyó szelleme lakozott bennük; ezért

tisztelik az athéniak, amint Dóron is mondja, a kígyót. Végül pedig a legutóbbi időkben megjelent emberi alakban három égi szellem, Jézus, Baszilikész és Valentinosz, akiknek megadatott, hogy leszakítsák a legragyogóbb gyümölcsöket a Tudás ama Fájáról, amelynek gyökerei átjárják a földet, és ormát a mennyekben hordja. Mindezt azért mondom, hogy megbosszuljam a keresztényeket, akiknek nagyon sokszor a rovására írják a zsidók tévedéseit.

DÓRION: Ha jól értettelek, Zénothémisz, három csodálatos férfiú, Jézus, Baszilikész és Valentinosz felfedezték azokat a titkokat, amelyek rejtve maradtak Püthagorasz, Platón és valamennyi görög bölcs előtt, beleértve az isteni Epikurost is, aki pedig megszabadította az embereket minden hiábavaló félelemtől. Nagyon leköteleznél, ha elmondanád, mi módon jutott ez a három halandó olyan ismeretekhez, amelyeket a bölcsek elmélkedése nem tudott megközelíteni.

ZÉNOTHÉMISZ: Meg kell tehát ismételnem, Dóron, hogy a tudomány és az elmélkedés csak első foka a megismerésnek, és csak az ekstázis vezet el az örök igazságokhoz.

HERMODOROSZ: Igazad van, Zénothémisz, a lélek ekstázissal táplálkozik, mint a tücsök harmattal. De még helyesebb, ha azt mondjuk: csak a szellem képes teljes elragadtatásra. Mert az ember három részből áll: anyagi testből, finomabb, de még mindig anyagi lélekből és romolhatatlan szellemből. Amikor a szellem, eltávozva a testből, mint egy palotából, amelyet hirtelen visszaad a hallgatásnak és a magánynak, majd átrepülve lelkének kertjein, végül is Isten elé járul, akkor egy előlegezett halál, vagyis inkább jövőendő élet gyönyöreit élvezzi, mert meghalni annyi, mint élni, és ebben az állapotban, amely immár isteni tisztaság részese, birtokába jut mind a végtelen öröme, mind a feltétlen tudománynak. Belép az egységbe, ami minden. Tökéletes lesz.

NIKIÁSZ: Ez csodálatos. De őszintén megvallva, Hermodoros, nem látok különbséget a minden és a semmi között. Még a szavak is hiányoznak, úgy látszik, ahhoz, hogy meg tudjuk különböztetni. A végtelen teljesen olyan, mint a semmi: mindegyikük felfoghatatlan. Nézetem szerint a tökéletesség nagyon sokba kerül: az ember egész lényével fizet érte, és hogy elérjük, meg kell szünnünk létezni. Ez alól a balszerencse alól még Isten sem mentes, amióta a filozófusok fejükbe vették, hogy tökéletesítik Őt. Ezek után, ha nem tudjuk, mit tesz az: nem lenni, akkor azt sem tudhatjuk tulajdonképpen, mit tesz az: lenni. Nem tudunk semmit. Azt mondják, lehetetlenség, hogy az emberek egyetértsenek. Én inkább azt mondom, éppen ellenkezőleg, vitánk minden zaja ellenére, az lehetetlenség, hogy végül is ne értsenek egyet, amikor egymás mellett fekszenek, eltemetve ellentmondásaik súlya alatt, amelyeket egymásra dobáltak, mint az óriások Osszára Pékunt.

COTTA: Nagyon szeretem a filozófiát, és szabad óráimban szívesen foglalkozom vele. De csak Cicero műveiből értem meg igazán. Rabszolgák, töltsetek mézes bort!

KALLIKRATÉSZ: Íme, milyen különös! Ha nem ittam még, azokra az időkre gondolok, amikor a tragikus költők ott ültek a jó zsarnokok asztala mellett, és összeszalad szájamban a nyál. De mihelyt megízleltem ezt a kitűnő bort, amelyet oly bőségesen töltesz nekünk, ó, nagylelkű Lucius, akkor csak polgárháborúkra és hősi párviadalokra gondolok. Pirulok, hogy ilyen dicstelen korban kell élnem, a szabadságot idézem fel, és képzeletemben véretem ontom az utolsó rómaiakkal Philippi mezején.

COTTA: A Köztársaság hanyatlása idején őseim Brutusszal együtt estek el a szabadságért. De kétes, hogy vajon az, amit ők a római nép szabadságának neveztek, valójában nem azt jelentette-e, hogy ők maguk kormányozhatták a népet. Nem tagadom, hogy a szabadság egy nemzet legfőbb kincse. De minél tovább élek, annál inkább meggyőződom arról, hogy csak erős kezű kormány biztosíthatja a polgárok számára a szabadságot. Negyven éven át a

legmagasabb állami tisztségeket töltöttem be, és a hosszú tapasztalat arra tanított, hogy a népet akkor nyomják el, amikor a hatalom gyöngé. Éppen ezért azok, akik, mint a réthorok, a kormányzat gyengítésére törekszenek, gyalázatos vétket követnek el. Bár az egy egyén akarata olykor gyászos módon érvényesül, népszavazás viszont minden elhatározást lehetetlenné tesz. Mielőtt a felséges római béke beborította földet, a népek csak akkor voltak boldogok, ha értelmes zsarnok uralkodott rajtuk.

HERMODOROSZ: Ami engem illet, Lucius, én bizony azt hiszem, hogy egyáltalán nincs jó kormányforma és nem is fognak sosem olyant kitalálni, miután elmés görögök, akik annyi szerencsés formát eszeltek ki, ezt az egyet hasztalan keresték. Ebben a tekintetben még csak reménykednünk sem szabad ezentúl. Bizonyos jelekből fel lehet ismerni, hogy a világ tudatlanságba és barbárságba készül merülni. Megadatott nekünk, Lucius, hogy jelen legyünk a civilizáció rettenetes haláltusájánál. Mindabból a gyönyörűségéből, amelyet az értelem, a tudomány és az erény szerzett, nekünk nem maradt más, mint az a kegyetlen öröm, hogy meghalni látjuk magunkat.

COTTA: Bizonyos, hogy az éhínség és a barbárok vakmerősége félelmetes csapások. De jó hajóhaddal, jó sereggel és jó pénzügyekkel....

HERMODOROSZ: Miért áltassuk magunkat? A haldokló birodalom könnyű zsákmány a barbárok számára. Nemsokára részeg vadak rabolják ki a városokat, amelyeket a görög génusz és a latin türelem épített. Nem lesz többé sem művészet, sem tudomány a földön. Az istenek szobraikat ledöntik a templomokban és a lelkekben. A szellem éjszakája és a világ halála következik. Hogyan is hihetné az ember, hogy a szármataik szellemi munkával fognak foglalkozni, hogy a germánok a zenét és a filozófiát művelik, hogy a kvádok és a markomannok imádják a halhatatlan isteneket? Nem! Minden hanyatlík és összeomlik. Az a vén Egyiptom, amely a világ bölcsője volt, lesz a sírboltja is; Szerápisz, a halál istene, fogja fogadni a halandók utolsó imádatát, és én leszek az utolsó isten utolsó papja.

Ebben a pillanatban egy különös ember emelte fel az ebédlőterem függönyét, és a vendégek egy kis púpost láttak maguk előtt, akinek kopasz koponyája csúcsban végződött. Ázsiai módra kék tunikát viselt, és lába körül a barbárok szokása szerint vörös bugyogót hordott, amelyet aranycsillagok tarkítottak. Paphnutius felismerte benne Marcust, az ariánust, és attól való féltében, hogy mindjárt lesújt rájuk a villám, feje fölé emelte kezét, és elsápadt a rémülettől. Amit e démonok lakomáján nem ért el sem a pogányok istenkáromlása, sem a filozófusok rettentő tévedése: az eretnek pusztája jelenléte megingatta bátorságát. Menekülni akart, de amikor tekintete találkozott Thaiszéval, hirtelen megnyugvás szállt belé. Olvasott a kiválasztott nő lelkében, és megértette, hogy Thaisz, aki szent lesz, máris védelmezi. Megragadta Thaisz ruhájának szegélyét, és magában az Üdvözítő Jézushoz imádkozott.

Hízalgó moraj fogadta annak a jövetelét, akit a keresztények Platónjának neveztek. Hermodoros szólitotta meg először:

- Igen jeles Marcus, örvendezve látunk magunk közt, és igazán azt lehet mondani, hogy a legjobbkor jössz. A keresztények tanaiból nem ismerünk többet annál, amit nyilvánosan tanítanak. Márpedig bizonyos, hogy egy olyan filozófus, mint te, nem hiheti azt, amit a köznép hisz, és vágyunk megtudni véleményedet az általad vallott hit legfőbb titkaira vonatkozólag. A mi kedves Zénothémiszünk, aki, mint tudod, rajong a jelképekért, az imént a jeles Paphnutiustól a zsidók könyvei felől tudakozódott. De Paphnutius nem felelt neki, és ez nem is lephet meg bennünket, minthogy vendégünk hallgatást fogadott. Isten lepecsételte nyelvét a sivatagban. De te, Marcus, aki szót vittél a keresztények zsinatain, sőt, isteni Konstantin tanácsában is, te, ha kedved tartja, kielégítheted kíváncsiságunkat, és

kinyilatkoztatatható előttünk a filozófiai igazságokat, amelyek a keresztények meséiben rejlenek. Ugyebár, az első ezek közt az igazságok közt amaz Egy Isten létezése, akiben a magam részéről szilárdan hiszek.

MARCUS: Igen, tiszteletre méltó testvéreim, hiszek Egy Istenben, akit nem nemzettek, aki egyedül örökkévaló és minden dolgok kezdete.

NIKIÁSZ: Tudjuk, Marcus, hogy Istened teremtette a világot. Ez mindenesetre nagy válság lehetett életében. Hiszen már egy öröklét óta létezett, mielőtt rászánta magát erre a cselekedetre. De ha igazságos akarok lenni, el kell ismernem, hogy helyzete csakugyan kényes volt. Hogy tökéletes maradjon, tétlennek kellett lennie, viszont ha be akarta bizonyítani önmagának, hogy csakugyan létezik, akkor cselekednie kellett. Te arról biztosítasz, hogy a cselekvésre határozta el magát. El is hiszem neked, bár egy tökéletes Isten részéről ez megbocsáthatatlan elhamarkodottság. De mondd meg nekünk, Marcus, hogy látott a világ megteremtéséhez?

MARCUS: Azok, akik mint Hermodoros és Zénothémisz, anélkül hogy keresztények volnának, birtokában vannak a megismerés alapelemeinek, tudják, hogy Isten nem teremtette a világot közvetlenül és közbenjáró nélkül. Világra hozta egyszülött Fiát, aki minden dolgot megalkotott.

HERMODOROSZ: Helyesen beszélsz, Marcus; és Fiát egyaránt imádják Hermész, Mithrasz, Adonisz, Apollón és Jézus néven.

MARCUS: Nem volnék keresztény, ha más nevet adnék neki, mint Jézus, Krisztus és az Üdvözítő nevét. Ő Isten valóságos fia. De nem örökkévaló, minthogy kezdete volt; azt gondolni, hogy fogantatása előtt már létezett, olyan képtelenség, amelyet nyugodtan ráhagyhatunk a niceai barmokra és arra a makacs számárra, aki túlságosan is hosszú ideig kormányozta az alexandriai egyházat Athanasius átkozott nevén.

Ezekre a szavakra Paphnutius halálsápadt lett, és kiverte a hideg verejték, de keresztet vetett, és megőrizte fenséges hallgatását.

Marcus folytatta:

- Nyilvánvaló, hogy az ostoba niceai hitvallás megtámadja az Egy Isten felségét, amikor arra kényszeríti, hogy oszthatatlan tulajdonságait megossza saját emanációjával, a közvetítővel, aki által minden dolog alkottatott. Ne gúnyold tovább a keresztények igaz Istenét, Nikiász; tudd meg, hogy éppúgy, mint a mezők liliomai, nem fon, nem sző, nem dolgozik. A műves nem ő, hanem fia, Jézus, aki, miután megteremtette a világot, eljött, hogy megjavítsa munkáját. Mert a teremtés nem lehetett tökéletes, és a rossz szükségképpen elegyedett benne a jóval.

NIKIÁSZ: Mi a jó és mi a rossz?

Egy pillanatra elhallgattak, s ezalatt Hermodoros, kinyújtva karját az asztalkendő fölött, egy korinthuszi ércből készült csacsira mutatott, amely két kosarat hordott, az egyikben fehér, a másikban fekete olajbogyókkal.

- Látjátok ezeket az olajbogyókat? - mondta. - Szemünknek jólesik színük ellentéte, és örülünk, hogy ezek világosak, amazok pedig sötétek. De ha az olajbogyók gondolkozni és beszélni tudnának, a fehérek ezt mondanák: jó, ha az olajbogyó fehér, rossz, ha az olajbogyó fekete; a fekete olajbogyók népe pedig megvetné a fehér olajbogyókat. Mi helyesebben ítéltünk, mert annyira fölöttük állunk, mint az istenek az emberek fölött. Az ember számára, aki a dolgoknak csak egyik részét látja, a rossz, rossz; de Isten számára, aki mindent ért, a rossz is jó. A csúfság kétségkívül csúf és nem szép; de ha minden szép volna, a Minden nem

volna szép. Jó tehát, hogy van rossz, amint bebizonyította a második Platón, aki nagyobb az elsónél.

EUKRITOSZ: Beszéljünk erényesebben. A rossz csakugyan rossz, nem a világ számára, amelynek megronthatatlan harmóniáját nem teszi tönkre, hanem a gonosz ember számára, aki cselekszi, pedig el is kerülhetné.

COTTA: Jupiterre! Ez helyes okoskodás!

EUKRITOSZ: A világ egy kiváló költő tragédiája Isten, aki szerezte, mindnyájunknak kijelölte benne a szerepét. Ha azt akarja, hogy koldus, herceg vagy sánta legyél, legjobb tehetséged szerint játszani kell azt a szerepet, amelyet kijelölt.

NIKIÁSZ: Minden bizonnyal jó lesz, ha a tragédia sántája sántít, mint Héphaisztosz, jó lesz, ha az esztelen megkapja Ajax dührohamait, ha a vérfertőző nő felújítja Phaedra vétkét, ha az áruló elárulja hazáját, ha a csaló hazudik, ha a gyilkos öl, és mikor a darab véget ér, valamennyi szereplőnek: a királyoknak, az igaz embereknek, a véres zsarnokoknak, a kegyes szüzeknek, a szemérmetlen feleségeknek, a nagylelkű polgároknak és a gyáva orgyilkosoknak egyformán gratulál majd a költő.

EUKRITOSZ: Eltorzítod gondolatomat; Nikiász, és a szép leányból ocsmány Gorgót csinálsz. Sajnálak, hogy nem ismered az istenek természetét, az igazságosságot és az örök törvényeket.

ZÉNOTHÉMISZ: Én a magam részéről hiszek a jó és a rossz valóságában, barátaim. De meggyőződésem szerint nincsen olyan emberi tett, ha akár Júdás csókja is, hogy ne hordozná magában a megváltás csíráját. A rossz is hozzájárul az emberek végső üdvéhez, és ennyiben a jóból következik, és részes a jó érdemeiben. Ezt fejezik ki oly csodálatosan a keresztények ama vörös hajú ember mítoszával, aki csókkal árulta el Mesterét, és ezzel a cselekedetével biztosította az emberek üdvét. Ezért úgy érzem, hogy nincs igazságtalanabb és hiábavalóbb dolog, mint az a gyűlölet, amellyel Pálnak, a sátokezdőnek egyes tanítványai üldözik Jézus legszerencsétlenebb apostolát, és nem gondolnak arra, hogy Iskariót csókja, amelyet Jézus előre megmondott, saját tanúk szerint is szükséges az emberek megváltásához, és ha Júdás nem fogadja el az erszényt a harminc sékellel, akkor hazugságon érik az isteni bölcsességet, a Gondviselés csalatkozik, szándékai felborulnak, és a világ visszasüllyed a rosszba, a tudatlanságba, a halálba.

MARCUS: Az isteni Bölcsesség előre látta, hogy Júdás, akinek szabadságában állt nem adni az áruló csókot, mégis adni fogja. Ily módon Iskariót bűnét mintegy kőnek használta fel a Megváltás csodálatos épületéhez.

ZÉNOTHÉMISZ: Az imént úgy beszéltem veled, Marcus, mintha hinném, hogy a keresztre feszített Jézus vitte végbe az emberek megváltását, mert tudom, hogy a keresztények így hiszik, és belementem gondolkörükbe, hogy jobban kiemelhessem azoknak a tévedését, akik úgy hiszik, hogy Júdás örökre elkárhozott. De valójában Jézus nem több a szememben, mint Bazilidész és Valentinosz előfutára. Ami pedig a megváltás misztériumát illeti, elmondom nektek, ha érdekel benneteket egy kevésbé, hogyan ment valójában végbe a földön.

A vendégek jelt adtak, hogy szívesen meghallgatják. A Ceres szent kosarait hordozó athéni szüzekhez hasonlatosan, tizenkét lány lépett be a terembe, fején gránátalmával teli kosarakkal, könnyed léptekkel, amelyek ütemét láthatatlan fuvola jelezte. A kosarakat az asztalra tették, a fuvola elhallgatott, és Zénothémisz ilyképpen beszélt:

- Amikor Eunoia, Isten gondolata, megteremtette a világot, a föld kormányzását az angyalokra bízta. De ezek nem őrizték meg az urakhoz és parancsolókhöz méltó komolyságot. Látván, hogy emberek leányai szépek, rajtuk ütöttek este a ciszternák szélén, és egyesültek velük. E

nászokból kegyetlen fajta sarjadt, amely igazságtalansággal és erőszakkal töltötte be a földet, és az út pora az ártatlanok vérére itta. Erre a látványra Eunoia-t végtelen fájdalom fogta el:

„Íme, mit tettem - sóhajtott a világ fölé hajolva. - Gyermekeim enhibámból keserű életbe merültek. Szenvedésük az én bűnöm, és én vezetelni fogok. De még Isten sem, aki csak általam gondolkozik, képes visszaadni nekik eredeti ártatlanságukat. Ami megtörtént, megtörtént, és a teremtés mindörökké el van hibázva. De legalább nem hagyom magukra teremtményeimet. Ha már nem tehetem őket oly boldoggá, mint amilyen én vagyok, magamat olyan boldogtalanná tehetem, mint amilyenek ők. Miután elkövettem azt a hibát, hogy testet adtam nekik, s az megalázza őket, magam is az övékhez hasonló testet öltök, és közéjük megyek.”

Így szólván, Eunoia leszállt a földre, és egy tündarida méhében öltött testet. Megszületett mint kicsiny és törékeny gyermek, és Heléna nevét kapta. Kitéve az élet fáradalmainak, nemsokára növekedett kecsességben és szépségben, és a legkívánatosabb asszonnyá lett, mert azt óhajtott, hogy halandó testben élje át a világ legocsmányabb bűneit. A kéjvágyó és erőszakos férfiak tehetetlen prédájaként szökésre és házasságtörésre adta magát, hogy jóvátegyen minden erőszakot, minden házasságtörést, minden gyalázatot, és szépségével a népek romlására lett, hogy Isten megbocsáthassa a világmindenség bűneit. És az Isteni Gondolat, Eunoia, sosem volt oly imádatra méltó, mint abban az időben, amikor mint nő, odadobta magát a katonáknak és pásztoroknak. A költők megsejtették isteni voltát, amikor oly nyugodtnak, oly fenségesnek és oly végzetesnek festették, és amikor ezt az invokációt intézték hozzá: „Ó, lélek, komoly és derűs, mint a tengerek nyugalma!”

Így sodródott bele Eunoia szánalomból a rosszba és a szenvedésbe. Meghalt, és a lakodalmosok mutogatják a sírját, mert a kéj után a halált is meg kellett ismernie, meg kellett ízlelnie a keserű gyümölcsöket, amelyeket elvetett. De kiszabadulván Heléna enyészetnek induló testéből, egy másik női alakban öltött testet, és ismét kitette magát minden viharak. Ilymód, testből testbe menve és áthaladva közöttünk a gonosz korokon, magára veszi a világ bűneit. Áldozata nem lesz hiábavaló. Minthogy hozzánk fűzik a test láncai, velünk nevet és velünk sír, kieszközli a maga és a mi megváltásunkat, és fehér mellére karolva elragad bennünket a visszahódított ég békességébe.

HERMODOROSZ: Ez a mítosz nem ismeretlen előttem. Úgy emlékszem, azt mesélték, hogy az isteni Heléna egyik átalakulásában Simon mágus mellett élt, Tiberius császársága alatt. De én mindig azt gondoltam, hogy bukása önkéntelen volt, és hogy az angyalok ragadták magukkal bukásukba.

ZÉNOTHÉMISZ: Hermodoros, való igaz, hogy a misztériumokba rosszul beavatott emberek azt gondolták, a szomorú Eunoia nem vállalta önként a bukását. De ha ez így volna, amint állítják, akkor Eunoia nem volna a kiengesztelő kurtizán, a minden szeplővel borított ostya, a szegényünk borával átitatott kenyér, a kellemes oltári ajándék, az érdemtelen áldozat, az égő áldozat, amelynek füstje felszáll Istenhez. Ha nem volnának önkéntesek, bűnei nem volnának erények.

KALLIKRATÉSZ: Ha kívánod, én elárulom neked; milyen országban, milyen néven, milyen imádatban él ma ez a mindig újjászülető Heléna.

ZÉNOTHÉMISZ: Nagyon bölcsnek kell ahhoz lennie hogy egy ilyen titkot felfedezzünk. És a bölcsesség, Kallikratész, nem jut osztályrészül a költőknek, akik a formák nyers világában élnek, és mint a gyermekek, hangokkal és hívságos képekkel mulatnak.

KALLIKRATÉSZ: Rettegj megsérteni az isteneket, hitetlen Zénothémisz, mert nekik kedvesek a költők. Az első törvényeket versekben diktálták maguk a halhatatlanok, és az istenek

orákulumai szintén költemények. A himnuszok kellemesen hangzanak az égi füleknek. Ki nem tudja, hogy a költők jósok, és semmi sincs elrejtve előttük? Költő lévén magam is, akit Apollón babérja övez, felfedem mindnyájatoknak Eunoia utolsó megtestesülését. Az örök Heléna itt van a közeletekben: ő miránk néz, mi pedig őrá. Látjátok azt a nőt, kerevete párnáira dőlve, milyen szép és milyen ábrándos; és szemében könny, az ajkán csók. Ez ő! Eunoia ma is bájos, mint akkor, amikor Priamosz élt, és Ázsia virágzott, és a neve ma Thaisz.

PHILINA: Mit mondasz, Kallikratész? A mi kedves Thaiszunk ismerte Páriszt, Menelaoszt és a szép lábvertű akhájokat, akik Ilion előtt harcoltak! Nagy volt, Thaisz, a trójai faló?

ARISZTOBÜLOSZ: Ki beszél itt lóról?

- Annyit ittam, mint egy thrák - mondta Khereiosz. És az asztal alá gurult.

Kallikratész felemelte serlegét:

- Iszom a hélikoni Múzsákra, akik nekem olyan emlékezetet ígértek, amelyet soha el nem homályosít a végzetes éjszaka sötét szárnya!

Az öreg Cotta aludt már, és kopasz feje lassan ingott két széles válla közt.

Egy idő óta Dórion nyugtalanul fészkelődött filozófusi köpenyében. Most tántorogva Thaiszhoz közeledett:

- Thaisz, szeretlek, jóllehet nem méltó hozzám, hogy egy nőt szeressek.

THAISZ: Az előbb miért nem szeretted?

DÓRION: Mert még nem ittam semmit.

THAISZ: De én, szegény barátom, csak vizet ittam, viseld el tehát, hogy nem szeretlek.

Dórion nem akart többet hallani, és Drozé mellé furakodott, aki szemével intett neki, hogy elüsse barátnője kezéről. A helyet, amelyet elhagyott, Zénothémisz foglalta el, és szájon csókolta Thaiszt.

THAISZ: Azt hittem, hogy erényesebb vagy.

ZÉNOTHÉMISZ: Én tökéletes vagyok, és a tökéleteseket nem köti semmi törvény.

THAISZ: És nem félsz attól, hogy lelked beszennyezed egy nő karjaiban?

ZÉNOTHÉMISZ: A test engedhet a vágyaknak, ha a lelket nem foglalják el.

THAISZ: Menj! Azt akarom, hogy testestül-lelkestül szeressenek. A filozófusok mind kecskebakok!

A lámpák egyenkint kialudtak. Sápadt napfény hatolt be a függönyök nyílásain át, és megcsapta a tivornyázók halvány arcát és dagadt szemét. Arisztobülosz öklöbe szorított kézzel hullt le Khereiosz mellé, és álmában elküldte lovászait malomkereket hajtani. Zénothémisz magához ölelte a zilált Philinát. Dórion Drozé mezítelen nyakára borcseppeket öntött, s azok rubinként gördültek le a lány fehér mellére, amely remegett a kacagástól, és a filozófus ajkával követte a cseppeket, hogy feligya a síkos húson. Eukritosz felemelkedett, és karját Nikiász vállára téve, a terem végébe vonta. „Barátom - szólt mosolyogva -, mire gondolsz, ha egyáltalán gondolsz még valamire?”

- Arra gondolok, hogy a nők szerelme hasonlít Adonisz kertjére.

- Hogy érted ezt?

- Nem tudod, Eukritosz, hogy a nők minden évben kis kertet készítenek a háztetőjükön Venus szerelmesének, és agyagvázában ágakat ültetnek el; ezek az ágak rövid ideig zöldellnek, s azután elhervadnak.

- Barátom, ne törődjünk hát sem a szerelmekkel, sem a kertekkel. Bolondság olyasmire ragaszkodni, ami elmúlik.

- Ha a szépség csak árnyék, a vágy csak villám. Mi bolondság van abban, ha az ember megkívánja a szépséget? Ellenkezőleg, vajon nem okos dolog-e, ha az, ami elmúlik, ahhoz megy, ami nem marad meg, és ha a villám felfalja a tovasikló árnyékot?

- Nikiász, olyan vagy, mint egy gyermek, aki csontocskákkal játszik. Higgy nekem: légy szabad. Ezáltal válik az ember emberré.

- Hogyan lehet az ember szabad, Eukritosz, amikor teste van?

- Mindjárt meglátod, fiam. Mindjárt azt fogod mondani: Eukritosz szabad volt.

Az aggastyán egy vörös márványoszlopnak dőlve beszélt, és homlokát megvilágították a hajnal első sugarai. Hermodorosz és Marcus odalépett hozzájuk, és megállt Nikiász mellett, és négyesben, az ivók nevetésével és kiáltásával nem törődve, az isteni dolgokról beszélgettek. Eukritosz oly bölcsen szólt, hogy Marcus ezt mondta neki:

- Méltó vagy, hogy megismerd az igaz Istent.

Eukritosz azt felelte:

- Az igaz Isten a bölcs szívében lakozik.

Majd a halálról beszéltek.

- Azt akarom - mondta Eukritosz -, hogy úgy találjon rám, amint éppen javítom magamat és kötelességeimet teljesítem. A halál előtt égre emelem majd tiszta kezem, és ezt mondom az isteneknek: „Nem szennyeztem be, ó, istenek, képeteket, amelyet lelkem templomába helyeztetek; e templomban aggattam fel gondolataimat, mint koszorúkat, szalagokat és virágfüzéreket. Gondviselésetekkel összhangban éltem. És eleget éltem.”

Így szólván, kezét égre emelte, és arca visszatükrözte a napfényt.

Egy pillanatig elmerülve hallgatott. Majd mélységes belső vidámsággal folytatta:

- Szakadj el az élettől, Eukritosz, mint az érett olajbogyó, amely lehullik, és hálát ad a fának, hogy hordozta, és megáldja dajkáját, a földet.

E szavakkal ruhája ráncaiból kirántott egy meztelen tört, és mellébe dőfte.

Amikor hallgatói megragadták karját, a vas hegye már behatolt a bölcs szívébe; Eukritosz nyugalomra tért. Hermodorosz és Nikiász a sápadt és vérző testet az egyik kerevetre vitte, miközben a nők élesen sikoltoztak, a szendergésükben megzavart mulatozók nyögdécseltek, és a függönyök mögül fojtott, kéjes sóhajok szálltak fel. Az öreg Cotta felébredt éber katonaaálmából, már a test mellett állt, megvizsgálta a sebet, és így kiáltott:

- Hívják ide Arisztéoszt, az orvosomat!

Nikiász megrázta fejét:

- Eukritosz nincs többé. Meg akart halni, mint ahogy mások szeretni akarnak. Ő is a kimondhatatlan váagnak engedelmeskedett, mint mi valamennyien. És íme, most a halhatatlan istenekhez hasonlatos, akik nem kívánnak semmit.

Cotta homlokára ütött:

- Meghalni? Hogy akarhat valaki meghalni, amikor még szolgálhatja az Államot? Micsoda eltévelyedés!

Eközben Paphnutius és Thaisz mozdulatlanul és némán ott maradt egymás mellett, lelkük csordultig eltelt utálattal, iszonnal és reménységgel.

A szerzetes hirtelen megragadta a színésznő kezét; átláboltak a földre hullott részegeken és ölelkező párokon; Paphnutius, lábával kiömlött borban és vérben taposva, kivezette Thaiszt a teremből.

Rózsaszínben kelt fel a nap a város fölött. Az elhagyott út két oldalán hosszú oszlopsorok emelkedtek, és messziről Nagy Sándor sírjának csillogó orma uralkodott a városon. Az út kőlapjain itt-ott levelüket elhullatott koszorúk és kialudt fáklyák heverték. A levegőben a tenger üde lehelete terjengett. Paphnutius undorral tépte le magáról drága ruháját és darabjait lábával tiporta.

- Hallottad őket, Thaiszom! - kiáltotta. - Csak úgy köpködtek magukból minden bolondságot és minden iszonyatot. A minden dolgok isteni Alkotóját a pokolbéli démonok martalékául vetették, szemérmetlenül tagadták a jót és a rosszat, káromolták Jézust, és Júdást dicsőítették. És aki a leggyalázatosabb mindannyiuk közt, a sötétség sakálja, ez a bűzös fenevad, a romlással és halállal teli ariánus, felnyitotta száját, mint egy sírt. Thaiszom, láttad, hogyan csúsztak feléd ezek az undorító csúszómászók, és beszennyeztek ragadós izzadságukkal; láttad az alvásba hulló vadállatokat a rabszolgák lábánál; láttad a szörnyeket akik a hányadékuktól bemocskolt szőnyegen párosodtak; láttad az esztelen aggastyánt, amint kiontott vért, amely hitványabb a tivornyán kiöntött bornál, és az orgia végén váratlanul Krisztus arca elé vetette magát! Dicsértessék az Úr! Láttad a tévelygést, és megismerted rútságát. Thaisz, Thaisz, gondolj vissza e filozófusok bolondságára, és mondd meg, vajon együtt akarsz-e örjöngeni velük. Gondolj vissza méltó társaik, e két buja és gúnyos rima tekintetére, mozdulataira, nevetésére, és mondd meg, vajon hasonló akarsz-e maradni hozzájuk?

Thaisz gyomra kavargott az undortól, és bántotta a férfiak durvasága, a nők komizsága, az idő múlása, és így sóhajtott:

- Halálosan fáradt vagyok, atyám! Hol találok pihenést? Érzem, ég a homlokom, fejem üres, és karom oly bágyadt, hogy nem lenne erőm megragadni a boldogságot, ha ide tartanák elém, s csak a kezem kellene kinyújtanom érte, akkor sem...

Paphnutius jóságos tekintetet vetett rá:

- Bátorság, növérem; már kél a nyugalmad órája, fehéren és tisztán, mint azok a párák, amelyeket a kertekből és vizekből látsz felemelkedni.

Közeledtek Thaisz házához, és már látták a fal fölött a platánok és terebintusfák ormát, amelyek a Nimfák barlangja körül harmatosan rezegtek a reggeli szellőben. Egy közkert volt előttük, nem járt senki sem az oszlopok és fogadalmi szobrok között; a mélyében kőszörnyeken nyugvó márványpadok álltak. Thaisz az egyik padra rogyott. Majd aggódó tekintetét a szerzetesre emelve, azt kérdezte:

- Mit kell tennem?

- Követned kell. Azt - felelte a szerzetes -, aki eljött érted. Leszakít a világról, mint a szüretelő a szőlőfürtöt, amely különben elrothadna a tőkén, s elviszi a préshez, hogy illatos borrá változtassa. Hallgass ide: Alexandriától tizenkét óra járásnyira nyugat felé, nem messze a

tengertől, van egy női kolostor, amelynek regulája a bölcsesség remekműve, megérdemelné, hogy lírai versekbe öntsék, és lantok és citerák hangja mellett énekeljék. Joggal lehet mondani, hogy a nők, akik alávetik magukat ennek a regulának, lábukkal a földön állnak, de homlokuk az égbe ér. Ezen a világon már az angyalok életét élik. Szegények akarnak lenni, hogy Jézus szeresse őket; szerények, hogy rájuk nézzen, szüzek, hogy jegyesei lehessenek. Mindennap felkeresi őket kertésznek öltözve mezítláb, szép kezét kinyitva, és úgy, mint ahogy Máriának mutatkozott meg a Sírhoz vezető úton. Még ma elvezetlek ebbe a kolostorba, Thaiszom, és nemsokára együtt leszel a szent leányokkal, részt veszel mennyei társalgásukban. Úgy várnak, mint nővérüket. A kolostor küszöbén anyjuk a kegyes Albina, a béke csókjával illet, és azt mondja: „Légy üdvöz, én leányom!”

A kurtizán csodálattal teli kiáltást hallatott:

- Albina! A Cézárok leánya! Carus császár unokahúga!

- Igen, ő! Albina, aki bíborban született, és kámzsát öltött, és a világ urának lánya létevére Jézus Krisztus szolgálóinak rangjára emelkedett. Ő lesz anyád.

Thaisz felkelt, és így szólt:

- Vezess tehát Albina házába.

És Paphnutius teljessé tette győzelmét:

- Minden biztonnal odavezetlek, és ott bezárlak egy cellába, ahol sirathatod bűneidet. Mert nem illik, hogy Albina leányai közé elegyedj, amíg meg nem tisztultál minden szennytől. Lepecsételem ajtódat, és te, boldog fogoly, könnyek között várod majd, hogy Jézus maga jöjjön el, megbocsátásának jeléül, letöri a pecsétet, amelyet felraktam. Ne kételkedj, Thaisz, el fog jönni; és micsoda reszketés járja majd át lelked testét, amikor azt érzed: fénylő ujjak megérintik szemedet, hogy letöröljék könnyeid.

Thaisz másodszor is azt mondta:

- Vezess el, atyám, Albina házába.

Paphnutius szívét öröm árasztotta el, körülnézett, és csaknem félelem nélkül élvezte a teremtett dolgok gyönyörűsége látványát, szeme kéjjel itta be Isten napvilágát, és homlokán ismeretlen fuvallatot érzett. Hirtelen a köztér egyik sarkában felismerte a kis kaput, amelyen át Thaisz házába lépett az ember, és arra gondolt, hogy a szép fák, amelyeknek ormait csodálta, a kurtizán kertjét árnyékozzák be; gondolatban maga előtt látta a tisztátalanságokat, amelyek megfertőzték ott a mai reggel oly könnyű és oly üde levegőjét, és ez lelkét annyira elszomorította, hogy keserű harmat szökkent a szemébe.

- Thaisz - mondta -, menjünk, fussunk, és ne nézzünk hátra. De nem hagyjuk magunk mögött elmúlt vétkeid eszközeit, tanúit, bűntársait, a vastag függönyöket, az ágyakat, a szőnyegeket, az illatszeres urnákat, a lámpákat, amelyek a világba kiáltják gyalázatod! Azt akarod-e, hogy a démonok beléjük szálljanak, s a bennük levő gonosz szellem magával ragadja őket, és utánad fussanak a sivatagba is? Bizony, nagyon is igaz, hogy a botrány asztalai, a gyalázat székei eszközök lesznek az ördögök kezében, mozognak, beszélnek, a földet csapkodják, és átkelnek a levegőn. Pusztuljon el minden, ami látta szégyened! Siess, Thaisz, és amíg alszik a város, parancsold meg szolgálóidnak, hogy rakjanak máglyát e tér közepén, s azon elégetünk minden gyalázatos gazdagságot, amelyet házad rejtget.

Thaisz beleegyezett.

- Tedd, amit akarsz, atyám - mondta. - Tudom, hogy a lelketlen tárgyak olykor a szellemeknek szolgálnak lakásul. Éjszaka megszólalnak egyes bútorok, vagy úgy, hogy szabályos időközökben koppantanak, vagy pedig úgy, hogy kis fényjeleket adnak. De ez még semmi. Nem láttál, atyám, amikor beléptél a nimfák barlangjába, jobb kéz felől egy szobrot, mely meztelen és fürödni készülő nőt ábrázol? Egy nap saját szememmel láttam, amint ez a szobor elfordította fejét, mintha élne, majd rögtön újra felöltötte szokásos testtartását. Megdermedtem a rémület-től. Nikiásznak elmondtam ezt a csodát, de kigúnyolt, pedig kell valami varázslatnak lennie ebben a szoborban, mert heves vágyakat keltett egyszer egy dalmát férfiban, akit szépségem érzéketlenül hagyott. Bizonyos, hogy elvárásolt dolgok közt éltem, és hogy legnagyobb veszedelmek fenyegettek, mert hisz tudunk emberekről, akiket egy ércszobor ölelése fojtott meg. De mégis kár elpusztítani az értékes műalkotásokat, amelyek ritka szorgalommal készültek, nagy veszteség lesz, ha elégetjük szőnyegeimet és függönyeimet. Vannak köztük olyanok, amelyeknek szín pompája igazán csodálatos, és nagyon sok pénzbe kerültek azoknak, akiktől kaptam. Vannak azonkívül igen értékes kelyheim, szobraim és festményeim is. Nem hinném hogy azokat el kell pusztítanunk. De te tudod azt, hogy mire van szükség; tedd, amit akarsz, atyám.

Így szólván, elkísérte a szerzetest a kiskapuig, amelyre annyi virágfüzért és koszorút aggattak fel, kinyitatta, és meghagyta a kapusnak, hogy hívja össze a ház valamennyi rabszolgáját. Először négy indiai jelent meg, a konyha kormányzói. Mind a négy sárga bőrű és mind a négy félszemű volt. Thaisz számára nagy fáradtság és nagy szórakozás volt, hogy találjon négy rabszolgát, aki ugyanabból a fajból való, és ugyanabban a nyomorékságban szenved. Amikor felszolgáltak az asztalnál, felkeltették a vendégek kíváncsiságát, és Thaisz elmeséltette velük történetüket. A rabszolgák csendben vártak. Segédek követték őket. Majd a lovászinások, a vadászok, a gyaloghintó-hordozók és a bronzos lábú futárok jöttek, majd két kertész, szőrös, mint Priapus, hat vad képű néger, három görög rabszolga, az egyik grammatikus, a másik költő és a harmadik énekes. Mind rendbe felsorakoztak a köztéren, amikor kifutottak a kíváncsi néger nők, nyugtalanul, ide-oda forgatva nagy, kerek szemüket, szájukat egészen fülbevalójukig húzták. Végül fátylát igazítva és bágyatagon vonszolva lábát, amelyet vékony aranylánc béklyózott, hat fehér rabszolganő jelent meg kelletlen arccal. Amikor mind együtt voltak, Thaisz Paphnutiusra mutatott, és így szólt: „Tegyétek meg, amit ez a férfi parancsol nektek, mert Isten szelleme van benne, és ha nem engedelmeskedtek, holtan estek össze.”

Úgy hallotta és csakugyan hitte is, hogy a sivatagbéli szenteknek hatalmukban áll a megnyíló és füstölő föld mélyébe vetni a hitetleneket, akiket megütnek botjukkal.

Paphnutius elküldte a nőket és velük a görög rabszolgákat, akik olyanok voltak, mint a nők, és így szólt a többiekhez:

- Hordjatok fát a tér közepére, rakjatok nagy tüzet, és abba hányjatok bele mindent, amit a ház és a barlang tartalmaz.

A szolgák meglepetésükben mozdulatlanok maradtak, és kérdő tekintetet vetettek úrnőjükre. És minthogy Thaisz erőtlően és hallgatva állt előttük, szorosan összebújtak, összedugták fejüket, nem tudták, nem tréfálnak-e velük.

- Engedelmeskedjétek - szólt a szerzetes.

Többen közülük keresztények voltak. Megértve a kapott parancsot, elmentek a házba fáért és fáklyaért. A többiek szívesen követték őket, mert szegények lévén; gyűlölték a gazdagságot, és ösztönösen szerették a pusztítást. Amikor már felrakták a máglyát, Paphnutius így szólt Thaiszhoz:

- Egy pillanatig arra gondoltam, hogy idehívatom Alexandria valamelyik templomának kincstartóját (ha ugyan van még templom, amely megérdemli ezt a nevet, és nem fertőzték még meg az ariánus barmok), és neki adom javaidat, asszony, hogy ossza szét az özvegyek közt, és ilymód a bűn hasznát változtassa át az igazságosság kincsévé. De ez a gondolat nem Istentől jött, és elűztem magamtól, hiszen bizonyára súlyosan megbántom Isten szereteteit, ha a kéjelgés levetett ruháit ajánlom fel nekik. Thaisz, mindennek, amihez hozzáértél, hamuvá kell égnie a tűzben. Hála az Égnek, ezek a tunikák, ezek a fátylak, amelyek megszámlálhatatlanul több csókot láttak, mint amennyi fodra van a tenger vizének, most már nem éreznek mást, mint a lángok ajkát és nyelvét. Rabszolgák siessetek! Még fát! Még fáklyákat! És te, asszony vonulj vissza házadba, vesd le gyalázatos díszeid, és legalacsonyabb rangú rabszolganődtől kérd el, nagy kegyként, a tunikát, amelyet magára ölt, amikor a padlót mossa fel.

Thaisz engedelmeskedett. Mialatt az indiaiak letérdelve élesztették a tüzet, a négerek a máglyára dobták az elefántcsont, ébenfa és cédrusfa ládákat, amelyek kinyílvá koszorúkat, füzereket és nyakékeket öntöttek ki magukból. A füst sötét oszlopban szállt fel, mint az ótörvénynek tetsző áldozat. Majd a lappangó tűz hirtelen felcsapott, és olyan hangot hallatott, mint valami szörnyű állat hörgése, és a csaknem láthatatlan lángok emészteni kezdték értékes táplálékukat. Ekkor a szolgák nekibátorodtak munkájuknak; vidáman hurcolták ki a gazdag szőnyegeket, ezüsttel hímzett fátyolokat, a virágos függönyöket. Ugrándoztak az asztalok, karosszékek, vastag vánkосok, aranszöges ágyak súlya alatt. Három tagbaszakadt etiópiai átkarolva hozta a nimfák színes szobrai, amelyek közül az egyiket úgy szerették, mint egy halandót; és olyanok voltak, mint nagy majmok, amelyek nőket ragadtak el. És amikor a szép formák kihullva e szörnyek kezei közül, összetörték a kőlapokon, nyögést lehetett hallani.

Ebben a pillanatban megjelent Thaisz, kibontott haja hullámosan omlott alá, mezítláb volt, és alaktalan, durva tunika fedte, de teste érintésétől az valami isteni gyönyört sugárzott. Mögötte egy kertész jött, és lebegő szakállába rejtve, egy elefántcsontból való Érosz-szobrot hozott.

Thaisz jelt adott az embernek, hogy álljon meg, majd Paphnutiushoz lépett, és rámutatott a kis istenre.

- Atyám - kérdezte -, ezt is tűzbe kell dobni? Nagyon régi és csodálatos munka, és százszor többet ér, mint aranyban a súlya. Pótolhatatlan veszteség lenne, mert sosem lesz többé a világon művész, aki még egy ilyen szép Éroszt tud készíteni. Gondold meg azt is, atyám, hogy e kisgyermek a Szerelem, és nem szabad kegyetlenül bánni vele. Hidd el: a szerelem erény, és ha vétkezem, nem általa vétkeztem, atyám, hanem ellene. Sosem fogom megbánni azt, amit ő tétetett velem, csak azt szánom-bánom, amit tilalma ellenére cselekedtem. Nem engedi meg a nőknek, hogy olyanoknak adják oda magukat, akik nem az ő nevében jönnek. Ezért kell tisztelni őt. Nézd csak, Paphnutius, milyen édes ez a kis Érosz! Milyen bájosan bújik el a kertész szakállában! Nikiász hozta egy szép nap, amikor még szeretett engem, és azt mondta: „Rólam beszél majd neked.” De a kis haszontalan egy fiatalemberről beszélt, akit Antiochiában ismertem, és nem beszélt Nikiászról. Most már elég gazdagság pusztult el a máglyán, atyám! Hagyd meg ezt az Éroszt, és helyezd el egy kolostorban. Akik látják, Isten felé fordítják majd szívüket, mert a Szerelem természeténél fogva felemelkedik az isteni gondolatokhoz.

A kertész már azt hitte, hogy a kis Érosz megmenekült, és rámosolygott, mint egy gyermekre, de Paphnutius, kiragadva az istent az öreg karjából, bedobta a lángok közé, és így kiáltott fel:

- Elég, ha Nikiász érintette, hogy a világ minden mérge áradjon belőle.

Majd maga kapta fel két kézzel a csillogó ruhákat, a bíbor köpenyeket, az aranszandálokat, a fésűket, a fürdőzőkeféket, a tükröket, a lámpákat, a lantokat, és beledobta a tűzbe, amelyben

nagyobb értékek hamvadtak el, mint hajdan Szardanapalében, mialatt a rabszolgák, megrésze-
gedve a pusztítás gyönyörétől, táncoltak és üvöltöztek a lehulló hamu és szikra esőjében.

A szomszédok egyenként felébredtek a zajra, ablakot nyitottak, és szemüket dörzsölve
keresték, honnan jön ennyi füst. Majd félig felöltözve lejöttek a térre, és a máglyához
közeledtek.

„Vajon mi ez?” - gondolták magukban. Közöttük voltak a kereskedők, akiknél Thaisz illat-
szereket és a kelméket vásárolta; ezek nyugtalanul nyújtogatták sárga és száraz fejüket, és
igyekeztek megérteni a dolgokat. A fiatal korhelyek, akik lakomáról hazafelé jövet arra halad-
tak rabszolgáik nyomában, megálltak, koszorúval homlokukon, lebegő tunikában, és nagyokat
kiáltottak. A kíváncsiak tömege egyre növekedett, és nemsokára megtudták, hogy Thaisz,
Antinoé apátjának sugalmazására, elégeti minden kincsét, mielőtt visszavonul egy kolostorba.

A kereskedők ezt gondolták:

„Thaisz elhagyja e várost; nem adunk el neki többé semmit; erre gondolni is szörnyűség. Mi
lesz belőlünk nélküle? Ez a szerzetes elvette Thaisz eszét. Tönkretesz bennünket. Miért is
engedik meg neki? Mire valók a törvények? Hát nincs többé hatóság Alexandriában? Ez a
Thaisz nem gondol sem reám, sem feleségünkre, sem szegény gyermekeinkre. Viselkedése
nyilvános botrány. Akarata ellenére kényszeríteni kell, hogy itt maradjon a városban.”

A fiatal emberek viszont azt gondolták magukban.

„Ha Thaisz lemond a színjátszásról és a szerelemről, akkor vége legkedvesebb szórakozá-
sainknak. Ő volt a színház gyönyörű dicsősége, édes becsülete. Boldoggá tette azokat is,
akiknek nem adta oda magát. A nőket, akiket szerettünk, benne szerettük; nem esett csók,
amelytől ő teljesen távol lett volna, mert ő volt a gyönyörök gyönyöre, és pusztán az a
gondolat, hogy egy levegőt szív velünk, élvezetre ingerelt bennünket.”

Így gondolkoztak a fiatal emberek, és egyikük, egy Kérons nevű, aki karjai közt tartotta volt
Thaiszt, nőablásról beszélt, és káromolta Krisztus istenségét. Thaisz viselkedését mindenféle
szigorúan bírálták meg:

- Szégyenteljes futás!
- Gyáva szökés!
- Kiveszi szájunkból a falatot.
- Elragadja lányaink hozományát.
- Ki kellene fizetnie legalább azokat a koszorúkat, amelyeket eladtam neki.
- És a hatvan ruhát, amelyet rendelt nálam.
- Mindenkinek tartozik.
- Ki játssza ezentúl Iphigéniát, Elektrát és Polüxénát? A szép Polübiosz sem olyan tehetséges,
mint ő.
- Szomorú lesz az élet, ha kapuja bezárul.
- Ő volt az alexandriai égbolt világos csillaga, édes holdvilága.

Most összegyűltek a téren a város leghíresebb koldusai, a vakok, a lábatlanok és a bénák, és a
gazdagok árnyékában vonszolva magukat, így nyögtek:

- Miből fogunk élni, ha nem lesz itt Thaisz, hogy tápláljon bennünket? Asztalának lehulló morzsái mindennap kétszáz szerencsétlent lakattak jól, és szeretői, akik megelégedve mentek el tőle, marokkal szórták nekünk az ezüstöt.

A zsebtolvajok a tömeg közé elegyedve fülsiketítő lármát csaptak, és lökdösték szomszédjaikat, hogy növeljék a zűrzavart, és annak leple alatt ellophassanak néhány értékes tárgyat.

Csak az öreg Taddeus, aki milétoszi gyapjúsövetet és tarentumi vásznat árult, és akinek Thaisz nagy pénzzel tartozott, maradt nyugodt és hallgatag a zajongásban. Fülét hegyezve, ferde tekintettel simogatta kecskeszakállát, és gondolataiba mélyedt. Végül is odalépett a fiatal Kéronszhoz, megfogta ruhája ujját, és nagyon halkán így szólt hozzá:

- Szép uram, te vagy Thaisz kedvence, hát mutasd meg, ki vagy, és ne tórd, hogy egy szerzetes elrabolja.

- Polluxra és nővérére mondom, nem fogja! - kiáltotta Kéronsz. - Beszélek Thaisszal, és nem akarok magamnak hízelegni, de mégiscsak azt hiszem, inkább hallgat rám, mint erre a koromtól mocskos lapithára. Helyet, helyet, csöcselék!

És öklével szétütött az emberek közt, fellökte az öregasszonyokat, lábbal tiporta a gyermekeket, így végül is Thaiszhoz ért, és félrevonta:

- Szép leány - mondta -, nézz rám, emlékezz vissza, és mondd meg, vajon csakugyan lemondasz-e a szerelemről?

De Paphnutius Thaisz és Kéronsz közé vetette magát.

- Hitetlen - kiáltotta -, vigyázz, mert meghalsz, ha hozzáérsz ehhez a nőhöz; szent már ő, Isten része ő!

- Eredj innen, te pávián! - felelte a fiatalember megdühödve. - Hagyj beszélnem a barátnőmmel, mert különben a szakálladnál fogva hurcolom ocsmány tetemedet a tűzhöz, és ott megsütlek, mint egy hurkát.

És kinyújtotta kezét Thaisz után. De a szerzetes váratlan erővel taszította vissza, mire a fiatalember megtántorodott, és négy lépést esett hátra, a máglya lábához, a kihullott üszökbe.

Ezalatt az öreg Taddeus egyik embertől a másikhoz ment, meghúzta a rabszolgák fülét, és kezet csókolt gazdáiknak, mindegyiket Paphnutius ellen lázította, és már össze is hozott egy kis csoportot, amely elszánt léptekkel elindult a nőragadó szerzetes felé. Kéronsz felemelkedett, arca egész fekete lett, haja megégett, ő maga fuldokolt a füsttől és a dühtől, káromolta az isteneket, és a támadók közé vetette magát, akik mögött a koldusok kúsztak mankójukat rázva. Paphnutiust csakhamar felemelt öklök, fenyegető botok és halálát követelő kiáltások vették körül.

- Kössétek fel a csuhást! Kössétek fel!

- Nem, inkább dobjátok tűzbe! Égessétek meg elevenen!

Paphnutius megragadta szép zsákmányát, és szívéhez szorította:

- Hitetlenek - kiáltotta mennydörgő hangon. - Ne próbáljátok elragadni a galambot az Úr sasmadarától! Inkább kövessétek ezt a nőt, és mint ő, változtassátok ti is arannyá lelketek sarát. Példájára mondjatok le a hamis javakról, amelyeket birtokolni véltetek, és amelyek titeket birtokolnak. Siessetek: közelít az idő, az isteni türelem kezd már kifáradni. Tartsatok bünbánatot, valljátok meg szégyenetek, sírjátok és imádkozzatok. Lépjétek Thaisz nyomdokaiba. Utáljátok meg vétkeiteket, amelyek éppoly nagyok, mint az övéi. Ki merné mondani magáról közületek, akár gazdag, akár szegény, akár kereskedő, akár katona, rabszolga vagy előkelő

polgár, hogy Isten színe előtt jobb, mint egy utcalány? Ti mindannyian csak élő tisztátalanság vagytok, és az isteni jóság csodája csupán, hogy nem folytok szét sárpatakként.

Mialatt beszélt, lángok csaptak ki szeméből; mintha égő szén jött volna ki ajkaiból, s a körülállók akaratuk ellenére is hallgattak rá.

De a vén Taddeus sem maradt tétlen. Köveket és osztrigahéjakat szedett fel, elrejtette tunikája redőjében, és minthogy maga nem merte eldobni azokat, a koldusok kezébe csúsztotta. Nemsokára kövek repültek, és egy ügyesen dobott kagyló felszakította Paphnutius homlokát. A sötét mártírarokra folyó vér új keresztségként csöpögött a bűnbánó nő fejére, és Thaiszon, akit fojtogatott a szerzetes karja szorítása, és gyengéd húsát karmolta a durva cilicium, iszonyat és gyönyör futott keresztül.

Ebben a pillanatban egy elegánsan öltözött, apiummal koszorúzott férfi nyitott magának utat a dühöngők között, és így kiáltott:

- Megálljatok! Megálljatok! Ez a szerzetes testvérem.

Nikiász volt, aki most zárta le Eukritosz, a filozófus szemét, és e téren haladt át, hogy lakába térjen; minden különösebb meglepetés nélkül pillantotta meg a tömeget (mert semmi sem lepte meg), a füstölgő máglyát, a kámzsába öltözött Thaiszt, és a megkövezett Paphnutiust. Megismételte szavait:

- Megálljatok, ha mondom; kíméljétek volt iskolatársamat, tiszteljétek Paphnutius drága fejét.

De Nikiász a bölcsök körmönfont társalgásához szokott, és nem volt meg benne a parancsoló energia, amely leigazza a tömeg lelkét. Nem is hallgattak rá. Kavicsok és kagylók zápora hullott a szerzetesre, aki testével fedezte Thaiszt, és Istent dicsőítette, akinek jósága a sebeket simogatásokká változtatja. Nikiász feladta a reményt, hogy meghallgassák, és bizonyosra vette, hogy úgysem tudja többé megmenteni barátját sem erőszakkal, sem rábeszéléssel, és már-már beletörődött, hogy teljesedjék amaz istenek akarata, akikben nem volt túlságosan sok bizalma, amikor hirtelen eszébe jutott egy hadicsel, amelyet az emberek iránt érzett megvetés sugalmazott. Leoldotta övéről erszényét, történetesen éppen dagadt az aranytól és ezüstitől, minthogy élvezetkereső és jótékony ember erszénye volt; majd odafutott mindenkihez, aki köveket dobált, és megcsörgette fülébe aranyát. Eleinte nem is hederítettek rá, annyira előntötte őket a düh; lassan-lassan mégis a pengő arany pénz felé fordult tekintetük, és ellankadt karjuk nemsokára nem fenyegette többé áldozatukat. Nikiász, amikor látta, hogy maga felé fordította eszüket és szemüket, kinyitotta erszényét, és a tömeg közé dobott néhány arany- és ezüstpénzt. A legkapzsibbak lehajoltak, hogy felvegyék. A filozófus, örülve első sikerének, ügyesen majd ide, majd oda dobott egy-egy dénárt és drachmát. A kövezeten felszökellő ércpénz hangjára az üldözők csoportja a földre vetette magát. A koldusok, a kereskedők és a rabszolgák a földön fetrengtek, míg a Kéronszt köré csoportosult patriciusok e látványra kacagásban törtek ki. Kéronszt maga is úgy érezte, hogy dühe elpárolog. Barátai a földön fekvő vetélytársakat buzdították, bajnokokat szemeltek ki, fogadásokat kötöttek, és amikor civódás támadt, úgy biztatták a nyomorultakat, mint verekedő kutyákat szokás. Amikor egy lábatlannak sikerült egy drachmát megkaparintania, egetverő kiáltozás tört ki. A fiatal emberek maguk is pénzdarabokat kezdtek dobálni, és nemsokára a téren nem lehetett mást látni, mint végtelen sok hátat, érceső alatt, s e hátak úgy ütődtek egymásba, mint egy haragvó tenger hullámai. Paphnutiusról megfeledkeztek.

Nikiász odafutott hozzá, befedte köpenyével, és Thaiszal együtt egy kis utcába vonszolta, ahol nem üldözték többé. Egy ideig csendben futottak, majd úgy gondolván, hogy már nem érhetik el őket, meglassították lépteiket, és Nikiász kissé szomorú gúnyolódással így szólt:

- Hát szóval megtörtént! Plutó elrabolta Proserpinát, és Thaisz el akar menni messzire tőlünk, az én zord barátomat követve.

- Így van, Nikiász - felelte Thaisz -, belefáradtam, hogy olyan emberek közt éljek, amilyen te vagy, mosolygó, illatos, jóakarátú, önző férfiak közt. Unok mindent, amit ismerek, és az ismeretlent keresem. Megtapasztaltam, hogy az öröm nem öröm, és íme, most ez a férfi arra tanít, hogy a fájdalom az igazi öröm. El is hiszem neki, mert ő az igazság birtokában van.

- Én pedig - felelt Nikiász mosolyogva -, ó, baráti lélek, az igazságok birtokában vagyok. Paphnutius egy igazság birtokában van; az enyém valamennyi. Gazdagabb vagyok tehát, mint ő, de őszintén megvallva, nem vagyok sem büszkébb, sem boldogabb!

És látva, hogy a szerzetes lángoló pillantásokat vet rá, így folytatta:

- Kedves Paphnutius, ne hidd, hogy rendkívül nevetségesnek tartlak, sőt még csak rendkívül esztelennek sem. Ha összehasonlítom a magam életét a tiédde, nem tudnám megmondani, melyik a sikerültebb. Én rövidesen megfürdöm a vízben, amely Krobilé és Mirtala készített, megeszem egy phazoszi fácán szárnyát, majd századszor elolvasok egy milétoszi mesét, vagy Metrodorosz egy értekezését. Te pedig visszatérsz celládba, s ott letérsz, mint egy engedelmes tevé, és kérődzöl valami már rég megrágott és újra megrágott ráolvasási formulán, és répát falsz be olaj nélkül. Márpedig, kedves barátom, amikor ezt cselekedjük, ezeket a látszólag igen különböző dolgokat, tulajdonképpen mindketten ugyanannak az érzésnek engedelmeskedünk, az emberi cselekedetek egyetlen indítóokának: mindketten gyönyörűségünket keressük, és mindketten közös célt tűzünk magunk elé: a boldogságot, a lehetetlen boldogságot! Nem állna tehát jól neked, ha neked nem adnék igazat, kedvesem, amikor magamnak igazat adok. Te pedig, Thaiszom, érezd jól magad, légy még boldogabb, ha lehetséges, az önmegtartóztatásban és zordonságban, mint amilyen voltál a gazdagságban és a gyönyörben. Mindent tekintetbe véve azt kell mondanom, hogy irigyellek. Mert amíg Paphnutius és én, természetünknek engedelmeskedve, egész életünkben a kielégülésnek csak egy fajtáját kerestük, te, kedves Thaisz, megízleled életedben az ellentétes élvezeteket, pedig ritkán adatik meg, hogy ugyanaz az ember mind a kettőt megismerhesse. Őszintén megvallva, szívesen lennék egy óra hosszát olyan szent, mint a mi kedves Paphnutiusunk. De hát ezt nem szabad neked. Isten veled tehát, Thaisz! Menj, ahova természeted és sorsod titkos hatalmai vezetnek. Menj, és vidd magaddal Nikiász jókívánságait. Tudom, mily keveset használnak ezek; de vajon mit adhatok neked mást, mint terméketlen vágyakozó sóhajtást és hiú kívánságot cserébe amaz illúzióért, amelyek hajdan karjaid közt elborítottak, és amelyeknek csak az árnya marad meg neked? Isten hozzád, jótévőm! Isten hozzád, jóság, amely nem ismeri magát, titokzatos erény, férfiak gyönyörűsége! Isten hozzád, te legimádatraméltóbb a jelenségek közül, amelyeket a természet létrehozott, ismeretlen célból, a csalódással teli világra.

Mialatt beszélt, sötét harag kelt fel a szerzetes szívében; végül is átkozódásban tört ki.

- Menj innen, átkozott! Megvetlek és gyűlöllek! Menj innen, pokolsarj, te ezerszer gonoszabb vagy, mint azok a szegény tévelygők, akik az imént szidalmazva, kövekkel dobáltak meg. Ők nem tudták, mit cselekszenek, és Isten kegyelme, amelyet könyörgők számukra, egy nap még leszállhat szívébe. De te, megvetésre méltó Nikiász, te csak álnok és keserű méreg vagy. Szájad kétségbeesést és halált lehel. Egy mosolyodban több a káromlás, mint amennyi egy évszázad alatt a Sátán füstölgő ajkát elhagyja. El innen, kárhuzatos!

Nikiász gyengéden nézett rá.

- Isten hozzád, testvér - mondta -, és vajha utolsó órádig megőrizhetnéd hited, gyűlöleted és szereteted kincseit! Isten hozzád, Thaisz, hiába felejtess el, mert én megőrzöm emlékedet.

És magukra hagyva őket, elment gondolatokba merülve, azokon a kanyargós utcákon, amelyek a nagy alexandriai temetőváros szomszédságában húzódnak, és ahol a sírszobrocskák készítői laknak. Boltjuk tele volt azokkal a világos színűre festett kis agyagfigurákkal, amelyek isteneket és istennőket, színészeket, asszonyokat, kicsi, szárnyas géniuszokat ábrázolnak, és amelyeket a holtakkal együtt szoktak eltemetni. Arra gondolt, hogy e könnyed képmások valamelyike, amelyet most itt lát, egykoron örök álmának lesz társa; és úgy tűnt fel neki, mintha egy Érosz, felhúзва tunikáját, gúnyosan nevetne rá. Kellemetlenül érintette, hogy eszébe jutott temetése, és előre látta azt. Hogy enyhítsen szomorúságán, megpróbálkozott a filozófiával, és ezt az okoskodást állította össze magában:

„Az időnek minden bizonnyal nincsen valósága. Csak szellemünk illúziója. Ha pedig nincsen idő, hogyan hozhatná el halálomat?... Vajon ez azt jelenti, hogy örökké élek? Nem, hanem arra következtetek belőle, hogy a halálom van, mindig is volt, és mindig is lesz. Még nem érzem, és mégis van, és nem kell félnem tőle, mert bolondság volna olyannak az eljövételétől rettegni, ami már el is jött. A halál olyképpen van, mint az utolsó lapja egy könyvnek, amelyet olvasok, de még nem olvastam végig.”

Ez a gondolatmenet foglalkoztatta egész úton, anélkül hogy felvidította volna; lelke sötét volt még akkor is, amikor háza küszöbére érve meghallotta Krobilé és Mirtala vidám kacaját, akik rá várakozva labdajátékkal mulatoztak.

Paphnutius és Thaisz a Holdkapun át ment ki városból, és a tenger partján haladt tovább.

- Asszony - mondta a szerzetes -, ez a nagy kék tenger sem volna elég, hogy lemossa szennyedet.

Haraggal és megvetéssel beszélt Thaiszhoz:

- Tisztátalanabb vagy, mint a szukák és az emsék, mert pogányoknak és hitetleneknek adtad oda testedet, amelyet az Örökkévaló azért alkotott, hogy az szentélye legyen, és tisztátalan-ságod olyan nagy, hogy most, amikor már ismered az igazságot, nem imádkozhatsz anélkül, hogy ne kelljen undorodnod önmagadtól.

Thaisz engedelmesen követte Paphnutiust a nehéz ösvényeken, az izzó nap alatt. Térde reszketett a fáradtságtól, és a szomjúság megtüzesítette leheletét. De Paphnutius távolról sem érezte azt a hamis szánalmat, amely meglágyítja a profán szíveket, inkább örült e sokat vétkezett test engesztelő szenvedéseinek. Szent buzgalomtól elragadtatva, szívesen szaggatta volna meg vesszővel ezt a testet, amely megőrizte szépségét, gyalázatának kiáltó tanúságaként. Elmékedései csak táplálták kegyes haragját, és eszébe jutván az, hogy Thaisz ágyába fogadta Nikiászt, oly szörnyűséges képzetek keltek fel benne, hogy minden vére szívébe futott, és közel volt ahhoz, hogy melle megrepedjen. Az átkok elfulladtak torkában, és csak fogait csikorgatta. Felugrott, megállt magasan Thaisz előtt, sápadtan, rettenetesen, Istennel telten, tekintete a velőig hatolt, és leköpte Thaiszt.

Thaisz nyugodtan megtörölte arcát anélkül, hogy megállt volna jártában. Most Paphnutius ment Thaisz mögött, úgy szögezve rá pillantását, mint egy örvényre. Csak ment, szent ingerültségben. Azt gondolta, bosszút áll Krisztusért, hogy Krisztus ne álljon bosszút, ám ekkor meglátott egy vércseppet, amely Thaisz lábáról hullott a homokba. Ekkor valami ismeretlen fuvallat üdesége szállt nyitott szívébe, bőséges zokogás rázta meg keblét, sírt, odafutott Thaiszhoz, és térdre borult előtte, nővérenek nevezte, megcsókolta vérző lábát. Százszor is elmormolta:

- Nővérem, nővérem, anyám, ó, igen szent asszony!

Így könyörgött:

- Mennyei angyalok, gyűjtsétek fel ezt az értékes vércseppet, és vigyétek az Úr trónusa elé. És csodálatos kökörcsin fakadjon a homokban, amelyet Thaisz vére öntözött, hogy mindenki, aki látja ezt a virágot, ismét megtalálja szívének és érzéseinek tisztaságát! Ó, szent, szent, igen szent Thaisz!

Amint így imádkozott és prófétált, egy fiatal fiú jött arra szamarán. Paphnutius megparancsolta neki, hogy szálljon le, ráültette a samarra Thaiszt, megfogta a gyeplőt, és folytatta a megkezdett utat. Estefelé egy szép, fákkal árnyékozott csatornához értek. Paphnutius odakötözte a samarat egy datolyafához, és leülve egy mohos kőre, megszegett Thaiszsal egy kenyeret, amelyet sóval és izsóppal fűszerezve ettek meg. Tenyerükből ittak friss vizet, és az örök dolgokról társalogtak. Thaisz így szólt:

- Még sosem ittam ilyen tiszta vizet, és még sosem szívtam ilyen könnyű levegőt, és érzem, hogy Isten lebeg itt a szellőben.

Paphnutius így szólt:

- Látod, itt az est, nővérem. Az éjszaka kék árnyai befedik a dombokat. De nemsokára meglátod hajnalfényben ragyogni az élet szentélyeit; nemsokára meglátod, amint az örök hajnal rózsái gyulladnak ki.

Egész éjjel mentek, és mialatt a növekvő hold simogatta az ezüstös hullámok taraját, zsoldárokat és szent énekeket zengedeztek. Amikor felkelt a nap, előttük terpeszkedett a sivatag, mint egy óriási oroszlánbőr, a líbiai földeken. A homok szélén fehér cellák emelkedtek a pálmafák alatt a hajnalhasadásban.

- Atyám - kérdezte Thaisz -, ezek az élet szentélyei?

- Te monád, lányom és nővérem. Ez az üdvösség háza, ahová saját kezemmel foglak bezárni. Nemsokára mindenféle nőket pillantottak meg, akik úgy sűrögtek-forogtak az aszketikus hajlékok körül, mint a méhek a kasok körül. Voltak olyanok, akik kenyeret sütöttek vagy főzeléket tisztítottak; sokan gyapjút fontak, és az ég világossága úgy száll le rájuk, mint Isten mosolya. Mások a tamariszkusz fák árnyékában elmélkedtek; fehér kezük lecsüngött, mert ezek, szeretettel eltelve, Magdolna részét választották, és nem végeztek semmi munkát, csak imádkoztak, elmélkedtek és szent révületbe estek. Ezért Máriáknak hívták őket, és fehér ruhába öltöztek. Azokat, akik kezükkel dolgoztak, Mártáknak nevezték, ezek kék ruhát hordtak. Valamennyien el voltak fátyolozva, és a legfiatalabbak homlokukon szabadjára engedtek néhány hajfürtöt; fel kell tételezni, hogy ez is akaratuk ellenére történt, mert a regulák nem engedik meg. Egy igen öreg, magas, fehér hajú hölgy celláról cellára járt, keményfából való botjára támaszkodva. Paphnutius tisztelettel közeledett hozzája, megcsókolta fátyola szegélyét, és így szólt:

- Az Úr békéje legyen tevéled, tiszteletre méltó Albina! A kasba, amelynek te vagy a királynője, méhet hozok, amelyet egy virágtalan úton találtam, ahol eltévedt. Tenyerembe fogtam, és megmelegítettem leheletemmel. És most neked adom.

És ujjával a színésznőre mutatott, aki letérdelt a Cézárok lánya előtt.

Albina egy pillanatra Thaiszra vetette szúrós tekintetét, megparancsolta neki, hogy keljen fel, megcsókolta homlokát, majd a szerzeteshez fordult:

- A Máriák közé helyezzük.

Paphnutius akkor elmesélte, mily ösvények vezették Thaiszt az üdvösség házába, és azt kérte, hogy eleinte zárják be Thaiszt egy cellába. Az apáca-fejedelemasszony beleegyezett, a bűnbánó nőt egy kunyhóba vezette, amely üresen állott, amióta a szűz Laeta halálával szentelte fel. A szűk szobában csak egy ágy, egy asztal és egy korsó volt, és Thaiszt, amikor küszöbére lépett, végtelen öröm járta át.

- Magam akarom bezárni az ajtót - mondta Paphnutius -, és ráhelyezni a pecsétet, amelyet majd Jézus fog letörni saját kezével.

A forrás mentén felvett egy marék nedves agyagot, beletette egy hajszálát egy kevés nyállal, s azután az ajtó nyílására illesztette. Majd az ablakhoz lépve, amely mögött ott állt békességesen és elégedetten Thaisz, térdre esett, háromszor dicsérte az Urat, így kiáltott fel:

- Milyen szeretetre méltó az a nő, aki az élet ösvényén jár! Milyen szép a lába, és hogyan ragyog ábrázata!

Felemelkedett, csuklyáját szemére húzta, és lassan eltávozott.

Albina magához hívta egyik szüzét:

- Leányom - mondta -, vidd oda Thaisznak, amire szüksége van: kenyeret, vizet és egy háromlyukú fuvolát.

A KUTYATEJ

Paphnutius visszatért a szent sivatagba. Athribisznál felszállt a hajóra, mely felfelé ment a Níluson, hogy élelmet szállítson Szerapion apát kolostorának. Amikor kilépett a partra, tanítványai nagy örvendéssel siettek elébe. Egyesek karjukat ég felé emelték, mások a földre borultak, és megcsókolták az apát saruját. Mert már tudták, mit vitt véghez Alexandriában a szent. A szerzetesek rendszerint ismeretlen gyors úton értesültek a cselekedetéről, amelyek az Egyház biztonságára vagy dicsőségére történtek. A hírek a számum gyorsaságával száguldtak a sivatagban.

És mialatt Paphnutius lefelé haladt a sivatagban, tanítványai követték, és dicsőítették az Urat. Flavianus, aki a legidősebb volt testvérei közt, hirtelen, szent önkívületben, az égiektől sugalmazott énekbe kezdett:

Áldott nap ez! Atyánk visszatért!

Visszatért, új érdemekkel, amelyek jutalmát mi vesszük el!

Mert az atyák erénye a gyermekek gazdagsága, és apát szentsége balzsammal járja át valamennyi cellát!

Paphnutius atyánk új jegyest adott Jézus Krisztusnak.

Csodálatos művészetével a fekete bárányt fehér báránnyá változtatta.

És íme, visszatér új érdemekkel gazdagon.

Hasonlatosan Arszióé méhéhez, amelyet a virágok nektárja nehezít el.

Hasonlatosan Núbia juhához, amely alig bírja hordani bőséges gyapja terhét.

Ünnepeljük meg e napot, és örömeire izesítsük olajjal ételeinket!

Amikor az apát cellája küszöbéhez értek, valamennyien térdre borultak, és ezt mondták:

- Áldj meg bennünket, atyánk, és adj mindnyájunknak egy kis olajat, hogy megünnepelhessük visszatéréseidet!

Csak Pál, az Együgyű maradt állva, s azt kérdezte „Ki ez az ember?” - és nem ismerte meg Paphnutiust. De senki sem törődött azzal, mit mond, mert tudták, hogy értelem híjával való, bár jámborság tölti el.

Antinoé apátja, bezárkózva cellájába, így gondolkozott:

„Végre visszatértem nyugodalmam és boldogságom menedékhelyére. Végre itthon vagyok ismét, elégedettségem fellegvárában. Hogyan lehet az, hogy e kedves nádtető nem fogad barátjaként, és a falak nem mondják: Üdvöz légy! Eltávozásom óta semmi sem változott választott hajlékomban. Itt van az ágyam, és itt az asztalom. Itt van a múmiafejt, amely annyiszor ihletett üdvös gondolatokra, és itt van a könyv, amelyben annyiszor kerestem Isten jelképeit. És mégsem találok meg semmit sem abból, amit hátrahagytam. A dolgokat mintha gyászosan megfosztották volna szokott bájuktól, és úgy érzem, mintha most látnám őket először. Amint elnézem ezt az asztalt és ezt a fekhelyet, amelyet annak idején saját kezemmel faragtam, ezt a fekete és elszáradt fejet, ezeket az Isten szavaival sugalmazott papirusz-tekerceket, olyan, mintha egy halott bútorait látnám magam előtt. E tárgyakat, amelyeket oly jól ismertem, nem ismerem meg most. Ó, jaj! Minthogy a valóságban semmi sem változott

körülöttem, csakis én változhattam meg. Más ember lettem. Halott az a régi énem! Mi lett belőle, Istenem? Mit vitt magával? Mit hagyott meg nekem? És ki vagyok én?”

És nyugtalansággal töltötte el, hogy akarata ellenére is úgy érezte, cellája kicsiny, holott, ha a hit szemével tekintett rá az ember, mérhetetlenül nagynak kellett találnia azt, mert hiszen Isten végtelensége kezdődött benne.

Amikor homlokát a földre szorítva imádkozni kezdett, vidámsága egy kissé visszatért. Alig imádkozott egy óra hosszát, amikor Thaisz képe jelent meg szeme előtt. Hálát adott Istennek:

- Jézus! Te küldöd nekem ezt a képet. Ebben is felismerem végtelen jószágod: azt akarod, hogy örüljek, megnyugodjam és megbékéljek annak láttán, akit én adtam Neked. Elém tárod most már ártalmatlan mosolyát, most már ártatlan báját, szépségét, amelynek fullánkját kihúztam. Hogy kedvemben járj, Istenem, olyannak mutatod, amilyenné én díszítettem és tisztítottam a Te szándékaid szerint, mint ahogy egy barát mosolyogva említi barátjának a kellemes ajándékot, amelyet kapott tőle. Ezért látom örömmel e nőt, biztosan tudván, hogy Tőled jön a látomás. Ugye, nem felejtetted el, hogy Neked adtam, Jézusom? Őrizd meg, miután tetszik Neked, és főképp ne törd, hogy bája másnak ragyogjon, mint Neked.

Egész éjszaka nem tudott aludni, és Thaiszt tisztábban látta, mint annak idején a Nimfák barlangjában. Tanúságot tett maga mellett, mondván:

- Amit tettem, Isten dicsőségére cselekedtem.

Mégis, nagy meglepetésére, nem érezte a szív békességét. Így sóhajtott fel:

- Miért vagy szomorú, én lelkem, és miért háborgatsz engem?

És lelke továbbra is nyugtalan maradt. Harminc napig maradt e szomorú lelkiállapotában, amely a remeték számára rettenetes megpróbáltatások előjele. Thaisz képe sem éjjel, sem nappal nem hagyta el. Nem űzte el magától, mert még mindig azt hitte, hogy az Úrtól jön, és egy szent nő képe. De egy reggel Thaisz álmában kereste fel, ibolyák voltak a hajában, és oly félelmetesen elbájoló volt, hogy Paphnutius rémülten felkiáltott, és hideg veritékben úszva ébredt fel. Még hunyorgott az álmoságtól, amikor úgy érezte, hogy nedves és meleg lehelet érinti arcát: egy kis sakál feltette két elülső lábát az ágy szélére, Paphnutius orra alá fújta bűzös leheletét és halkán röhögött.

Paphnutius erre mérhetetlenül megdöbben, és úgy érezte, mintha egy torony dőlné össze lába alatt. És valóban, lezuhant romba dőlt önbizalmának magasságából. Egy ideig gondolkozni sem volt képes; majd összeszedte lelkierjét, de elmékedése csak még jobban megnövelte nyugtalanságát.

„Vagy az egyik, vagy a másik, vagy ez a látomás is, mint az előzők, Istentől jön; a látomás jó, és csak az én természetem gonoszsága rontotta el, mint ahogy a bor megsavanyodik a tisztátalan edényben. Méltatlanságomban az épületes látványt botrányra változtattam, amiből az ördögi sakál mindjárt hasznót húzott. Vagy pedig ez a látomás nem Istentől jött, hanem ellenkezőleg, az ördögtől, és meg volt fertőzve. Ebben az esetben kételkednem kell, hogy vajon az előzőek csakugyan mennyei eredetűek-e, mint ahogy hittem. Nem vagyok tehát képes, hogy megkülönböztessem a dolgokat, ami pedig oly nélkülözhetetlen a remetének. Mindkét esetben Isten azt jelzi, hogy eltávolodott tőlem, aminek a hatását érzem anélkül, hogy okát meg tudnám magyarázni.”

Ilymód okoskodott, és aggódva kérdezte:

- Igazságos Isten, milyen megpróbáltatásra tartogatod szolgálodat, ha még szentjeidnek megjelenése is veszedelmet hoz rájuk? Add tudtomra, valami érthető jellel, mi jön Tőled, és mi a másiktól!

És minthogy Isten, akinek útjai kifürkészhetetlenek, nem tartotta szükségesnek, hogy felvilágosítsa szolgálját, Paphnutius kétségbe hullva elhatározta, hogy nem gondol többé Thaiszra. De elhatározása terméketlen maradt. A távollevő erősebb volt nála. Akár olvasott, akár elmélkedett, akár imádkozott vagy magába szállt, mindig Thaisz nézett rá. Képzeletbeli közeledését mindig enyhe zörej előzte meg; olyasféle hang, mint amilyent a női ruhák adnak ki, amikor járás közben hozzáúrlódnak valamihez, és ezek a látomások sokkal pontosabbak voltak a valóságnál, mert a valóság mozgásban van és zavaros, míg a magányból fakadó fantomok magukon viselik mélységes jellegzetességüket, és a megmásíthatatlan változatlanúságot személyesítik meg. Thaisz más és más alakban jelent meg előtte: hol eltűnődve, homlokán utolsó romlandó koszorújával, mint az alexandriai lakomán, mályvaszínű, ezüstvirágokkal hímzett ruhában, hol kéjesen, könnyű fátylai fellegében a Nimfák barlangjának langyos árnyai között, majd meg aláztatosan és kámzsájából mennyei örömet sugározva szerteszt; majd pedig tragikusan, tekintete halálfélelemben úszik, meztelen mellére mutat, amelyet nyitott szívének vére fest meg. Legjobban az nyugtalanította Paphnutiust ezekben a látomásokban, hogy így visszatérhettek azok a koszorúk, tunikák, fátylak, amelyeket saját kezével égetett el; nyilvánvalóvá lett előtte, hogy ezeknek a dolgoknak elpusztíthatatlan lelkük van, és így kiáltott fel:

- Íme, Thaisz vétkeinek megszámlálhatatlanul sok lelke jön most el hozzám!

Amikor elfordította fejét, úgy érezte, Thaisz mögötte áll, és még nagyobb nyugtalanság fogta el. Kegyetlenül szenvedett. De minthogy lelke és teste tiszta maradt a kísértésektől, Istenben reménykedett, és gyengéd szemrehányásokat tett neki:

- Én Istenem, ha oly messzire elmentem, hogy e nőt megkeressem a pogányok között, Érted tettem, nem pedig magamért. Nem volna igazságos, ha azért szenvednék, amit a Te érdekedben cselekedtem. Védelmezz meg, édes Jézusom! Megváltóm, válts meg engem! Ne engeddd, hogy a fantom vihesse véghez azt, ami a testnek nem sikerült. Ha győzedelmeskedtem a testen, ne tórd, hogy az árny terítsen földre. Tudom, hogy most sokkal nagyobb veszedelmeknek vagyok kitéve, mint valaha. Érzem és tudom, hogy az álom hatalmasabb a valóságnál. Hogy is lehetne másképp, amikor az álom a magasabb rendű valóság? Az álom a dolgok lelke. Maga Platón is, bár csak bálványimádó volt, felismerte az ideák valóságos létezését. A démonok ama lakomáján, ahová elkísértél engem, Uram, hallottam ugyan bűnöktől szennyezett, de értelemnek kétségkívül híjával nem levő férfiakat, akik valamennyien egyetértettek abban, hogy a magányban, az elmélkedésben és az eksztázisban valóságos tárgyakat látunk; és a Te Szentírásod is, Uram, több ízben tanúsítja az álmok erejét, és az akár Teáltalad fényességes Isten, akár az ellenfél által küldött látomások hatalmát.

Egy új ember volt benne, és ez most Istennel vitázott, és Isten nem sietett megvilágosítani. Éjszakái egy hosszú álomból álltak, és napjai nem különböztek éjszakáitól. Egy reggel arra ébredt, hogy olyan sóhajok törnek fel melléből, amilyenek a holdfényben szállnak fel a sírokból, amelyek büntettek áldozatait fedik. Álmában megint eljött Thaisz, vérző lábát mutogatva, és mialatt Paphnutius sírt, Thaisz az ágyába lopakodott. Most már nem maradt kétsége: Thaisz képe tisztátalan kép.

Gyomra felfordult az undortól, felugrott beszennyezett fekhelyéről, és arcát kezébe rejtette, hogy ne lássa a nap világát. Az órák múltak, de el nem vitték szégyenét. A cellában minden hallgatott. Paphnutius hosszú, hosszú hónapok óta, most volt először egyedül. A fantom végre elhagyta, és most távolléte is félelmetes volt. Semmi, semmi sem vonta el figyelmét, mindig álmára kellett gondolnia. Iszonyattal mondta magában:

„Hogy lehet az, hogy nem taszítottam el? Hogy lehet az, hogy nem téptem magam ki hideg karjai és tüzes térdei közül?”

Isten nevét ki sem merte ejteni e meggyalázott fekhely közelében, és attól tartott, hogy miután a cellát megszenteltelenítették, a démonok most már kényük-kedvük szerint fognak itt ki-be járni. Aggodalma nem is bizonyult alaptalannak. A hét kis sakál, amely eddig csak a küszöbig merészkedett, most sorban bejött, és letelepedett az ágy alá. A vecsernye órájában egy nyolcadikat pillantott meg, amelynek szaga dögletes volt. Másnap egy kilencedik csatlakozott hozzájuk, és nemsokára már harminc volt, majd hatvan, majd nyolcvan. Egyre kisebbek lettek, abban a mértékben, ahogy sokasodtak, és amikor már nem voltak nagyobbak a patkányoknál, befedték a padlót, a fekhelyet és a zsámolyt. Egyikük felugrott a faasztalkára, amely az ágy fejénél állt, mind a négy lábát a halálfejre tette, s izzó szemmel nézett a szerzetesre. És napról napra újabb sakálok jöttek.

Hogy jóvátegye álma gyalázatát, és elmeneküljön a tisztátalan gondolatok elől, Paphnutius elhatározta, hogy elhagyja immár beszennyezett celláját, és a sivatag mélyén sosem hallott zordonságra, különös munkákra, egészen új szenvedésekre adja magát. De mielőtt véghezvitte szándékát, felkereste az agg Palémont, hogy tanácsát kérje.

Palémont éppen salátája öntözése közben találta. A nap lemenőben volt. A Nílus kéken folyt az ibolyaszínű dombok alatt. A szent ember óvatosan járt, hogy ne riassza meg a galambot, amely vállára ült.

- Az Úr legyen veled, Paphnutius testvér - mondta. - Csodáld meg jóságát: elküldi hozzám állatait, amelyeket Ő teremtett, hogy velük művéről társalogjak, és dicsőítsem Őt az ég madaraiban. Nézd ezt a galambot, figyelj meg nyakának változó színárnyalatait, és mondd, vajon nem szép teremtménye-e Istennek? De nem akarsz, testvérem, valami kegyes tárgyról beszélni velem? Ha így van, leteszem öntözőkannámat, és hallgatlak.

Paphnutius elmondta az aggastyánnak utazását, visszatérését, napjainak látomásait, éjszakáinak álmait, és nem hallgatta el a vétkes álmat és a sakálok tömegét sem.

- Nem gondolod, atyám - tette hozzá -, hogy be kellene mennem mélyen a sivatagba, és ott rendkívüli önsanyargatást vállalni magamra, hogy elriasszam az ördögöt vezeklésemmel?

- Én csak szegény bűnös vagyok - felelte Palémon -, és rosszul ismerem az embereket, minthogy egész életemet ebben a kertben töltöttem, gazellákkal, kis nyulakkal és galambokkal. De azt hiszem, testvérem, bajod onnan származik, hogy minden átmenet nélkül jöttél a világ forgatagából a sivatag nyugalomába. Ezek a hirtelen változások csak árthatnak a lélek egészségének. Úgy vagy velem, testvérem, mint az az ember, aki majdnem egy időben nagy melegnek és nagy hidegnek teszi ki magát. Az köhögést kap és láz gyötri. Én a te helyedben, Paphnutius testvér, ahelyett hogy mindjárt elvonulnék valami szörnyűséges sivatagba, inkább igyekeznék szórakozni, úgy, ahogy illik egy szerzetesnek és egy szent apátnak. Meglátogatnám a szomszédos kolostorokat. Azt mondják, akadnak köztük egészen csodálatosak is. Szerapion apát kolostora, úgy hallom, ezernégyszázharminckét cellából áll, és a szerzetesek annyi légióra oszlanak benne, ahány betű van a görög ábécében. Azt is mesélik, hogy bizonyos összefüggést lehet megfigyelni a szerzetesek jellege és az őket megjelölő betű között, és hogy például azok, akik a Z alá helyezettek, csavaros észjárásúak, míg azok, akik

az I betűhöz tartoznak, tökéletesen egyenes lelkűek. Én a te helyedben, testvérem, elmennék, és meggyőződnék minderről saját szememmel, és nem nyugodnék addig, amíg színről színre nem látnám ezeket a csodálatos dolgokat. Nem mulasztanám el, hogy tanulmányozzam a Nílus mentén elszórt különböző közösségek alkotmányát, és összehasonlíttanám azokat. Az ilyen tevékenység illik a hozzád hasonló szerzeteshez. Bizonyára te is hallottad, hogy Efraim apát milyen nagy szépségű szerzetesi szabályokat szerkesztett. Engedélyével le is másolhatnád, hiszen nagyon ügyesen írsz. Én bizony nem tudnám leírni, mert kezem úgy hozzászokott az ásóhoz, hogy nem eléggé hajlékony, és nem tudná vezetni a vékony írónádat a papirusz fölött. De te, testvérem, ismered a betűket, s ezért hálát kell adni Istennek, mert semmi sem olyan csodálatra méltó, mint a szép írás. A másoló és felolvasó munkája nagy segítség a rossz gondolatok ellen. Paphnutius testvér, miért is nem foglalod írásba atyáinknak, Antalnak és Pálnak tanításait? E kegyes munkálkodásban lassanként megtalálnád lelked és érzékeid békességét; a magány ismét kedves lenne szívednek, és nemsokára megint folytathatnád aszkétaságod cselekedeteit, amelyeket azelőtt gyakoroltál, és utazásod miatt szakítottál félbe. De a túlzásba vitt bűnbánattól nem szabad sok jót várnod. Antal atyánk, amíg köztünk élt, gyakran mondogatta: „A túlságos böjt gyengeségre vezet, és a gyengeség lankadásra. Vannak szerzetesek, akik tönkreteszik testüket oktanul hosszúra nyújtott önmehtagadással. Ezekről azt lehet mondani, hogy keblükbe mártják a tört, és eszméletlenül adják át magukat a démonok hatalmának.” Így beszélt Antal, a szent ember. Én csak egy tudatlan vagyok, de Isten kegyelméből megjegyeztem atyánk szavait.

Paphnutius hálát adott Palémonnak, és megígérte, hogy elmélkedni fog tanácsain. Keresztülment a kicsiny kertet körülzáró nádsövényen, majd visszafordult, és látta a jó kertészt, amint salátáit öntözte, míg a galamb hajlott hátán egyensúlyozott. Erre a látványra sírni támadt kedve.

Amikor visszatért cellájába, különös nyüzsgés fogadta. Olyasfajta, mint amikor dühöngő szél kavarja fel a homokszemeket, és Paphnutius tízezer meg tízezer kis sakált látott maga körül. Ezen az éjszakán álmában magas kőoszlopot pillantott meg, rajta egy emberi alakkal, és hangot hallott, amely így szólt:

- Menj fel az oszlopra!

Felébredésekor, abban a meggyőződésben, hogy ezt az álmot az Ég küldte, maga köré gyűjtötte tanítványait, és így szólt hozzájuk:

- Szeretett fiaim, elhagylak benneteket, hogy oda menjek, ahová Isten küld. Távollétemben úgy engedelmeskedjétek Flavianusnak, mintha nekem engedelmeskednétek, és viseljétek gondját Pál testvérünknek. Áldásom rátok. Isten veletek.

Mialatt Paphnutius egyre távolodott, a szerzetesek ott maradtak a földre borulva, és amikor felemelték fejüket, nagy, sötét alakja már a látóhatár szélén imbolygott, a homoktengerben.

Éjjel-nappal ment, ment, amíg el nem ért ama templom romjaihoz, amelyet még a bálványimádók építettek, és ahol skorpiók és szirének közt aludt csodálatos utazása alkalmával. Még álltak a mágikus jelekkel borított falak. Harminc óriási, emberfejben vagy lótuszvirágban végződő oszloptörzs még támasztotta a roppant nagy kőgerendákat. Csak a templom végén rázta le egy oszlop ódon súlyát, és szabadon állt. Oszlopfőként ennek egy kerek arcú, mosolygós, tehénszarvat viselő női fej szolgált.

Paphnutius felismerte ebben azt az oszlopot, amelyet álmában mutattak neki, s úgy becsülte, hogy harminckét könyök magas lehet. Bement a szomszéd faluba, csináltatott egy ilyen hosszúságú létrát, és amikor odatámasztották az oszlophoz, felment rá, letérdelt az oszlopfőn, és így szólt az Úrhoz:

- Íme, Istenem, a lakóhely, amelyet kiszemeltél nekem. Vajha kegyelmedben itt maradhatnék halálom órájáig.

Nem vitt magával enivalót, a Gondviselésre bízta magát, és arra számított, hogy jótékony parasztok majd ellátják azzal, amivel eltengetheti életét. És csakugyan, másnap a nona órájában asszonyok jöttek gyermekeikkel, kenyeret, datolyát és friss vizet hoztak, és a fiúk felvitték az oszlop tetejére.

Az oszlopfő nem volt elég nagy ahhoz, hogy a szerzetes egész hosszában lefekhessék rajta, úgyhogy összehúzott lábbal és fejét mellére ejtve aludt, és az alvás kegyetlenebb fáradság volt, mint az ébrenlét. Hajnalban a karvalyok súrolták szárnyukkal, és szorongással és rémülettel telten ébredt fel.

Az ács, aki a létrát készítette, történetesen istenfélő ember volt. Megrendítette a gondolat, hogy a szent ki van téve az esőnek és a napnak, és attól tartott, hogy le fog esni álmában; a kegyes ember tehát tetőt és korlátot épített az oszlopfőre.

Ezenközben a csodálatos szent híre faluról falura terjedt, és vasárnap eljöttek a völgybeli földművesek feleségükkel és gyermekükkel, hogy megszemléljék a sztúlitát. Paphnutius tanítványai csodálattal tudták meg magasztos visszavonulásának helyét, odajöttek, és abban a kegyben részesültek, hogy kunyhókat építhettek maguknak az oszlop lábánál. Minden reggel körben felálltak mesterük körül, aki épületes szavakkal buzdította őket:

- Fiaim - mondta -, legyetek hasonlatosak ama kisgyermekhez, akiket Jézus szeretett. Ebben áll az üdvösség. A test vétke minden vétek forrása és eredete. Úgy fakadnak a test vétkéből, mint egy apából. A gőg, a fősvénység, a restség, a harag és az irigység az ő szeretett ivadékai. Íme, ezt láttam Alexandriában: láttam a gazdagokat, amint elragadja őket a paráználkodás bűne, és mint valami iszapos folyam viszi a keserű örvény felé.

Efraim és Szerapion apát, hírét hallván ennek, saját szemével akarta látni Paphnutiust. Amikor Paphnutius messziről megpillantotta a folyón a háromszögű vitorlát, amely az apátokat hozta, nem állhatta meg, hogy ne gondolja magában: íme, Isten példának állította őt a remeték elé. A két szent apát, amikor meglátta, nem titkolta meglepetését; megtanácskozták a dolgot, s azután egyetértettek abban, hogy e rendkívüli bűnbánat nem helyes, és intették Paphnutiust, hogy szálljon le.

- Ez az életmód ellenkezik a szokással - mondták. - Rendkívüli és teljesen szabálytalan.

De Paphnutius azt felelte:

- Vajon mi az egész szerzetesi élet, ha nem csodaszerű élet? És a szerzetes dolgainak nem kell-e éppoly rendkívülieknek lenniük, mint amilyen ő maga? Isten intését követve jöttem ide fel; és csak Isten intésére fogok innen leszállni.

Mindennap csapatostul jöttek újabb szerzetesek, hogy Paphnutius tanítványaihoz csatlakozzanak, és hajlékot építsenek maguknak a légi remetelak köré. Többen közülük, hogy a szentet utánozzák, felmásztak a templom romjaira; de testvéreik megrótták ezeket, és a fáradságtól elcsigázva csakhamar le is mondtak szándékukról.

Özönlöttek a zarándokok. Voltak olyanok, akik nagyon messziről jöttek, éhesek és szomjasok voltak. Egy szegény özvegyasszonynak az az ötlete támadt, hogy friss vizet és görögdinnyét adott el nekik. Az oszlopnak támaszkodott, vörös agyagpalackjai, csészéi és gyümölcsei mögött, kék-fehér csíkos tető alatt, és így kiáltott: - Ki akar inni? - Ez özvegy példájára egy pék téglát hozott, és kemencét épített a közelben, abban a reményben, hogy kenyeret és süteményeket adhat el az idegeneknek. Minthogy a látogatók tömege szünet nélkül növekedett, és

már Egyiptom nagy városainak lakosai is jönni kezdtek, egy pénzsóvár ember karavánszerájt épített, ahol az urak lakhattak szolgálóikkal, tevéikkel és öszvéreikkel. Nemsokára már piac is volt az oszlop előtt, a nílusi halászok odahozták halaikat és a kertészek főzelékeiket. Egy borbély, aki szabad ég alatt borotvált, tréfás beszédeivel mulattatta a tömeget. A vén templom, amely oly sokáig hallgatásba és békébe burkolózott, most megtelt az élet megszámlálhatatlan sok mozgásával és zajával. A kocsmárosok borpincévé alakították át a föld alatti termeket, és az ódon oszlopokra aggatták cégéereiket, amelyek Paphnutiust, a szent embert ábrázolták, és ezt a görög és egyiptomi nyelvű feliratot hordozták: *Itt gránátalma- és fügebor és valódi kilikiai sör kapható.* A falakra, melyeket karcsú és nemes emberi alakok domborművei díszítettek, a kereskedők hagymakoszorúkat és füstölt halat, nyulakat és nyüzött ürüket akasztottak. Estéknént a romok régi lakói, a patkányok, hosszú sorban menekültek a folyó felé, mialatt az íbiszek nyugtalanul nyújtogatták hosszú nyakukat, és bizonytalanul rakták lábukat az oromzatokra, amelyek felé a konyhák füstje, az ivók kiáltozása és a szolgálólányok zajongása szállt. Körös-körül utakat mértek, a kőművesek kolostorokat, kápolnákat, templomokat építettek. Hat hónap múlva már várost alapítottak, fegyveres őrsgelgel, törvényszékkel, börtönnel és iskolával, amelyet egy öreg vak írnök vezetett.

Zarándokok, zarándokok után sereglettek, szünet nélkül. Püspökök és segédpüspökök siettek ide, csodálattal eltelve. Az antiochiai pátriárka, aki éppen Egyiptomban tartózkodott, eljött egész lelkési karával. Nagyon megdicsérte e szűlita rendkívüli viselkedését, és Athanasius távollétében a líbiai egyház fejei mind osztották a pátriárka felfogását. Amikor ezt Efraim és Szerapion apát megtudta, eljött, hogy Paphnutius lábánál bocsánatot kérjen előbbi bizalmatlanságáért. Paphnutius így felelt nekik:

- Tudjátok meg, testvéreim, hogy a bűnbánat, amelyet tartok, alig ér fel a kísértésekkel, amelyek meglátogatnak, és amelyeknek a száma és ereje megdöbbenítő. Kicsiny az ember, ha kívülről nézzük, és oszlopomról, ahová Isten helyezett, olyanok a lent nyüzsgő emberi lények, mint a hangyák. De belülről nézve az ember irdatlanul nagy; nagy, mint a világ, mert a világot hordozza magában. Mindaz, ami elterül itt előttem, a kolostorok, a fogadók, a bárkák a folyón, a falvak és a távoli mezők, a csatornák, a homoksvatagok és a hegyek, mind semmi ahhoz képest, ami belül van bennem. Szívemben megszámlálhatatlan sok várost és határtalan svatagokat hordozok. És a rossz, a rossz és a halál, elterülve ezen a végtelenségen, úgy befedi, mint az éjszaka a földet. Én magam a rossz gondolatok egész világmindensége vagyok. Így beszélt, mert gyötörte az asszony utáni vágy. A hetedik hónapban Alexandriából és más egyiptomi városból asszonyok érkeztek, akik hosszú ideje meddők lévén, gyógyulást reméltek a szent ember közbenjárásától és oszlopának erejétől. Terméketlen hasukat a kőhöz dörzsölték. Majd végeláthatatlan sorban érkeztek a kocsik, a hordágyak, a gyaloghintók, megálltak, összerolódtak, tolakodtak Isten emberének lába előtt. Látni is félelmetes volt, hogy milyen betegek szálltak ki belőlük. Az anyák megmutatták Paphnutiusnak gyermeküket, kinek tagja elferdült, szeme kifordult, szája habzott és hangja rekedt volt. Paphnutius megáldotta őket. Vakok közeledtek kinyújtott karral, és tétován felemelték feléje arcukat: szemük helyén két vérző lyuk. A bénák megmutatták neki tagjaik súlyos mozdulatlanságát, halálos soványságát és csúf megkurtulását; a sánták megmutatták dongalábukat; a rákosok mellüket két kézre fogva, felfedték előtte keblüket, amelyet mintha láthatatlan keselyű szaggatott volna meg. Vízkóros asszonyokat tettek le eléje a földre, és ez olyan volt, mintha tömlöket raktak volna ki. Paphnutius megáldotta őket. Núbiaiak jöttek, akiket a leprás elefántkórság gyötört, nehézkes járással közeledtek, és síró szemmel néztek rá lélek nélküli arcukból. Paphnutius keresztet vetett rájuk. Aphroditopoliszból hordágyon hoztak egy fiatal lányt, aki, miután vért hányt, három nap óta aludt. Olyan volt, mint egy viaszbab, és szülei, akik holtnak hitték, palmaágot helyeztek mellé. Paphnutius imádkozott, mire a lány felemelte fejét, és kinyitotta szemét.

Minthogy a nép mindenfelé mesélte a szent csodáit, Egyiptom minden részéből légiószámra özönlöttek azok a szerencsétlenek, akiket a görögök által szent betegségnek nevezett baj sújtott. Amint meglátták a sztűlítát, görcsökbe estek, a földön vonaglottak, kapálóztak, összegömbölyödtek. És ki hinné el? - vad őrjöngés fogta el azokat is, akik támogatták őket, ők is utánozni kezdték az epileptikusok vonaglászait. Szerzetesek és zarándokok, férfiak és nők ott fetrengtek, csapkodtak maguk körül, kicsavart taggal, habzó szájjal, marékszámra ették a földet, és prófétáltak. És Paphnutiust oszlopa tetején reszketés fogta el, és így kiáltott Istenhez:

- Én vagyok a bűnbak, Uram, és magamra veszem mindezeknek az embereknek tisztátalanságát, és ezért van a testem tele gonosz szellemekkel.

Valahányszor egy beteg gyógyultan ment el, a körülállók kiáltással üdvözölték, diadalmenetben hordozták, és szünet nélkül ezt ismételték:

- Egy új Sziloe forrása nyílt meg előttünk.

Már százával függtek a mankók a csodatevő oszlopon; a hálás nők felaggatták rá koszorúikat és fogadalmi szobrocskáikat. A görögök szellemes disztichonokat írtak rá, és minthogy minden zarándok belevéste nevét, az oszlop nemsokára embermagasságig latin, görög, kopt, pun, héber, szíriai és mágikus írásjegyekkel volt teleróva.

Amikor eljött a húsvét ünnepe, a csodák városában olyan sokadalom gyűlt össze, hogy az aggok azt hitték, az óvilági misztériumok ideje tért vissza. Nagy összevisszaságban keveredett az egyiptomiak tarka ruhája, az arabok burnusza, a núbiaiak fehér lágycsőtője, a görögök rövid kabátja, a rómaiak sokráncú tógája, a barbárok zubbonya és vörös nadrágja és a kurtizánok arannyal hímzett tunikája. Lefátyolozott nők jöttek számárháton, előttük fekete eunuchok, akik bottal törtek utat úrnőjüknek. A bűvészek leterítették a földre egy szőnyeget, bemutatták ügyességüket, és kecsesen mutatványoztak nézőik hallgató köre előtt. Kigyóbűvölők karjukat kinyújtva tekerték le élő övüket. A tömeg csillogott, szikrázott a napfényben, port vert fel, csörömpölt, lármázott, zúgott. Az állatukat ütő tevehajcsárok kiáltozása, a lepra és a szemmel verés elleni amuletteket árusító kalmárok szava, a Szentírásból vett sorokat éneklő szerzetesek zsoltározása, a vallásos őrjöngésbe esett asszonyok sírós nyöszörgése, a régi hárembeli dalokat ismétlő koldusok siránkozó kántálása, a juhok bégetése, a szamarak ordítása, a hajósoknak az elkésett utasokhoz intézett hívó szava, mindez az összekeveredő zaj fülsiketítő lármát csapott, de még ezt is túlharsogta a meztelen kis néger gyerekek éles hangja, akik ott futkároztak mindenfelé, és friss datolyát árultak.

Mindezek a különböző lények ott fulladoztak a vakító ég alatt, a fülledt levegőben, mely mind nehezebbé vált a nők illatszerétől, a négerrek szagától, a sült ételek gőzétől és illatától a mézgának, melyet az ájtatoskodók a pásztoroktól vásároltak, és a szent lábainál égettek el.

Mikor éjszaka lett, tüzeket, fáklyákat, lámpásokat gyűjtöttek, és mindenfelé csak vörös árnyak és fekete formák voltak. Lekuporodott hallgatói körében egy aggastyán állt, arcát füstölgő lámpás világította meg, és azt mesélte, hogyan bűvölte el egykor Bitiu szívét, kitepte melléből, egy akácfába helyezte, majd maga is fává változott. Nagy mozdulatokkal beszélt, amelyeket árnyéka nevetséges torzításokkal ismételt, és a hallgatóság felkiáltásokkal adott kifejezést csodálatának. A kocsmákban a korhelyek kereveteken fekvé sörte és bort követeltek. Előttük a táncosnők festett szemmel és meztelen hassal vallásos és buja jeleneteket mutattak be. Félrevonulva fiatalemberek kockáztak vagy morrát játszottak, és aggastyánok az árnyékban prostituáltak után lopakodtak. A nyüzsgő-mozgó alakok tömege fölött magányosan emelkedett fel a mozdulatlan oszlop; a tehénszarvas oszlopfő az árnyékba nézett, és fölötte virrasztott Paphnutius, ég és föld között. Hirtelen felkelt a hold egy istennő meztelen vállaként

a Nílus felett. A dombokon kékes fény ömlött el, és Paphnutius úgy látta, mintha Thaisz teste csillámlana a vizek fényeiben, az éjszaka zafírjai között.

A napok múltak, és a szent oszlopán maradt. Amikor elkövetkezett az esős évszak, az ég vizei keresztülhatolva a tető hasadékain elárasztották testét; elzsibbadt tagjai nem tudtak mozdulni sem. Bőre, amelyet megsütött a nap, kipirított a harmat, felrepedezett; nagy fekélyek emésztették karját és lábát. De még jobban emésztette belsejét a Thaisz után való vágy, és így kiáltott fel:

- Hát még mindig nem elég, hatalmas Isten? Még több kísértés? Még több tisztátalan gondolat? Még több rettentő kívánság? Uram, hadd jöjjön belém az emberek minden paráznsága, hogy jóvátegyem valamennyit! Ha hazugság is az, hogy a spártai szuka magára vette a világ bűneit, amint bizonyos csalfaságkoholótól hallottam, mégis van valami rejtett értelem ebben a mesében, és ma kezdek ráésmélni helyességére. Mert igaz az, hogy az emberek tisztátalansága behatol a szentek lelkébe, hogy ott elveszzen, mint egy kútban. Ilymód az igazak lelkében több az iszap, mint amennyi valaha volt egy bűnös lelkében. És én dicsőítlek Téged, Isten, hogy a mindenség csatornájává tettél.

De íme nagy zaj támadt egy nap a szent városban, és eljutott egészen az aszkéta füléig: egy igen nagy személyiség, a legjelesebb férfiak egyike, az alexandriai hajóhad prefektusa, Lucius Aurelius Cotta fog eljönni, már jön is, már közeledik!

A hír igaznak bizonyult. Az öreg Cotta, aki azért indult útnak, hogy felülvizsgálja a Nílus csatornáit és hajózását, több ízben nyilvánította azt a kívánságát, hogy látni akarja a sztülitát és az új várost, amelynek Sztülopolisz nevet adtak. Egy reggel Sztülopolisz lakói azt látták, hogy vitorlák fedik be az egész folyót. Cotta megjelent egy aranyozott és bíborsátras gálya fedélzetén, és hajórajá követte. Partra szállt, és közelebb jött titkára kíséretében, aki írószerszámaikat hozta, továbbá orvosával, Arisztéossal, akivel szívesen beszélgetett.

Mögötte népes kíséret vonult, és a part megtelt széles sávú tógákkal és katonai öltözékekkel. Cotta megállt néhány lépésre az oszloptól, és a sztülitát kezdte vizsgálgatni, miközben homlokát törölgette tógájának egy redőjével. Kíváncsi természetű volt, és hosszú utazásain sok megfigyelést gyűjtött. Szeretett visszatekinteni ezekre, és azon gondolkozott, hogy a pun háborúk történetének befejeztével könyvet ír a különös dolgokról, amelyeket látott. A most elébe táruló látvány is nagyon érdekelte.

- Íme, milyen furcsa - mondta izzadva és szuszogva. - És érdemes azt is megemlíteni, hogy ez az ember a vendégem volt. Bizony, ez az ember a múlt évben eljött hozzám vacsorázni; azután pedig elszöktetett egy színésznőt.

És titkára felé fordulva így szólt:

- Jegyezd ezt fel, fiam, táblácskáimra; valamint az oszlop méreteit is, és ne feledkezz meg az oszlopfő alakjáról sem.

Majd ismét megtörölve homlokát, így folytatta: - Szavahihető emberek biztosítottak, hogy szerzetesünk egy évvel ezelőtt ment fel erre az oszlopra, és azóta egy pillanatra sem hagyta el. Arisztéosz, lehetséges ez?

- Lehetséges, ha bolondról és ha betegről van szó - felelte Arisztéosz -, testileg-lelkileg egészséges ember nem tudná megtenni. Hiszen tudod, Lucius, hogy a lélek és a test betegségei néha a bennük szenvedőknek olyan erőt kölcsönöznek, amellyel az ép ember nem rendelkezik. Őszintén megvallva, tulajdonképpen nincs is jó és rossz egészség. Csak szerveink különböző állapotairól lehet beszélni. Addig tanulmányoztam azt, amit betegségnek szokás nevezni, amíg most már ezeket is úgy tekintem, mint az élet szükségszerű formáit. Több örömöm telik

tanulmányozásukban, mint leküzdésükben. Vannak olyan betegségek, amelyeket nem lehet csodálat nélkül szemlélni, és amelyek látszólagos rendetlenség alatt mélységes harmóniakat rejtegetnek; milyen gyönyörű dolog például egy váltóláz! Néha bizonyos testi bántalmak hirtelen felfokozzák a szellem képességeit. Ismered Kréont. Gyermekkorában dadogott és féleszű volt. De egyszer leesett a lépcsőről, beverte a fejét, és idővel az a kitűnő ügyvéd lett belőle, akinek ismered. Bizonyára ez a szerzetes is megbetegedett valamelyik rejtett szervében. Egyébként életmódja nem is olyan különös, mint gondolod, Lucius. Emlékezz vissza az indiai gümnozophisztákra, akik tökéletes mozdulatlanságban tudnak maradni, nemcsak egy, hanem húsz, harminc, sőt negyven évig is.

- Jupiterre! - szolt Cotta. - Micsoda eltévelyedés! Mert az ember arra született, hogy cselekedjék, és a tétlenség megbocsáthatatlan bűn, minthogy az Államot károsítja meg. Nem is tudom, melyik hiedelemmel kell összefüggésbe hozni ezeket a káros szokásokat. Valószínűleg valamelyik ázsiai vallással van kapcsolatban. Amikor Szíria kormányzója voltam, láttam faloszokat, amelyeket Héra városának oszlopos csarnokai fölé emeltek. Évente kétszer felmegy rájuk egy ember, és ott marad hét napig. A nép meggyőződése szerint ez az ember az istenekkel társalog, és gondviselésüktől kieszközli Szíria jólétét. Nézetem szerint ez a szokás teljesen értelmetlen; mindazonáltal nem tettem semmit megszüntetésére. Mert úgy vélem, egy jó közigazgatásnak nem szabad eltörölnie a népszokásokat, ellenkezőleg, biztosítania kell fennmaradásukat. Nem a kormány dolga, hogy ráerőszakoljon hiedelmeket; kötelessége inkább az, hogy kielégítse a meglévő vallásokat, amelyeket, akár jók, akár rosszak, az idő, a hely és a fajta géniusza hozott létre. Ha küzdeni kezd ellenük, szellemben forradalmárnak, gyakorlatban zsarnokinak mutatkozik, és megérdemli, hogy gyűlöljék. Különben is, hogyan emelkedjék az ember a köznép babonái fölé, ha nem úgy, hogy megérti és eltűri azokat? Arisztóosz, az a véleményem, hagyjuk meg Felhőkakukkvár eme lakosát békében a levegőben, ahol nem bánthatja más, mint a madarak. Nem azzal kerekedek fölébe, hogy erőszakosan viselkedem vele szemben, hanem azzal, hogy számot adok magamnak gondolatairól és hiedelmeiről.

Szuszogott, köhögött, és kezét titkára vállára tette: - Fiam, jegyezd fel, hogy egyes keresztény szekták ajánlatosnak tartják kurtizánok megszöktetését és az oszlopok tetején való életet. Hozzáteheted, hogy ezek a szokások feltételezik a nemzöistenségek tiszteletét. De e tekintetben legjobb lesz, ha őt magát kérdezzük meg.

Majd felemelte fejét, kezét szeméhez tartotta, hogy a nap ne vakítsa meg, és hangosan felkiáltott:

- Hé! Paphnutius. Ha emlékszel még arra, hogy vendégem voltál, felelj nekem. Mit csinálsz ott fent? Miért mentél fel, és miért maradsz ott? Vajon ennek az oszlopnak van-e valami fallikus jelentősége szellemed számára?

Paphnutius, meggondolván, hogy Cotta bálványimádó, nem méltatta feleletre. De Flavianus, tanítványa, Cottához lépett, és így szolt:

- Nagyméltóságú uram, ez a szent ember magára veszi a világ bűneit, és meggyógyítja a betegeket.

- Jupiterre! Ugye hallod, Arisztóosz? - kiáltott Cotta. - Felhőkakukkvár lakója az orvosi mesterséget folytatja, akárcsak te! Mit szólsz ehhez a magas állású kartársadhoz?

Arisztóosz fejét rázta.

- Lehetséges, hogy nálam sokkal jobban meggyógyít bizonyos betegségeket, mint például az epilepsiát, amelyet köznyelven isteni betegségnek neveznek, bár hát minden betegség isteni,

mert mindannyi az istenektől származik. De e betegség oka részben a képzeletben van, és el kell ismerned, Lucius, hogy ez a szerzetes, amint az istennő fején székel, sokkal erősebben megragadja a betegek képzeletét, mint amennyire nekem módomban állna, amikor gyógyszer-táramban mozsaraim és fioláim fölé hajolok. Vannak, Lucius, az értelemnél és a tudománynál végtelenül hatalmasabb erők is.

- Melyek azok? - kérdezte Cotta.

- A tudatlanság és a téboly - felelte Arisztéosz.

- Ritkán láttam furcsább dolgot annál, amit most látok - felelte Cotta -, szeretném, ha egyszer egy ügyes író elmondaná Sztülopolisz alapítását. De egy komoly és szorgalmas férfiút a legkritikább dolgoknak sem szabad a kelleténél hosszabb ideig feltartóztatniuk. Menjünk, és vizsgáljuk meg a csatornákat. Isten veled, derék Paphnutius! Vagyis inkább a viszontlátásra! Ha valaha leszállnál a földre, és visszatérnél Alexandriába, ne mulaszd el, nagyon kérlek, hogy elgyere hozzám vacsorára.

Ezeket a szavakat a körülállók hallották; szájról szájra jártak, és a hívek egyre terjesztették, úgyhogy további, hasonlíthatatlan ragyogással növelték Paphnutius dicsőségét. A kegyes képzelet feldíszítette és átalakította, és immár azt mesélték, hogy a szent oszlopa tetejéről megtérítette a hajóhad prefektusát az apostolok és a niceai zsinat hitére. A hívők Lucius Aurelius Cotta utolsó szavainak jelképes értelmet tulajdonítottak; szájukban a vacsora, amelyre ez a magas személyiség meghívta az aszkétát, szent áldozássá, szellemi agapévá, mennyei lakomává vált. Találkozásuk történetét csodálatos körülményekkel gazdagították, amelyekben azok hittek legjobban, akik kitalálták. Azt mondták, abban a pillanatban, amikor Cotta hosszú vita után megvallotta az igaz hitet, angyal jött az égből, hogy letörölje homloka verítékét. Hozzátették, hogy titkára és orvosa is követte a hajóhad prefektusát megtérésében. És miután a csodák közismertté váltak, a legfőbb líbiai egyházak diakónusai hivatalos jegyzőkönyveket vettek fel róluk. Minden túlzás nélkül lehet mondani, hogy ettől kezdve az egész világot vágy fogta el, hogy meglássa Paphnutiust, és Nyugat, valamint Kelet keresztényei feléje fordították káprázó szemüket. Itália legjelesebb városai követeket küldtek hozzá, és Róma Cézárja, az isteni Constans, aki az ortodox kereszténységet támogatta, levelet írt neki, amelyet legátusai ünnepélyes szertartások közt adtak át. És történt egy éjszaka, mialatt a lába alatt harmatban aludt a kivirult város, hogy Paphnutius hangot hallott, amely ezeket mondta:

- Paphnutius, te híres vagy cselekedeteid által, és hatalmas szavad erejével. Isten az Ő dicsőségére emelt fel téged. Kiválasztott, hogy csodákat tégy, meggyógyítsd a betegeket, megtérítsd a pogányokat, megvilágosítsd a bűnösöket, összezúzd az ariánusokat, és helyreállítsd az Egyház békéjét.

Paphnutius így felelt:

- Teljesedjék Isten akarata!

A hang folytatta:

- Kelj fel, Paphnutius, és keresd fel palotájában a hitetlen Constantiust, aki ahelyett, hogy utánozná fivérének, Constansnak bölcsességét, Arius és Marcus eretnekségének kedvez. Menj! Megnyílnak előtted az érckapuk, és sarud visszhangot ver fel a bazilikák arany-padlózatán, a Cézárok trónusa előtt, és félelmetes hangod megváltoztatja Konstantin fiának szívét. Uralkodni fogsz a megbékélt és hatalmas Egyházon; és amint a lélek kormányozza a testet, az Egyház kormányozza majd a Birodalmat. A te helyed a szenátorok, a grófok és a patríciusok fölött lesz. Elcsitítod majd a nép éhségét és a barbárok vakmerőségét. Az öreg

Cotta, tudván, hogy te vagy a kormányzat első embere, megtiszteltetésnek fogja venni, ha megmoshatja lábadat. Halálodkor elviszik majd ciliciumodat az alexandriai pátriárkának, és a dicsőségben öszült nagy Athanasius úgy csókolja meg, mint egy szent ereklyét. Menj!

Paphnutius azt felelte:

- Teljesedjék Isten akarata!

És nagy erőfeszítéssel felkelvén, leszálláshoz készülődött. De a hang kitalálta szándékát, és így szólt:

- Semmi esetre se szállj le ezen a létrán. Akkor úgy cselekednél, mint egy közönséges ember és félreismernéd a benned rejlő képességeket. Légy tisztában hatalmaddal, angyali Paphnutius! Egy ilyen nagy szentnek, mint amilyen te vagy, repülnie kell a levegőben. Ugorj! Az angyalok már várnak, hogy felfogjanak. Ugorj hát!

Paphnutius azt felelte:

- Legyen meg Isten akarata! Valamint a mennyben, azonképpen itt a földön is!

Lóbálva kiterjesztette két karját, mint valami nagy, beteg madár tollától megfosztott szárnyát, és már ugrani készült, amikor hirtelen csúf gúnykacaj ütötte meg fülét. Rémülten kérdezte:

- Ki nevet így?

- Haha! - vakkantotta a hang. - Egyelőre még csak kezdetén vagyunk barátságunknak; valamikor majd közelebbről is megismerkedünk. Kedvesem, én vagyok az, aki téged felmászattalak ide, és ki kell fejeznem, mennyire elégedett vagyok készségeddel, amellyel minden óhajomat teljesíted. Paphnutius, elégedett vagyok veled!

Paphnutius hangját elfojtotta a félelem, és ezt mormolta:

- Távozz, távozz! Most már rád ismerek: te vagy az, aki felvitted Jézust a templom ormára, és megmutattad neki a föld minden királyságát.

Megdöbbenve hullott vissza a kőre.

„Hogyan is nem ismertem meg már előbb? - tűnődött. - Nyomorultabb vagyok a vakoknál, süketeknél, bénáknál, akik bennem reménykednek, elvesztettem a természetfölötti dolgok értelmét; aljasabb vagyok a mániákusoknál, akik földet rágnak és holttestekhez közelednek, nem tudom többé megkülönböztetni a pokol kiáltozásait az ég hangjaitól. Több ítélőképesség van még az újszülöttnél is, mert az sír, ha elszakítják dajkája melléről, a kutyában is, mert az megszimatolja gazdája nyomát, a növényben is, mert az a nap felé fordul. Az ördög játékszere vagyok. Tehát a Sátán volt az, aki ide vezetett. Amikor felemelt erre az oszlopra, a paráznaság és a gőg feljött ide mellém. Nem kísértéseim nagysága döbbsent meg; hiszen Antal is hasonlókon ment keresztül a hegyen; és akarom is, hogy kardjuk általtársa testem az angyalok szeme láttára. Már szinte meg is szerettem gyötrelmeimet; de Isten hallgat, és hallgatása megdöbbsent. Elhagy engem, holott nekem senkim sincs rajta kívül; egyedül hagy távollétének iszonyatában. Fut előlem. Utána akarok futni. Ez a kő égeti lábam. Menjünk, gyorsan, éadjuk utol Istent.”

Mindjárt megragadta a létrát, amely ott maradt az oszlophoz támasztva, rátette lábát, és amikor egy fokkal lejjebb szállt, szemtől szembe találta magát az állat fejével, s az furcsán mosolygott. Ekkor bizonyos lett afelől, hogy amit nyugodalma és dicsősége székének tekintett, nem volt más, mint megzavarodásának és kárhozatának ördögi eszköze. Gyorsan végigment a létra valamennyi fokán, és a földre ért. Lába már megfedkezett a földről; tántorgott. De minthogy az átkozott oszlop árnyékát érezte magán, lábát futásra kényszerítette.

Minden aludt. Senki sem látta Paphnutiust, amint átment a nagy téren, amelyet kocsmák, fogadók és karavánszerájok szegélyeztek, és egy kis utcába fordult be, amely a líbiai dombok felé vezetett. Egy kutya ugatva követte, és csak a sivatag szélén állt meg. És Paphnutius továsietett azon a tájon át, ahol nincs más út, mint a vadállatok lábnyoma. Maga mögött hagyta a hamispénzverők elhagyott kunyhóit, egész éjjel és másnap egész nap folytatta kétségbeesett futását.

Végre mikor már majdnem meghalt az éhségtől, a szomjúságtól és a fáradtságtól, és még mindig nem tudta, vajon Isten messze van-e, egy néma városra talált, amely jobb felé és bal felé egyaránt kiterjedt, és a látóhatár bíborában veszett el. A lakóhelyek egymástól elszigetelten álltak, és hasonlítottak egymásra, olyanok voltak, mint félmagasságukban elvágott piramisok. Sírok voltak. Ajtajukat feltörték, és a termek homályában hiénák és farkasok szeme csillogott, kölykeiket etették, míg a halottak a küszöbön heverték, miután a haramiák kirabolták és a vadállatok szétmarcangolták őket. Paphnutius átment e gyászos városon, majd kimerülten összeroskadott egy sír előtt, amely elkülönülve állt egy pálmafákkal övezett forrás közelében. Ez a sír nagyon díszes volt, és minthogy nem volt már ajtaja, kívülről be lehetett látni a festett szobába, amelyben kígyók fészkeltek.

- Íme - sóhajtotta -, ez a számomra kiszemelt lakóhely, magambaszállásom szentélye és bűnbánatomé.

Odavonszolta magát, lábával elúzta a hullóket, és arca borulva feküdt a kőkockákon tizenhét óra hosszat, amelynek leteltével elment a forráshoz, hogy tenyeréből vizet igyék. Majd datolyát szedett, és néhány lótuszszárat, hogy megegye magvait. Úgy gondolta, ez a helyes életmód és napjait eszerint rendezte be. Reggeltől estig nem emelte fel homlokát a kőről.

Amint egy nap így feküdt arca borulva, hangot hallott, amely így szólt:

- Nézd meg ezeket a képeket, és okulj belőlük.

Ekkor felemelte fejét, és a szoba falán festményeket látott, amelyek mosolygós és meghitt jeleneteket ábrázoltak. Igen régi és csodálatosan pontos alkotás volt. Jól lehetett látni a szakácsok pufók arcát, amint a tüzet fűjják; mások libát kopasztottak, vagy ürüfertályt főztek fazekakban. Távolabb egy vadász nyíllal átlőtt gazellát hozott a vállán. Amott parasztok vetéssel, aratással, begyűjtéssel foglalkoztak. Máshol nők táncoltak húros hangszerek, fuvolák és hárfák hangjaira. Egy lány kinnoron játszott. Fekete, tetszetősen befont hajában lótuszvirág ragyogott. Áttetsző ruhája alól felsejlett testének hibátlan vonala. Melle és szája, mint friss virágok. Szép szeme szembenézett, míg arca féloldalt fordult. És ez az arc gyönyörű volt. Paphnutius, miután megnézte, lesütötte szemét, és így felelt a hangnak:

- Miért parancsolod nekem azt, hogy ezeket a képeket nézzem? Kétségkívül ama bálványimádó földi-napjait ábrázolják, aki itt nyugszik lábaimnál, egy mély sír fenekén, fekete bazaltkoporsóban. A képek egy halott életét idézik, és hiába elevenek a színeik, mégiscsak egy árnyék árnyékai. Egy halott élete! Ó, hiúság!

- Igen, meghalt, de élt - felelte a hang -, te pedig, meghalsz, és nem éltél.

Ettől a naptól kezdve Paphnutiusnak nem volt egy percnyi nyugalma sem. A hang szünet nélkül beszélt hozzá. A kinnoron játszó lány mereven nézett rá hosszú pillájú szemével. Idővel ő is megszólalt:

- Nézz rám: titokzatos és szép vagyok. Szeress, öntsd karjaimba a szerelmet, mely gyötör. Mi haszna félned tőlem? Úgysem menekülsz előlem: én vagyok a női szépség. Mit gondolsz, esztelen, hová menekülhetnél előlem? Képemet megleled majd a virág pompájában és a

pálmafák kecsességében, a galambok röpülésében, a gazellák szökellésében, a patakok hullámozó futásában, a lány holdvilágban, és ha szemed becsukod, megleled önmagadban. Ezer éve annak, hogy az a férfi, aki itt alszik szalagokkal körülpólyázva fekete kőágyban, a szívéhez szorított. Ezer éve annak, hogy utoljára csókolta meg szájam, és álma még mindig jó illatú a csókomtól. Hiszen ismersz engem, Paphnutius. Hogyan is nem ismertél mindjárt rám? Thaisz megszámlálhatatlan megtestesülésének egyike vagyok. Te tudós szerzetes vagy, messzire jutottál a dolgok megismerésében. Sokat utaztál, és utazás közben tanul az ember legtöbbet. Egy nap, amelyet kint tölt az ember, sokszor több újságot hoz, mint tíz év, amelyet az ember odahaza tölt. Bizonyára hallottad tehát azt is, hogy Thaisz valamikor Spártában élt Heléna néven. Majd a Százkapujú Thébában kelt új életre. És ez a thébai Thaisz én vagyok. Hogy is nem találtad ki? Amíg éltem, alaposan kivettem a részem a világ vétkeiből, és még most is, amikor már csak árny vagyok, még most is nagyon módomban áll, hogy magamra vegyem vétkeidet, ó, szerzetes, akit nagyon szeretek. Miért lepődsz meg? Hiszen bizonyos lehettél, hogy Thaiszt feltalálod, bárhová mégy is.

Paphnutius fejét a kőbe verte, és sírt a rémülettől. És a kinnoron játszó lány minden éjszaka elhagyta a falat, közeledett hozzá, és üde sóhajokkal kísért tiszta hangon beszélt. És minthogy a szent ember ellenállott a kísértésnek, így szólt:

- Szeress; engedj hát végre, barátom. Addig gyötörlek, amíg csak ellenállsz. Te nem is sejtéd, milyen türelmes egy halott. Ha kell, addig várok, amíg meg nem halsz. Minthogy varázslónő vagyok, élettelen testedbe majd egy szellemet küldök, aki új életre kelti, és nem fogja megtagadni tőlem azt, amit hiába kértem tőled. És gondoldj arra, Paphnutius, milyen különös lesz a helyzeted, amikor majd üdvözült lelked azt látja a magas egekből, hogy saját teste vétkezik odalent. Maga Isten, aki megígérte, hogy az Utolsó Ítélet és az Idők teljessége után visszaadja neked testedet, zavarban lesz! Mert hogyan telepítsen be a mennyei dicsőségbe egy emberi formát, amelyben egy ördög lakik, és amelyet egy boszorkány őriz? Nem is gondoltál, ugye, erre a nehézségre? Talán Isten sem. Köztünk szólva, nem nagyon ravasz. A legegyszerűbb varázslónő is könnyen kijátssza, és ha nem volnának kezében a mennydörgés meg az ég zuhatagjai, a falusi gyerkőcök megráncigálnák a szakállát. Kétségkívül nem olyan szellemes, mint ellenfele, az öreg kígyó. Látod, az csodálatos művész. Én is csak azért vagyok ilyen szép, mert ő dolgozott felcicomázásomon. Ő tanított meg arra, hogy befonjam a hajam, és az ujjam rózsaszínre, a körmöm agátszínűre fessek. Te nagyon is félreismered. Amikor ide jöttél lakni ebbe a sírba, lábaddal elkergetted a kígyókat, amelyek itt fészkeltek, anélkül hogy megérdeklődted volna, vajon nem az ő családjából valók-e, és összetipordad tojásaikat. Félek, szegény barátom, hogy nagy bajt zúdítottál a fejedre. Pedig hát figyelmeztettek téged, hogy a kígyó zenész és szerelmes. Mit tettél? Összevesztél a tudománnyal és a szépséggel; végleg szerencsétlen lettél, és Jahve nem jön a segítségedre. Minthogy olyan nagy, mint a mindenség, nem tud lehajolni, mert nincs helye, és ha egyszer mégis megmozdulna, legkisebb mozdulatával fellökné az egész teremtést. Szép remete, adj egy csókot.

Paphnutius előtt nem voltak ismeretlenek a mágikus művészek csodái. Nagy nyugtalanságában így gondolkozott:

„Nem messze innen egy királysír fenekén titokzatos könyv nyugszik. A lábamnál eltemetett halott talán ismeri a benne álló szavakat, és e szavak segítségével a halottak ismét felveszik hajdani földi alakjukat, meglátják a napvilágot és a nők mosolyát.”

Attól félt, hogy a leány és a halott találkozhat, mint mikor éltek, és ő kénytelen lesz végignézni egyesülésüket. Olykor szinte hallotta is a csókok könnyed sóhaját.

Minden csak zavart okozott, és most, Isten távollétében, már gondolkozni is éppúgy félt, mint érezni. Egy este, mikor szokása szerint arcra borulva feküdt, egy ismeretlen hang így szólt hozzá:

- Paphnutius, a földön sokkal több az ember, mint hiszed, és ha megmutatnám neked azt, amit láttam, meghalnál rémületben. Vannak olyan emberek, akik homlokuk közepén hordják egyetlen szemüket. Vannak, akiknek csak fél lábuk van, és szökdécselve haladnak. Vannak, akik megváltoztatják nemüket, és nőből férfivá válnak. Vannak faemberek, akik gyökereket eresztenek. És vannak fejetlen emberek is, két szemük, szájuk és orruk a mellükön. Most mondd meg őszintén, hát elhiszed, hogy Jézus Krisztus ezeknek az embereknek az üdvösségéért halt meg?

Más alkalommal látomása volt. Fényes világosságban széles utat, patakokat és kerteket látott. Az úton Arisztobülosz és Khereiosz hajtotta vágatában szíriai lovait, és a futás vidám heve bíborra festette a két fiatal ember arcát. Egy oszlopcsarnok alatt Kallikratész szavalta verseit; a kielégült gőg reszketett hangjában és csillogott szemében. A kertben Zénothémisz gyűjtött aranyalmákat, és egy kék szárnyú kígyót cirógatott. Hermodorosz fehér ruhában és fején ragyogó süveggel ott elmélkedett egy szent babérfa alatt, amely virág helyett kis féloldalt fordult fejeket termelt, rajtuk, mint az egyiptomi istennők fején, keselyűk, karvalyok vagy a hold fénylő korongja. Nikiász egy forrás mellett félrehúzódva, egy armilláris gömbön a csillagok mozgását tanulmányozta.

Majd egy lefátyolozott nő közeledett a szerzeteshez, kezében mirtuszággal. És így szólt:

- Ide nézz! Egyesek az örök szépséget keresik, és múltó életükbe beleviszik a végtelent. Mások pedig nagy gondolatok nélkül élnek. De pusztán azáltal, hogy engedelmeskednek a szép természetnek, boldogok és szépek, és csak azáltal, hogy élnek, dicsőítik a dolgok felséges alkotóját; mert az ember Isten szép himnusza. Mind azt gondolják, hogy az öröm ártatlan, és a boldogság megengedett dolog. Paphnutius, ha mégis nekik van igazuk, mennyire be lennél csapva!

És a látomás eltűnt.

Így kísértették meg Paphnutiust szüntelenül testében-lelkében. A Sátán egy pillanatra sem hagyta nyugodtan. E sírbolt magánya népesebb volt, mint egy nagy város keresztútja. A démonok harsányan kacagtak benne, és milliónyi álca, kísértet, fantom végezte az élet minden munkájának tükörképét. Este, amikor a forráshoz ment, a szatírok és női faunok táncolták körül, és magukkal sodorták buja körtáncukba. A démonok már nem féltek tőle. Csúfolódással, trágár szidalmakkal és ütésekkel halmozták el. Egy nap egy ördög, aki nem volt nagyobb az ember karjánál, ellopta az övét, amellyel derekát kötötte körül.

Paphnutius így szólt magában:

„Gondolat, hová vezetnél?”

És elhatározta: dolgozni fog, hogy megszerezze lelkének a nyugalmat, amelyre olyannyira szüksége van. A forrás mellett nagy levelű banánfák nőttek a pálmafák árnyékában. Levágott belőlük néhány ágat, és elvitte a sírboltba. Ott összezúzta egy kővel, és keskeny fonadékot készített belőlük, mint ahogy a kötélverőknél látta. Mert feltette magában, hogy csinál magának egy övet a helyett, amelyet egy ördög lopott el tőle. A démonok bosszankodtak ezen; abbahagyták zshivajgásukat, és még a lány is lemondott a varázslásról, nyugton maradt a festett falon. Paphnutius, mialatt összezúzta a banánfa ágait, ismét megerősítette bátorságát és hitét.

„Az Ég segítségével - mondta magában - le fogom győzni a testet. Ami a lelket illeti, az megőrizte a reményt. Hasztalan akarnak az ördögök, hasztalan akar ez az elkárhozott nő kételkedést szítani bennem Isten mivolta iránt. János apostol szájával felelek neki: - Kezdetben vala az Ige, és az Ige vala Isten. Ezt szilárdan hiszem, és ha képtelen az, amit hiszek, annál szilárdabban hiszem, és tulajdonképpen képtelennek is kell lennie. Mert különben nem hinném, hanem tudnám. Márpedig az, amit tud az ember, az nem ad életet, egyedül a hit üdvözít.”

A szétszedett háncsot kitette a napra és a harmatra, és minden reggel nagy gonddal megforgatta, nehogy megrothadjon, és örült, amikor úgy érezte, újjászületik benne a gyermekkor egyszerűsége. Elkészülvén övével, nádat vágott, hogy gyékényeket és kosarakat készítsen. A sírkamra olyan lett, mint egy kosárfonó műhelye, és Paphnutius békességben váltogatta a munkát az imádsággal. De Isten mégsem fogadta kegyébe, mert egy éjszaka olyan hang verte fel, hogy megdermedt a rémülettől; kitalálta, hogy ez a halott hangja.

A hang gyors hívó szót, könnyed suttogást hallatott:

- Heléna! Heléna! Gyere velem fürödni! Gyere gyorsan!

Egy asszony, akinek szája a szerzetes fülét súrolta, így felelt:

- Barátom, nem tudok felkelni; egy férfi fekszik rajtam.

Paphnutius hirtelen azt vette észre, hogy arca egy nő keblén nyugszik. Megismerte a kinnoron játszó lányt, aki félig kiszabadulva felemelte mellét. Akkor kétségbeesetten megragadta ezt a virágzó, langyos és jó illatú testet, és a kárhozat vágyától emésztve, így kiáltott:

- Maradj, maradj, én mennyországom!

De a nő már talpon volt, a küszöbön állt. Nevetett, és a holdsugarak beüzüstözték mosolyát.

- Minek maradjak? - mondta. - Egy szerelmesnek, akinek ilyen gazdag a képzelete, elég az árnyék árnyéka is. Különben is, vétkeztl. Mit akarsz még? Ég veled! Szerelmesem hív.

Paphnutius zokogott az éjszakában, és amikor hajnalodott, egy panasznál is szelídebb imát lehel:

- Jézus, én Jézusom, miért hagysz el engem? Látod, milyen veszedelemben forgok. Siess a segítségemre, édes Üdvözítő. Minthogy Atyád már nem szeret, minthogy már nem hallgat meg, gondold meg, hogy nincs többé senkim, csak Te. Tőle nem várhatok már semmit; nem értem meg többé, és Ő nem szánhat többé. De Te, Te asszonytól születél, és ezért bízom Benned. Emlékezz meg arról, hogy Te is ember voltál. Hozzád fohászok, nem azért, mert Te vagy az Isten Istene, a Világosság Világossága, az igaz Isten igaz Istene, hanem azért, mert szegény és gyenge voltál ezen a földön, ahol szenvedek, azért, mert a Sátán meg akarta kísértetni testedet, mert a halálküzdelem verítéke ott fagyott homlokodon. Ember voltodhoz könyörgök, Jézus, testvérem, Jézus!

Miután így könyörgött kezét tördelve, rettenetes kacagás rázta meg a sírbolt falait, és a hang, amely fülébe zúgott egykor az oszlop tetején, így szólt gúnyos nevetéssel:

- Ez az imádság méltó volna, hogy helyet kapjon az eretnek Marcus breviáriumban. Paphnutius ariánus! Paphnutius ariánus!

A szerzetes, mint akit villám sújtott, eszméletlenül rogyott össze.

.....
Amikor kinyitotta szemét, fekete csuklyát viselő szerzeteseket látott maga körül, akik vizet öntöttek halántékára, és ördögűző imákat mondtak fölötte. Többen közülük kint álltak, pálmaággal a kezükben.

- Amint keresztülhaladtunk a sivatagon - mondta egyikük -, kiáltásokat hallottunk ebből a sírból, és amikor beléptünk, megtaláltunk téged, aki élettelenül feküdtél a padlón. Kétségkívül a démonok terítették le, és közeledésünkre elfutottak.

Paphnutius felemelte fejét, és gyenge hangon kérdezte:

- Kik vagytok, testvérek? És miért tartotok pálmaágot kezetekben? Nem azért, mert a temetésemre jöttetek?

Ezt a választ kapta:

- Testvér, hát nem tudod, hogy Antal atyánk, aki már százöt éves és végét érzi közeledni, lejön a Kolzin hegyéről, ahová egykor visszavonult, hogy megáldja lelkének megszámlálhatatlanul sok fiát? A pálmaágakkal lelki atyánk elé vonulunk. De, testvér, hogyan lehet, hogy nem tudsz erről a nagy eseményről? Lehetséges, hogy egy angyal sem jött értesíteni téged ebbe a sírboltba?

- Sajnos - mondta Paphnutius -, nem érdelek ekkora kegyelmet, és e lak egyedüli vendégei a démonok és vámpírok. Könyörögjetek érettem! Paphnutius vagyok, Antinoé apátja, a legszerencsétlenebb Isten szolgái közt.

Paphnutius nevére valamennyien dicséretét mormolták, pálmaágukat lengetve. Az, aki eddig is vitte a szót, csodálattal eltelve kiáltott fel:

- Vajon csakugyan te vagy az a szent Paphnutius, aki olyan önsanyargatásokról híres, hogy kétséges, vajon egy nap nem fogja-e magát a nagy Antalt is utolérni? Igen tiszteletreméltó férfiú, hiszen te térítetted meg Istenhez Thaiszt, a kurtizánt, és amikor egy magas oszlopon éltél, téged ragadtak el a szeráfok. Akik oszlopod lábánál örködtek éjszaka, látták boldogságos mennybemeneteledet. Az angyalszárnyak fehér felhővel vettek körül, és kinyújtott jobb karod megáldotta az emberek lakát. Másnap, amikor nem láttak többé, hosszú nyögés szállt fel a koronájától megfosztott oszlop felé. De tanítványod, Flavianus, közhírré tette a csodát, s helyedben átvette a szerzetesek kormányzását. Csak egy Pál nevű együgyű ember akart ellene mondani az egyhangú közérületnek. Azt állította, látta álmában, amint elvittek téged az ördögök; a tömeg meg akarta kövezni, és csoda, hogy megmenekült a haláltól. Én Zozimosz vagyok, e lábad előtt heverő szerzetesek apátja. Mint ők, én is térdre borulok előtted, hogy megáldd az atyát gyermekeivel együtt. Azután elmeséled majd nekünk a csodákat, amelyeket Isten kegyeskedett a te réveden véghezvinni.

- Az Úr - felelte Paphnutius - nem tüntetett ki engem olyképp, mint te gondolod, hanem ellenkezőleg, szörnyűséges kísértésekkel próbált meg. Az angyalok bizony nem ragadtak el. Hanem egy sötét fal emelkedett szemem elé, és mindegyre előttem járt. Álomban éltem. Istenen kívül minden álom. Amikor Alexandriába utaztam, néhány óra alatt igen sok beszédet hallottam, és megtudtam, hogy a tévelygés hadserege megszámlálhatatlan. Üldöz engem és kardok vesznek körül.

Zozimosz így felelt:

- Tiszteletre méltó atyám, tekintetbe kell venni, hogy a szentek és kiváltképpen a remete szentek szörnyű próbákon mennek keresztül. Ha téged nem vittek szeráfi karok az égbe, az Úr bizonyára megadta ezt a kegyet képmásodnak, minthogy Flavianus, a szerzetesek és a nép a tanúja elragadtatásodnak.

Eközben Paphnutius elhatározta, hogy elmegy Antal áldásáért.

- Zozimosz testvér - mondta -, add ide az egyik pálmaágat, és menjünk atyánk elé.

- Menjünk! - felelte Zozimosz -, katonai rend illik a szerzetesekhez, akik a legigazibb katonák. Te meg én, apátok lévén, megyünk elől. Ezek pedig követnek bennünket, zsoldárokat énekelve.

Útnak eredtek, és Paphnutius így szólt:

- Isten az egység, mert ő az igazság, és az igazság egy. A világ sokféleség, mert a világ tévedés. El kell fordulni a természet minden látványától, még a látszólag legártatlanabbaktól is. Sokféleségük, amely kellemessé teszi őket, a legbiztosabb jele annak, hogy rosszak. Ezért nem tudok látni egy papiruszbokrot sem az alvó vizek fölött anélkül, hogy lelkemet szomorúság ne fátyolozná el. Mindaz, amit az érzékek észrevesznek, megvetésre méltó. A legkisebb homokszem is veszedelmet hoz. Minden dolog megkísért bennünket. A nő nem más, mint a könnyű légből, a virágos földre, a tiszta vizekbe szétszórt kísértések összessége. Boldog az, akinek lelke lepecsételt edény! Boldog, aki süketté, vakká és némává tud lenni, és nem ért meg a világból semmit, hogy megérthesse Istent!

Zozimosz elmélkedett ezeken a szavakon, majd így felelt:

- Tiszteletre méltó atyám, úgy illik, hogy bevalljam bűneimet, minekutána te felfedted lelkedet. Ily módon meggyónunk egymásnak, az apostolok szokását követve. Mielőtt szerzetes lettem, förtelmes életet éltem a világban. Madaurában, a kurtizánjairól híres városban, mindenfajta szerelmet űztem. Éjszakáról éjszakára fiatal korhelyekkel és fuvoláslányokkal vacsoráztam, és hazavittem közülük azt, aki legjobban tetszett. Egy ilyen szent, mint te, el sem tudja képzelni, hová ragadtak el vad vágyaim. Elég, ha annyit mondom, hogy nem kíméltem még a matrónákat és az apácákat sem, és nem rettentem meg sem a házasságtöréstől, sem a szentségtöréstől. Borral hevítettem fel érzékeimet, és joggal emlegettek engem Madaura legnagyobb iszákosaként. Mindazáltal keresztény voltam, és kicsapongásaimban is megőriztem a keresztre feszített Jézusban való hitemet. Vagyonomat tivornyázásban elvettem, és már a szegénység első jeleit éreztem, amikor azt láttam, hogy társaim legerősebbike hamarosan elpusztul egy szörnyű baj áldozataként. Térdei nem vitték többé, nyugtalan keze felmondta a szolgálatot, elhomályosodó szeme becsukódott. Torkán csak rettenetes hörgés szakadt ki. Lelke még jobban elnehezedett testénél, és állandóan aludt. Mert Isten, hogy megbüntesse, amiért úgy élt, mint egy állat, magát is állattá változtatta. Már javaim elvesztése is üdvös gondolatokat sugallt; de még többet ért barátom példája; olyan mély benyomást tett szívemre, hogy elhagytam a világot, és visszavonultam a sivatagba. És ott húsz év óta zavartalan békességben élek. Szerzeteseimmel együtt a takács, az építész, az ács, sőt még az írnok mesterségét is folytatom, bár őszintén megvallva, nem nagyon szeretek írni, a gondolkodásnál mindig is többre becsültem a cselekvést. Napjaim örömmel teljesekek, és éjszakáim mentesek az álomtól, és úgy vélem, az Úr kegyelme van velem, mert legszörnyűbb vétkeim közt is mindig megőriztem a reménységet.

Paphnutius ezeket a szavakat hallva égnek emelte szemét, és így mormolt magában:

- Uram, te szelíden tekintesz erre az emberre, akit annyi bűn szennyez, erre a házasságtörőre, erre a szentségtörőre, tőlem pedig, aki mindig megtartottam parancsolataidat, elfordulsz. Milyen titokzatos a te igazságod, Istenem, és milyen kiismerhetetlenek a te útjaid!

Zozimosz kitárta karját:

- Oda nézz, tiszteletre méltó atyám: mintha vándor hangyák fekete vonala húzódnék a látóhatár két oldalán. Ezek testvéreink, akik, miként mi, Antal elé igyekeznek.

Amikor elértek a találkozás helyére, nagyszerű látvány tárult szemük elé. A szerzetesek serege három sorba állt fel, roppant félkört alkotva. Az első sorban voltak a sivatag vénei, pásztorbot a kezükben, szakálluk a földig ért. A második sort az Efraim és Szerapion apát vezetése alatt álló szerzetesek, valamint a Nílus-vidék cenobitái képezték. Mögöttük a távoli sziklákról jött aszkéták. Egyesek megfeketedett és kiszáradt testükön alaktalan rongyokat hordtak, másoknak nem volt egyéb öltözetük, mint a labdarózsa venyigéjével összekötött nádcsomók. Többen közülük meztelenek voltak, de Isten befődte őket oly sűrű szőrzettel, mint a juhok gyapja. Mindannyian zöld pálmaágat tartottak kezükben; távolról olyan volt a félkör, mint egy smaragd szivárvány, és hasonlatosak voltak a választottak karához Isten városának élő falain.

A gyülekezetben oly tökéletes rend uralkodott, hogy Paphnutius minden nehézség nélkül megtalálta a neki alárendelt szerzeteseket. Közelükben helyezkedett el, miután óvatosan elrejtette arcát csuklyájába, hogy felismeretlenül maradjon, és ne zavarja meg kegyes várakozásukat. Egyszerre roppant kiáltás harsant fel:

- A szent! - hallatszott mindenfelől. - A szent! Íme, a nagy szent! Íme, az, akit nem győzhetett le a pokol, íme, Isten szeretett embere! A mi Antal atyánk!

Majd nagy csend támadt, és minden homlok a fövenyre borult.

Antal egy domb ormán közeledett a végtelen pusztaságban; két hűséges tanítványa, Makár és Amathasius támogatta. Lassan járt, de testét még mindig egyenesen tartotta, és érezni lehetett benne egy emberfölötti erő maradványát. Fehér szakállja szétterült széles mellén, sima koponyája sugárzott, mint Mózes homloka. Szemében a sas tekintete; kerek arcán pedig a gyermek mosolya. Felemelte egy évszázadnyi, sosem hallott önsanyargatás által megviselt karját, hogy megáldja népét, és hangja utolsó fellobbanását ebbe a szeretetteljes szózatba öntötte:

- Milyen szépek, Jákob, a te sátraid! Milyen szépek a te hajlékaid, Izrael!

A lelkes fal egyik végétől a másikig mindjárt felzendült harmonikus morajként a zoltár mennydörgése:

- Boldog, aki az Úr félelmében él!

Ezalatt Antal Makár és Amathasius kíséretében végigment a vének, anakhoréták és cenobiták során. A látnok, aki látta a mennyet és poklot, a remete, aki sziklája ormáról kormányozta a keresztény Egyházat, a szent, aki megerősítette hitükben a mártírokat a legnehezebb megpróbáltatások napjaiban, az egyháztudor, akinek ékesszólása villámként sújtotta le az eretnekséget, most gyengéden szólt fiaikhoz, s baráti búcsút vett tőlük, boldogságos halála előtt, amelyet Isten, aki olyannyira szerette, végre megígért neki.

Így szólt Efraim és Szerapion apáthoz:

- Hatalmas sereget vezettek, és mindketten jeles hadvezérek vagytok. Ezért a mennyben is aranypáncélba öltöztök, és Mihály arkangyal kiliarkhának, ezredesnek nevez ki benneteket seregében.

Meglátta az agg Palémont, megölelte, és így szólt: - Íme, a legszelídebb és legjobb gyermekem. Lelke oly kellemes jó illatot áraszt, mint a babvirág, amelyet évente elültet.

Zozimosz apáthoz így beszélt:

- Nem kételkedtél az isteni jóságban, s ezért az Úr békéje van veled. Erényeid lilioma kihajtott romlottságod trágyadombján.

Mindenkihez csalhatatlan bölcsességű szavakat intézett. A véneknek azt mondta:

- Az apostol Isten trónusa körül huszonnégy aggastyánt látott ülni, fehér ruhában és koronával fejükön.

A fiataloknak pedig:

- Örvendeztetek; a szomorúságot hagyjátok e világ boldogainak.

Így ment végig fiainak hadán, buzdítást hintve szét. Paphnutius, amikor közeledni látta, térdre borult, félelem és reménykedés között meghasonlott lélekkel.

- Atyám, atyám - kiáltott aggodalmában -, atyám, jöjj segítségemre, mert elveszek. Istennek adtam Thaisz lelkét, oszlop tetején és sír kamrájában laktam. Homlokom a sok arcra borulástól érdes lett, mint egy teve térde. És Isten mégis elhagyott. Áldj meg, atyám, és megmenekülök; hints meg engem izsóppal, és fehérebb leszek a hónál.

Antal nem felelt. Végigjáratta az antinoébelieken tekintetét, amelynek lobogását senki sem tudta elviselni. Majd megállott szeme Pálon, akit Együgyűnek neveztek, hosszasan szemlélte, s intett neki, hogy lépjen közelebb. Amikor mindenki megdöbbsent, hogy a szent egy esztét vesztett emberhez intézi szavait, Antal így szólt:

- Isten ennek az embernek több kegyelmet adott, mint bármelyikteknek. Nézz fel, Pál fiam, és mondd meg, mit látsz az égben.

Pál, az Együgyű, felemelte szemét; arca felragyogott, és nyelve megoldódott.

- Az égben - mondta - bíbor és arany szöttesekkel díszes ágyat látok. Három szűz örködik körülötte, nehogy más lélek közelíthessen hozzá, mint az a választott, akinek az ágy rendeltetett.

Paphnutius abban a hiszemben, hogy az az ágy az ő megdicsőülésének jelképe, kezdett hálát adni Istennek. De Antal intett, hogy hallgasson, és figyeljen az Együgyűre, aki így mormolt szent révületében:

- A három szűz szól hozzám; azt mondja: egy szent nő készül elhagyni a földet; az alexandriai Thaisz meg fog halni. És megvetettük dicsőségének ágyát, mert az ő erényei vagyunk: a Hit, a Félelem és a Szeretet.

Antal azt kérdezte:

- Mit látsz még, édes gyermekem?

Pál hasztalan jártatta végig tekintetét a zenittől a nadírig, napszállattól napkeletig, amikor szeme hirtelen Antinoé apátjával találkozott. Szent borzadály sápasztotta arcát, és szembogara láthatatlan lángokat tükrözött vissza.

- Három démont látok - mondta -, aki boldogan készül rá, hogy megragadja ezt az embert. Toronyhoz, nőhöz és mágushoz hasonlítanak. Mindegyikre tüzes vassal ráégették a nevét; az egyiknek homlokára, a másikkal hasára, a harmadiknak pedig a mellére; és nevük: Góg, Paráznaság és Kételkedés. Ezt láttam.

Így szólván, Pál réveteg tekintettel és lecsüngő ajakkal visszasüppedt együgyűségébe.

Az antinóébeli szerzetesek nyugtalanul néztek Antalra, a szent pedig csak ennyit mondott:

- Isten tudtukra adta méltányos ítéletét. Mi nem tehetünk mást, mint hogy imádjuk és hallgatunk. Továbbment. Áldását osztotta. A nap, alászállva a látóhatárra, glóriával vonta be, és árnyéka, amelyet az ég kegye mérhetetlenül meghosszabbított, úgy bontakozott ki mögötte, mint egy végtelen szőnyeg, ama hosszan tartó emlékezés jelképeként, amelyet e szent hátrahagy majd az emberek között.

Paphnutius állt, de mint akit villám sújtott; nem látott, nem hallott semmit. Fülét ez az egy mondat töltötte be: „Thaisz meg fog halni!” Ez sosem jutott volna eszébe. Húsz éven át szemlélte egy múmia fejét, és íme, az a gondolat, hogy a halál lezárja Thaisz szemét, kétségbeejtően megdöbbenette.

„Thaisz meg fog halni!” Érthetetlen szavak. „Thaisz meg fog halni!” Micsoda új és rettentő értelem ebben a négy szóban! „Thaisz meg fog halni!” Hát akkor miért a nap, a virágok, a patakok és az egész teremtés? „Thaisz meg fog halni!” Mire jó a világmindenség? Hirtelen felugrott. - Viszontlátni, még egyszer látni! - Futni kezdett. Nem tudta, hogy hol van, sem hogy hová megy, de az ösztön teljes biztonsággal vezette; egyenesen a Nílus felé tartott. Vitorlák raja fedte a folyó magasan álló vizét. Beugrott egy bárkába, amelyet núbiaiak vezettek, és lefeküdt a hajó elején, szemével a távolságot leste, s így kiáltott fel fájdalmában és dühében:

Bolond voltam, bolond, hogy nem tettem a magamévá Thaiszt, amíg még lehetett volna. Bolond voltam, hogy azt hittem, van más is a világon rajta kívül. Ó, esztelenség! Istenre, lelkem üdvére, az örök életre gondoltam, mintha mindez számítana valamit, ha az ember látta egyszer Thaiszt. Hogyan is nem éreztem, hogy a boldog örökkévalóság ennek a nőnek egyetlen csókjában van, hogy nélküle az életnek nincs értelme, egy rossz álom csupán? Ó, ostoba! Láttad őt, és te mégis a másvilág javait akartad. Ó, gyáva! Láttad őt, és mégis Istentől féltél! Isten! Az ég! Mi az? És mit tudnak neked adni, ami felérne a legkisebb porcikájával annak, amit ő adott volna! Ó, szánalomra méltó esztelen, ki másutt kerested az isteni jóságot, mint Thaisz ajkán! Micsoda kéz fogta le szemed? Átkozott legyen Az, aki megvakított akkor! A kárhozat árán megvásárolhattad volna szerelmének egy percét, és nem tetted meg! Feléd tárta karját, amelyet virágok testéből és illatából alkottak, s te nem merültél el felfedett keblének kimondhatatlan varázslatában! A féltékeny hangra hallgattál, amely azt mondta: „Tartóztasd meg magad!” Ostoba, ostoba, szerencsétlen ostoba! Ó hasztalan bánat! Ó, kétségbeesés. Nincs meg az örömed, hogy a pokolba magaddal vihetnéd a felejthetetlen óra emlékét, és így kiálthatnál Istenhez: „Égesd testemet, szárítsd ki a vért ereimből, repeszd meg csontjaim, mégsem ragadhatod el tőlem azt az emléket, amely jó illattal tölt el, és felüdít mindörökkön örökre!...” Thaisz meg fog halni! Nevetséges Isten, ha tudnád, hogy fűtyülök poklodra! Thaisz meghal, és nem lesz az enyém, soha, soha!

És mialatt a bárka a gyors áramot követte, naphosszat csak ott feküdt hasán, és ezt ismételte:

- Soha! Soha! Soha!

Majd arra a gondolatra, hogy Thaisz odaadta magát mindenkinek, és neki nem, hogy szerteárasztotta a világon a szerelem hullámain, és ő nem mártotta beléjük ajkát, vadul felegyenesedett, és üvöltött fájdalmában. Körmével megszagatta mellét, és összeharapta karján a húst. Ezt gondolta:

„Bárcsak megölhetnék mindenkit, akit szeretett.”

E gyilkosságok elképzelése kellemes dühvel töltötte el. Azon elmélkedett, hogy Nikiászt lassan, ráérősen fojtja meg, közben mélyen a szemébe néz. Majd haragja hirtelen elszállt. Sírt, zokogott. Gyenge és szelíd lett. Ismeretlen gyengédség lágyította meg lelkét. Kedve lett volna gyermekkori társa nyakába borulni, és így szólni: „Nikiász, szeretlek, mert szeretted őt. Beszélj róla. Meséld el, mit mondott neked.” És minduntalan átjárta szívét e mondat vasa: „Thaisz meg fog halni!”

- Te napvilág! Ti éjszaka ezüstös árnyai, csillag, ég, rezgő ormú fák, vadállatok, háziállatok, emberek aggódó lelke, hát nem halljátok: Thaisz meg fog halni! Fények, fuvallatok és illatok, tűnjetek el! Semmisüljete meg valamennyien, ti, a világmindenség formái és gondolatai! Thaisz meg fog halni!... Ő volt a világ szépsége, és minden, ami hozzá közeledett, bájának visszavert fényétől lett ékes. Milyen kedves volt az az öregember és azok a bölcsök, akik mellette ültek az alexandriai lakomán! Milyen harmonikus volt szavuk! Nevető látszatok raja röpködött ajkukon, és a gyönyör illatosította meg minden gondolatukat. És mert Thaisz lehelete volt rajtuk, minden, amit mondtak, csupa szerelem, szépség és igazság volt. A bájos hitetlenség tette kecsessé társalgásukat. Könnyedén fejezték ki az emberi nem ragyogását. Sajnos, mindez csak álom immár! Thaisz meg fog halni! Ó, milyen természetesen hálnék meg helyette! De te még meghalni sem tudsz, elszáradt embrió, epében és meddő sírásban edzett, meg nem született magzat, te! Szerencsétlen elvetélt, hát hogy is ízlelhetnéd meg a halált, te, aki sohasem éltél? Remélem, hogy van Isten, és kárhozatba taszít! Azt remélem, azt akarom, Isten, akit gyűlölök, hallgass meg. Taszíts a kárhozatba. Arcon köplek, hogy erre kényszerítselek. Örök poklot kell találnom, hogy kilehelhessem a bennem lakozó örök dühöt.

.....
Albina hajnalban fogadta Antinoé apátját a cellák küszöbén.

- Üdvöz légy a béke szentélyeiben, tiszteletre méltó atyám, mert kétségkívül azért jössz, hogy megáldd a szentet, akit adtál nekünk. Tudod, hogy Isten irgalmában magához hívja; és hogyan is ne tudnád ezt a hírt, amelyet angyalok vittek sivatagról sivatagra? Való igaz, Thaisz boldog végéhez közeledik. Munkáját befejezte, és néhány szóban tudatnom kell veled, hogyan is viselkedett közöttünk. Távozásod után pecséteddel lezárt cellájába táplálékával együtt egy fuvolát küldtem, olyanfajta, mint amilyenek lakomák közben játszanak a lányok, akik az ő foglalkozását üzik. Ezt azért tettem, hogy ne essék mélabúba, és hogy ne legyen benne kevesebb báj és tehetség Isten színe előtt, mint amennyit az emberek színe előtt mutatott. Helyesen cselekedtem; mert Thaisz mindennap fuvolán hirdette Isten dicséretét, és a szüzek, akiket odavonzott a láthatatlan fuvola hangja, azt mondták: „A mennyei ligetek fülemülését halljuk, a Keresztrefeszített Jézus haldokló hatyúját.” Így végezte Thaisz bűnbánatát, mígnem a hatvanadik napon az ajtó, amelyet lepecsételtél, magától megnyílt, és az agyagpecsét széttört anélkül, hogy emberi kéz hozzáért volna. Erre a jelre felismertem, hogy meg kell szünnie a próbának, amelyet te meghagytál, mert Isten megbocsátotta a fuvoláslány vétkeit. Ettől kezdve együtt élt leányaimmal, együtt dolgozott és imádkozott velük. Épülésükre szolgált szavainak és mozdulatainak szerénységével, és valósággal a szemérem szobra volt. Olykor szomorú volt, de ezek a felhők hamar eloszlottak. Mikor láttam, hogy a hit, a remény és a szeretet Istenhez fűzi, minden aggodalom nélkül hagytam, hogy művészete, sőt szépsége is nővéreinek épülésére kibontakozzék. Felkértem, mutassa be nekünk a Szentírás erős asszonyainak és bölcs szüzeinek cselekedeteit. Esztart, Deborát, Juditot, Máriát, Lázár nővérét és Máriát, Jézus anyját utánozta. Tudom, tiszteletre méltó atyám, hogy szigorod lázadozik e látványosságok gondolatára. De téged is megrendített volna, ha látod, hogyan ontott valóságos könnyeket e kegyes jelenetekben, és hogyan tárta pálmaként az ég felé a karját. Régóta kormányozom a nőket, és szabályul azt tűztem magam elé, hogy nem szabad ellenkezésbe

kerülni természetükkel. Nem minden mag hozza ugyanazt a virágot. Nem minden lélek üdvözülni ugyanazon a módon. Azt is tekintetbe kell venni, hogy Thaisz akkor adta magát Istennek, amikor még szép volt, és az ilyen áldozat, ha nem is egyedülálló, mindenesetre nagyon ritka... Szépsége, melybe a természet öltöztette, nem hagyta el még a három hónapig tartó láz után sem, amely sírba viszi őt. Minthogy betegsége alatt mindegyre az eget kívánta látni, minden reggel kivettem az udvarba, a kút mellé, az öreg fügefa alá, amelynek árnyékában szokták e kolostor apáca-fejedelemasszonyai gyülekezetüket összehívni; most is ott találok, tiszteletre méltó atyám, de siess, mert Isten már hívja magához, és ma este már halotti lepel takarja az arcát, amelyet Isten a világ megbotrántoztatására és épülésére teremtett.

Paphnutius követte Albinát az udvaron át, amelyet hajnali fény árasztott el. A téglatetők hosszában a galambok gyöngyfűzérként ültek sorban. Thaisz ágyon feküdt a fügefa árnyékában, egészen fehérén, karját keresztbe fonva. Mellette kétoldalt lefátyolozott nők álltak, és a halálküzdelem imádságait mondták:

- Könyörülj rajtam, Isten, könyörületességed szerint és irgalmasságod sokasága szerint töröld el az én vétkeimet!

Paphnutius megszólította:

- Thaisz!

Thaisz szemhéja megrebbent, és szeme fehérjét a hang irányába fordította.

Albina intett a lefátyolozott nőknek, hogy vonuljanak hátrább néhány lépéssel.

- Thaisz! - ismételte a szerzetes.

Thaisz felemelte fejét; könnyű lehelet szállt ki fehér ajkai közül:

- Te vagy az, atyám?... Emlékszel még a forrásvízre és a datolyákra, amelyeket szedtünk?... Aznap születtem a szeretetre, atyám... az életre...

Elhallgatott, és elejtette fejét.

A halál már fölötte lebegett, és homlokát a halálküzdelem veritéke koronázta. Egy vadgalamb megtörte a fenséges csendet, és panaszos hangját hallatta. Majd a szerzetes zokogása összevegyült a szüzek zsolttáiraival:

- Mosd le rólam a szennyet, és tisztíts meg vétkeimtől. Mert ismerem méltatlanságomat, és vétkem minduntalan ellenem támad.

Thaisz hirtelen felemelkedett ágyán. Ibolyaszín szeme tágra nyílt; és távolba néző tekintettel, karját a messze dombok felé tárva, tiszta és üde hangon így szólt:

- Íme, az örök hajnal rózsái!

Szeme ragyogott; enyhe pír színezte halántékát. Újraéledt, szebben és kedvesebben, mint valaha. Paphnutius letérdelt, és fekete karjába zárta:

- Ne halj meg - kiáltotta idegen hangon, amelyet maga sem ismert meg. - Szeretlek, ne halj meg! Hallgass rám, Thaiszom. Megcsaltalak, szerencsétlen bolond voltam. Isten, a menny, az mind semmi. Nincs más valóság, mint a földi élet, és az élők szerelme. Szeretlek! Ne halj meg; lehetetlenség; sokkal drágább vagy annál. Jöjj, jöjj velem. Meneküljünk; elviszlek messzire karomban. Jöjj, szeressük egymást. Hallgass hát rám, szerelmem, és mondd azt „Élni fogok, élni akarok.” Thaisz, Thaisz, kelj fel!

Thaisz nem hallotta e szavakat. Szembogara a végtelenségbe nézett.

Ezt mormolta:

- Az ég megnyílik. Látom az angyalokat, a prófétákat, a szenteket... közöttük van a jóságos Theodorosz, keze virággal tele; mosolyog rám, és hív... Két szeráf jön felém. Közelednek... milyen szépek!... Látom Istent.

Boldog sóhajtást hallatott, és feje erőtlenül hanyatlott vissza a párnára. Thaisz meghalt. Paphnutius kétségbeesetten átölelte, és marcangolta vágyában, dühében és szerelmében.

Albina rákiáltott:

- Távozz innen, átkozott!

És kezét lágyan a halott szemére tette. Paphnutius tántorogva hátrált; szeme égett, és úgy érezte, a föld megnyílik lépései alatt.

A szüzek rázendítettek Zakariás énekére:

- Áldott legyen az Úr, Izrael Istene.

De hangjuk hirtelen torkukon akadt. Meglátták a szerzetes arcát, és elfutottak rémületükben, így kiáltozva:

- Vámpír! Vámpír!

Paphnutius oly csúf lett, hogy amint végighúzta kezét az arcán, megérezte rútságát.

.oOo.